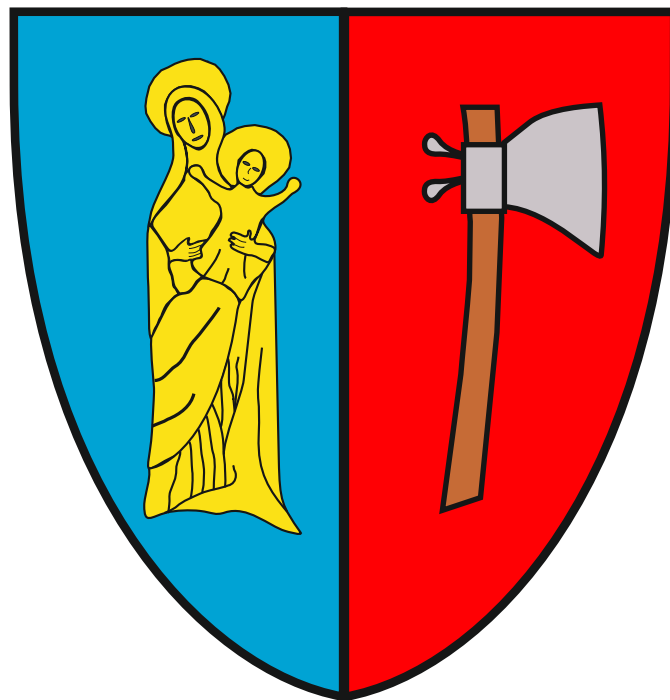

Załącznik
do Uchwały Nr XLI/370/2021 Rady Gminy Wągrowiec
z dnia 22 października 2021 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2021 - 2024

Lipiec, 2021 r.

Zamawiający:

Gmina Wągrowiec
Urząd Gminy Wągrowiec
ul. Cysterska 22
62 – 100 Wągrowiec

Wykonawca:

Green Key Joanna Masiota - Tomaszewska
ul. Wągrowiska 2/207
61-369 Poznań
www.greenkey.pl

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2021 - 2024

Właściciel firmy:

mgr Joanna Masiota-Tomaszewska

Autorzy opracowania:

mgr Joanna Masiota-Tomaszewska
mgr Daniel Wiśniewski

Lipiec, 2021 r.

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	4
SŁOWNIK POJĘĆ	5
I. WSTĘP	9
1.1. Charakterystyka gminy	10
1.2. Charakterystyka społeczno–gospodarcza	12
1.3. Charakterystyka przyrodnicza.....	14
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	15
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE 16	
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.. 19	
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ..	19
4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	22
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO 27	
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	27
5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	39
5.2.1. Zarys historii Gminy Wągrowiec.....	39
5.2.2 Krajobraz kulturowy.....	51
5.2.3. Zabytki ruchome	54
5.2.4. Zabytki w zbiorach muzealnych.....	55
5.2.5. Dziedzictwo niematerialne.....	56
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	67
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków – zabytki nieruchome.....	69
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków – zabytki archeologiczne	89
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	100
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	104
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	106
7.1 Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami	107
7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami.....	108
7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	108
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	113
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	114
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.. 115	
XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	119
XII. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA	122
SPIS RYCIN	125
SPIS TABEL	125
SPIS WYKRESÓW	126
SPIS FOTOGRAFII	126
XIII. ANEKSY	127

WYKAZ SKRÓTÓW

1. ANR – Agencja Nieruchomości Rolnych;
2. ARiMR – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
3. AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski;
4. GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków;
5. GPOnZ – Gminny Program Opieki nad Zabytkami,
6. GUS – Główny Urząd Statystyczny;
7. Dz. U. – Dziennik Ustaw;
8. KGW – Koło Gospodyń Wiejskich;
9. KOWR – Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa;
10. KPOZioNz – Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami;
11. KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego;
12. LPR – Lokalny Program Rewitalizacji;
13. MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
14. MPZP – Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego;
15. MŚP – małe, średnie przedsiębiorstwa;
16. NFOZ – Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
17. NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa;
18. OZW – Obszar o znaczeniu dla wspólnoty;
19. PGR – Państwowe Gospodarstwo Rolne;
20. POnZ – Program Opieki nad Zabytkami;
21. PPP – partnerstwo publiczno – prywatne;
22. PZP – Plan zagospodarowania przestrzennego;
23. RPO – Regionalny Program Operacyjny;
24. SRKS – Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego;
25. SUiKZP – Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego;
26. SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia);
27. UG W – Urząd Gminy Wągrowiec;
28. WEZ – Wojewódzka Ewidencja Zabytków;
29. WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków;
30. WPOnZ – *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami;*
31. *WPOnZ WW - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego;*
32. WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków;
33. WW – Województwo Wielkopolskie;
34. WWKZ – Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków.

SŁOWNIK POJĘĆ¹

1. **AZP** – Archeologiczne Zdjęcie Polski. Program badawczy rozpoczęty w 1978 roku, polegający na metodycznym ewidencjonowaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski metodą badań powierzchniowych. Obszar kraju został podzielony na obszary w kształcie prostokąta, o powierzchni 37,5 km² każdy. Obszary zostały ponumerowane i po kolei poddano je metodycznej prospekcji powierzchniowej. Wynikiem prospekcji obszaru jest zaewidencjonowanie w postaci kart zabytków (KEZA – kart ewidencji zabytku archeologicznego) wszystkich stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w terenie. Wyniki badań AZP przekształcone zostały w wojewódzką i krajową ewidencję zabytków archeologicznych. Współcześnie prowadzone badania AZP służą prowadzeniu i aktualizacji krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków w zakresie archeologii.
2. **Badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.
3. **Badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancje zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.
4. **Badania sondażowe** – rodzaj badań wykopaliskowych polegający na zakładaniu niewielkich wykopów w celu sprawdzenia obecności stanowiska archeologicznego bądź jego charakterystyki (np. datowanie, zasięg, przynależność kulturowa, funkcja).
5. **Badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich.
6. **Funkcja stanowiska archeologicznego** – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.
7. **Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.
8. **Historyczny zespół budowlany** – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.
9. **Instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

---

¹ Słownik pojęć stanowi zbiór wybranych pojęć znajdujących się w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu <http://samorząd.nid.pl/>

10. **Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie)** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).
11. **Krajobraz kulturowy** – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.
12. **Kształtowanie krajobrazu kulturowego** – świadome działanie polegające na zachowaniu, przekształcaniu, dodawaniu albo eliminowaniu obiektów lub układów przestrzennych zgodnie z obowiązującymi zasadami ochrony zabytków i przyrody. Ochrona krajobrazu kulturowego jest funkcją działań wieloprzedmiotowych – architektury krajobrazu, planowania przestrzennego, urbanistyki, metod rewaloryzacji zespołów miejskich, wiejskich i konserwacji obiektów architektonicznych.
13. **Nadzory archeologiczne** – rodzaj badań archeologicznych realizowanych w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych. Polegają na stałej obecności archeologa w miejscu prowadzenia inwestycji, którego zadaniem jest udokumentowanie wszystkich obiektów mogących mieć charakter zabytkowy, a także wstrzymanie prac ziemnych i budowlanych w przypadku natrafienia na nieruchomy zabytek archeologiczny bądź zabytek ruchomy wymagający konsultacji z konserwatorem (...).
14. **Otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.
15. **Prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.
16. **Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku)** – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.
17. **Rekonstrukcja** – wierne odtworzenie fragmentu zabytku bądź jego całości. Częściowa rekonstrukcja prowadzi do przywrócenia obiektowi wartości estetycznych i funkcjonalnych, co umożliwi wykorzystanie go w celach muzealnych, edukacyjnych i turystycznych. Zrekonstruowana część zabytku powinna zostać w taki sposób wykonana i oznakowana, by wprawny obserwator mógł odróżnić oryginalne fragmenty obiektu od części dodanych. Warto zauważyć, że konserwacja zespołów budowlanych, układów urbanistycznych i ruralistycznych bądź zespołów zieleni zabytkowej czy krajobrazów kulturowych charakteryzuje się użyciem rekonstrukcji jako metody przywrócenia wartości zabytkowi obszarowemu. Poza nielicznymi wyjątkami całkowita rekonstrukcja nieistniejącego dzieła historycznego jest negatywnie oceniana w środowisku naukowym ze względu na brak w nowym obiekcie substancji zabytkowej oraz historycznych rozwiązań technicznych i technologicznych.

18. **Renowacja zabytków** – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi jest odmalowanie elewacji albo wewnątrz budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łąk kwiatnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.
19. **Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku)** – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.
20. **Restauracja zabytków (prace restauratorskie)** – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu, do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.
21. **Rewaloryzacja zabytków** – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.
22. **Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu** – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu o projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.

23. **Stanowisko archeologiczne** – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomością zabytkiem archeologicznym.
24. **Strefa ochrony konserwatorskiej** – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.
25. **Studium krajobrazu kulturowego** – rodzaj dokumentacji studialnej przedstawiającej zasób obiektów i obszarów zabytkowych i diagnozę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na danym obszarze, rys historyczny rozwoju przestrzennego oraz wnioski w postaci zaleceń konserwatorskich. Studium krajobrazu kulturowego jest najważniejszym opracowaniem w interesie ochrony zabytków wyjściowym w interesie ochrony zabytków potrzebnym do sporządzania zapisów dotyczących ochrony zabytków w dokumentach planistycznych.
26. **Termomodernizacja** – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).
27. **Warstwa kulturowa** – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.
28. **Zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.
29. **Zabytek archeologiczny** – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.
30. **Zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.;
31. **Zabytek ruchomy** – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.;

I. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2021 – 2024. Jest to aktualizacja poprzedniego programu pn. „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2016-2019”, będąca jednocześnie już trzecią edycją programu. Pierwszy Program poświęcony ochronie i opiece nad zabytkami obowiązywał w latach 2012-2015. Doświadczenia jakie udało się zdobyć władzom samorządu spowodowały wypracowanie nowych, a zarazem opartych na działaniach z poprzedniej edycji Programu, efektywnych koncepcji związanych z opieką nad dziedzictwem kulturowym gminy.

Przedmiotem opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec (zwanego dalej Programem lub GPOnZ) jest weryfikacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz wypracowanie programu zarządzania zabytkami, w tym praca nad ich potencjałem. Program jest dokumentem strategicznym w zakresie ochrony zabytków, pozwoli na kontynuację koordynacji działań polityki przestrzennej w zakresie opieki i zarządzania dziedzictwem kulturowym. Ponadto, umożliwi ochronę dziedzictwa niematerialnego, co skutkować będzie wzrostem zainteresowania lokalną tradycją wśród mieszkańców. W okresie najbliższych czterech lat realizowany będzie dostępnymi środkami prawnymi oraz finansowymi.

Celem Programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz zachowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego oraz wzmocnienie pozytywnych tendencji związanych z dziedzictwem kulturowym. Głównym założeniem obecnej edycji GPOnZ będzie kontynuacja oraz wzmocnienie ochrony i opieki zabytków, które to zostały wyznaczone w poprzedniej perspektywie czasowej, a także ogólna poprawa stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Wągrowiec. Program powinien być znany nie tylko władzom lokalnym, ale i społeczności regionu. Ma za zadanie uświadamiać mieszkańców o konieczności dbania o lokalną tradycję przejawiającą się w inicjatywach społecznych, jak i w potrzebie ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy. Mieszkańcy i władze Gminy powinni dbać o utrzymanie indywidualnego charakteru regionu, w tym o zachowanie jego znamienych elementów zabytkowych i przyrodniczych.

W porównaniu do poprzedniej edycji GPOnZ wprowadzono nowe zagadnienia, bądź też w znaczny sposób je rozwinęto, czego przykładem jest dodanie słowniczka podstawowych pojęć, czy poszerzenie informacji dot. krajobrazu kulturowego gminy, w tym w sposób szczególny charakterystyka układów ruralistycznych, w tym ruralistycznego układ Łekna. Liczba ludności w Gminie Wągrowiec została zaktualizowana i wyszczególniona na miejscowości. Ponadto charakterystyce i analizie poddano rejestrowe zabytki archeologiczne wraz z przedstawieniem ich lokalizacji. Zagadnienia związane z dziedzictwem niematerialnym gminy zostały omówione szczegółowo. Przedstawienie tematyki dziedzictwa niematerialnego w niniejszej edycji GPOnZ ma na celu zwiększenie świadomości o tożsamości lokalnej oraz zwiększenie zainteresowania tradycją i zwyczajami gminnymi. Zaktualizowano bazę zabytków ruchomych z terenu gminy w formie tabelarycznej. Ponadto szczegółowemu opisowi poddano obiekty będące w WEZ uwzględniając z osobna: budynki mieszkalne, kościoły, cmentarze, dwory i parki. Wskazano także, jakie dotacje otrzymały parafie na prace konserwatorskie kościołów. Wszelkie zapisy dotyczące dokumentów programowych oraz aktów prawnych zostały uaktualnione. Dotyczy to głównie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które zostały szczegółowo rozpisane z uwzględnieniem ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

Niniejszy Program powstał na podstawie poradnika metodycznego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz został opracowany mając na uwadze art. 4 pkt 2 ustawy Prawo autorskie i pokrewne.

1.1. Charakterystyka gminy

Gmina Wągrowiec położona jest w centralnej części województwa wielkopolskiego, na północny – wschód od Poznania. Z Wągrowca do Poznania – stolicy Wielkopolski odległość z centralnych części miast wynosi w linii prostej 50 km. Gmina Wągrowiec znajduje się na terenie powiatu wągrowieckiego. Jest jedną z 7 gmin powiatu i jedną z 4 gmin wiejskich. Sieć osadniczą gminy tworzą miejscowości wiejskie. Gmina zajmuje obszar o powierzchni 347,8 km² (33,5 % powierzchni powiatu). Gmina Wągrowiec jest 4. największą gminą w województwie wielkopolskim pod względem powierzchni. Graniczy z 8 gminami:

- na zachodzie – z Gminą Rogoźno i Budzyń;
- na północy – z Gminą Margonin i Gołańcz;
- na wschodzie – z Gminą Damasławek;
- na południu – z Gminą Skoki i Mieścisko;
- z Gminą Miejską Wągrowiec, którą okala.

W skład Gminy Wągrowiec wchodzi 65 miejscowości znajdujących się w 43. sołectwach: Bartdzieje, Bracholin, Brzeźno Stare, Bukowiec, Czekanowo, Sieńsko, Grylewo, Micharzewo, Kaliszany, Kamienica, Kiedrowo, Kobylec, Kołybiec, Krosno, Koninek, Kopaszyn, Ludwikowo, Łaziska, Łekno, Łęgowo, Łukowo, Nowe, Ochodza, Oporzyn, Pawłowo Żońskie, Potulice, Przysieka, Przysieczyn, Rąbczyn, Redgoszcz, Rgielsko, Rudnicze, Runowo, Sarbka, Siedleczo, Sienno, Tarnowo Pałuckie, Toniszewo, Werkowo, Mikołajewo, Wiatrowo, Wiśniewo, Żelice.

Tabela 1. Sołectwa i wsie wchodzące w skład sołectw w Gminie Wągrowiec

Lp.	Sołectwo	Wsie wchodzące w sołectwa
1	Bartdzieje	Bartdzieje
2	Bracholin	Bracholin
3	Brzeźno Stare	Brzeźno Stare
4	Bukowiec	Bukowiec, Danabórz
5	Czekanowo	Czekanowo
6	Długa Wieś	Długa Wieś, Sieńsko
7	Grylewo	Grylewo
8	Kaliska	Kaliska, Micharzewo
9	Kaliszany	Kaliszany
10	Kamienica	Kamienica, Dąbkowice
11	Kiedrowo	Kiedrowo
12	Kobylec	Kobylec
13	Kołybiec	Kołybiec
14	Koninek	Koninek
15	Kopaszyn	Kopaszyn
16	Krosno	Krosno
17	Ludwikowo	Ludwikowo
18	Łaziska	Łaziska, Jankowo, Sady
19	Łekno	Łekno
20	Łęgowo	Łęgowo

Lp.	Sołectwo	Wsie wchodzące w sołectwa
21	Łukowo	Łukowo
22	Nowe	Nowe
23	Ochodza	Ochodza
24	Oporzyn	Oporzyn
25	Pawłowo Żońskie	Pawłowo Żońskie
26	Potulice	Potulice, Potuły
27	Przysieczyn	Przysieczyn
28	Przysieka	Przysieka, Kurki
29	Rąbczyn	Rąbczyn, Nowa Wieś, Koźlanka
30	Redgoszcz	Redgoszcz
31	Rgielsko	Rgielsko
32	Rudnicze	Rudnicze, Rudniczyn, Bobrowniki, Orla
33	Runowo	Runowo, Runowskie, Jakubowo, Runówko
34	Sarbka	Sarbka
35	Siedleczeko	Siedleczeko
36	Sienno	Sienno
37	Tarnowo Pałuckie	Tarnowo Pałuckie
38	Toniszewo	Toniszewo
39	Werkowo	Werkowo
40	Wiatrowiec	Wiatrowiec, Mikołajewo, Pokrzywnica, Ostrowo Młyn, Dębina
41	Wiatrowo	Wiatrowo, Wiatrowo Las
42	Wiśniewo	Wiśniewo
43	Żelice	Żelice, Józefowo

Źródło: UG Wągrowiec

Ryc. 1. Położenie Gminy Wągrowiec w układzie gmin sąsiednich

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 2. Położenie Gminy Wągrowiec na tle Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie geoportal.gov.pl

Najbardziej skrajne odległości na terenie gminy oddalane są od siebie w odległości ok. 27 km w linii północny – zachód – południowy - wschód.

1.2. Charakterystyka społeczno–gospodarcza

Z dniem 11.05.2021 r. wg danych wykazu ilościowego mieszkańców prowadzonego przez Urząd Gminy Wągrowiec, obszar gminy zamieszkiwało 12 283 osób.

Liczba ludności zamieszkująca Gminę z roku na rok wzrasta, zgodnie z danymi GUS, wynosiła na koniec roku 2019 (najnowsze dostępne dane GUS) 12 316 osób, liczba ta uległa zwiększeniu o 174 osoby w porównaniu z rokiem 2015. Do największych jednostek osadniczych pod względem ludności należy zaliczyć wsie: Kobylec – 789 os., Łekno – 702 os., Wiatrowo - 539 os., Łaziska – 533 os. i Żelice – 520 os. (V 2021 r., UG W). W poniższej tabeli zaprezentowano liczbę ludności w Gminie Wągrowiec z wyszczególnieniem na miejscowości. Liczba ludności ogółem uwzględnia liczbę mieszkańców stałych, jak i czasowych.

Tabela 2. Liczba ludności w Gminie Wągrowiec z podziałem na miejscowości

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba ludności ogółem
1	Bartodzieje	332
2	Bobrowniki	143
3	Bracholin	81
4	Brzeźno Stare	157
5	Bukowiec	71
6	Czekanowo	150
7	Danabórz	41

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba ludności ogółem
8	Dąbkowice	26
9	Dębina	5
10	Długa Wieś	136
11	Grylewo	491
12	Jakubowo	70
13	Jankowo	125
14	Józefowo	23
15	Kaliska	122
16	Kaliszany	246
17	Kamienica	169
18	Kiedrowo	93
19	Kobylec	789
20	Koźlanka	0
21	Kołybiec	39
22	Koninek	91
23	Kopaszyn	183
24	Krosno	127
25	Kurki	14
26	Ludwikowo	83
27	Łaziska	533
28	Łekno	702
29	Łęgowo	327
30	Łukowo	365
31	Micharzewo	208
32	Mikołajewo	74
33	Nowa Wieś	83
34	Nowe	234
35	Ochodza	403
36	Oporzyn	86
37	Orla	4
38	Ostrowo-Młyn	3
39	Pawłowo Żońskie	346
40	Pokrzywnica	85
41	Potulice	406
42	Potuły	36
43	Przysieczyn	379
44	Przysieka	98
45	Rąbczyn	452
46	Redgoszcz	209
47	Rgielsko	359
48	Rudnicze	234
49	Rudniczyn	76
50	Runowo	153
51	Runowskie	61
52	Runówko	18
53	Sady	29
54	Sarbka	74
55	Siedleczek	259
56	Sienno	359
57	Sieńsko	37
58	Tarnowo Pałuckie	184
59	Toniszewo	118
60	Werkowo	241
61	Wiatrowiec	69
62	Wiatrowo	539
63	Wiatrowo Las	42
64	Wiśniewo	71
65	Żelice	520

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba ludności ogółem
Suma		12 283

Źródło: UG Wągrowiec, stan na 11.05.2021 r.

Zgodnie z danymi GUS na terenie Gminy Wągrowiec wg stanu na 31.12.2020 r. zarejestrowanych było jedynie 235 bezrobotnych (zmniejszenie o 120 os. w porównaniu do 2015 r.). Najmniejszą liczbę osób bezrobotnych w latach 2015-2020 odnotowano w 2019 r. – 167 osób. W Gminie Wągrowiec w 2020 r. wg danych GUS znajdował się 1 turystyczny obiekt noclegowy posiadający 40 miejsc noclegowych – brak danych dot. liczby udzielonych noclegów. Jeszcze rok wcześniej takich obiektów było 2, z łączną liczbą miejsc noclegowych w liczbie 90. Wzrost bezrobocia oraz zmniejszenie ruchu turystycznego w 2020 r. związane jest globalną pandemią covid-19. W Ewidencji Innych Obiektów świadczących usługi hotelarskie prowadzonej przez Wójta Gminy Wągrowiec zarejestrowanych jest 13 obiektów oferujących 178 miejsc noclegowych na terenie Gminy Wągrowiec (stan na 30.04.2021 r.).

Gmina posiada charakter rolniczy. Na jej obszarze znajduje się 24 708 ha użytków rolnych razem, co stanowi 71 % powierzchni ogółem jednostki.

Biorąc pod uwagę dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące zarejestrowanych podmiotów gospodarczych (stan na rok 2020), na terenie Gminy Wągrowiec działało 996 podmiotów gospodarczych (w tym 975 w sektorze prywatnym), tj. aż o 239 podmiotów więcej w porównaniu do 2014 r. Jest to zarazem największa liczba podmiotów odnotowana w latach 2014-2020.

Na terenie Gminy Wągrowiec najbardziej rozwiniętą działalnością gospodarczą jest budownictwo (sekcja F – 218 podmiotów) oraz „handel; naprawa pojazdów samochodowych” (sekcja G – 192 podmioty). W porównaniu do 2014 r. liczba działalności w sekcji F uległa prawie dwukrotnemu zwiększeniu, zaś w sekcji G zanotowano stagnację. Zwiększenie liczby podmiotów obserwuje się niemal w każdej sekcji. Jednakże w sekcji A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) odnotowano największy spadek z 82 do 64. W sekcji C (przetwórstwo przemysłowe) zarejestrowano 107 działalności. W zdecydowanej większości są to małe działalności zatrudniające do 9 osób (960 podmiotów). Na terenie gminy występują 3 przedsiębiorstwa z liczbą pracowników od 50 do 249 (w roku 2014 było ich 5).

1.3. Charakterystyka przyrodnicza

Pod względem fizyczno-geograficznym teren Gminy Wągrowiec znajduje się w prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego. Opisywany obszar mieści się w podprowincji Pojezierza Południowobałtyckiego, w makroregionie Pojezierze Wielkopolskie. W układzie mezoregionalnym wg Kondrackiego gmina mieści się w zasięgu jednostki Pojezierze Gnieźnieńskie oraz w mezoregionie Pojezierze Chodzieskie.

Większość terenu charakteryzowanej jednostki jest płaska bądź lekko falista (wysokości wahają się ok. od 80 do 110 m n.p.m.). Najwyższe wzniesienia występują w okolicach Łekna.

Przez obszar jednostki przepływa rzeka Wełna i Nielba. Występują tu również mniejsze ciek wodne, jak np. rzeka Rudka. W gminie występują jeziora o zróżnicowanej wielkości. Największym zbiornikiem jest Jezioro Kaliszańskie o powierzchni ok. 300 ha.

Na podstawie danych z 2019 r. (najnowsze dostępne dane) – GUS lesistość na terenie gminy wyniosła 19,9%. Ogółem licząc jest to 7 088,17 ha, z czego grunty leśne publiczne liczyły 6 242,17 ha. W związku z powyższym należy uznać, że lesistość na terenie gminy zmniejszyła się nieznacznie w porównaniu do roku 2014 (8,28 ha ogółem).

W granicach charakteryzowanego terenu występują następujące obszary i obiekty chronione (na podstawie Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody):

- rezerwat Dębina;
- obszar chronionego krajobrazu „Dolina Wełny i Rynna Gołaniecko – Wągrowiecka”;
- obszar Natura 2000 - Obszar o znaczeniu dla Wspólnoty tzw. OZW – Jezioro Kaliszańskie (kod PLH PLH300044);
- liczne pomniki przyrody;
- 5 stref ochrony gatunkowej roślin i zwierząt.

W 2018 r. za pomniki przyrody uznano:

- dąb szypułkowy Antoni, wiek: 229 lat, pierśnica: 109cm; obwód: 342 cm; wysokość: 22 m;
- dąb szypułkowy Ignacy, pierśnica: 166 cm; obwód: 521 cm; wysokość: 27 m;
- dąb szypułkowy Józef, wiek: 269 lat, pierśnica: 137 cm; obwód: 430cm; wysokość: 26 m;
- dąb szypułkowy Stanisław, wiek: 229 lat, pierśnica: 135cm; obwód: 424 cm; wysokość: 27 m.

Drzewa znajdują się w lesie zarządzanym przez Nadleśnictwo Durowo.

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2021 – 2024 sporządzono na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 poz. 710 ze zm.) oraz na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 poz. 713 ze zm.).

Niniejsza aktualizacja jest kontynuacją „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2016-2019” z uwzględnieniem obecnych wymogów prawnych oraz aktualnej sytuacji ochrony i opieki zabytków. Ww. program został przyjęty uchwałą Nr XXXIV/241/2016 z dnia 29 listopada 2016 roku przez Radę Gminy Wągrowiec.

Art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mówi o tym, że „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami”.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec:

- sporządzany jest na okres 4 lat przez Wójta Gminy Wągrowiec;
- co 2 lata wymaga sprawozdania z jego realizacji przez Wójta Gminy Wągrowiec poprzez przedstawienie go Radzie Gminy Wągrowiec;
- przyjmuje Rada Gminy Wągrowiec po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Zgodnie z zapisami art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami Program Opieki nad Zabytkami ma na celu m. in.:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym związany jest z obowiązkami Gminy w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

System prawny w Polsce gwarantuje obecnie ochronę zabytkom i całości dziedzictwa kulturowego na terenie kraju. Poniżej przedstawiono obowiązujące akty prawne, które nawiązują do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
  - *Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.*
  - *Art. 6. 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*
  - *Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.*
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 poz. 710 ze zm.) jako główny akt prawny regulujący zasady ochrony i opieki nad zabytkami.
  - *Art. 1. Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.*

Jednocześnie z ww. ustawy wynikają następujące formy ochrony zabytków zgodnie z art. 7:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
  - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ponadto ww. ustawa nakłada zadania na gminy, do których należy zaliczyć:

- utworzenie parku kulturowego (art. 7 pkt 3, art. 16 i 17);
  - prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4, 5 i 6)
  - sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);
  - przekazywanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2);
  - udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez gminę uchwale (art. 81 ust 1).
3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 poz. 713 ze zm.). Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.
    - Art. 7. 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:
      - 9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
  4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2021, poz. 741 ze zm.).
  5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2020, poz. 1333 ze zm.).
  6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020, poz. 1219 ze zm.).
  7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021, poz. 1098).
  8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020, poz. 1990 ze zm.).

Art. 13 ust 4 Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 13 ust 5 Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020, poz. 194).
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020, poz. 1057).
11. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021, poz. 485).
12. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2020, poz. 1947).
13. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018, poz. 2337).
14. Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. 2020, poz. 711 ze zm.).
15. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354).
16. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021, poz. 56).
17. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021, poz. 81).
18. Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021, poz. 731).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020, poz. 902).
2. Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019, poz. 1479).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020, poz. 164 ze zm.).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec sporządzono z uwzględnieniem zewnętrznych uwarunkowań ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym aktów prawa oraz innych opracowań strategicznych, w których poruszono tematykę dziedzictwa kulturowego.

Ustalenia niniejszego Programu korespondują z zapisami (cele, zasady, kierunki) dokumentów sporządzonych na różnych szczeblach administracyjnych. Metodologia planowania zakłada spójność dokumentów programowych w układzie hierarchicznym: kraj, województwo, powiat, gmina.

W niniejszym rozdziale scharakteryzowano wyżej wymienione dokumenty pod kątem wyznaczonych priorytetów i kierunków działań, a także krajobrazu kulturowego oraz substancji zabytkowej.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030

Strategia jest dokumentem określającym główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmującym okres co najmniej 15 lat. Stanowi najszerszy i najbardziej ogólny element nowego systemu zarządzania rozwojem kraju. Uzupełnieniem ramy strategicznej rozwoju Polski do 2030 roku jest Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. Strategia została przyjęta uchwałą Rady Ministrów w dniu 5 lutego 2013 roku. Celem głównym dokumentu Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030 trzecia fala nowoczesności jest poprawa jakości życia Polaków mierzona zarówno wskaźnikami jakościowymi, jak i wartością oraz tempem wzrostu PKB w Polsce.

Dokument składa się z dwóch części:

I. wstępu wraz z diagnozą i opisem kontekstu społecznego, gospodarczego i międzynarodowego Strategii (w tym szkicu proponowanych rozwiązań w trzech obszarach strategicznych) oraz prezentacji ram makroekonomicznych rozwoju Polski do 2030 r.

II. charakterystyki proponowanych kierunków interwencji (czyli działań do podjęcia w perspektywie 2030 r. służących osiągnięciu celu głównego Strategii) oraz opisu zasad monitorowania i ewaluacji wdrażania projektu Polska 2030.

Kierunki interwencji podporządkowane zostały schematowi trzech obszarów strategicznych, które zostały podzielone na osiem części (zgodnych ze strategicznymi celami rozwojowymi). Są to:

I. W obszarze konkurencyjności i innowacyjności gospodarki:

- i. Innowacyjność gospodarki i kreatywność indywidualna
- ii. Polska Cyfrowa
- iii. Kapitał ludzki
- iv. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko

II. W obszarze równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski:

v. Rozwój regionalny

vi. Transport

III. W obszarze efektywności i sprawności państwa:

vii. Kapitał społeczny

viii. Sprawne państwo

W dokumencie wskazano na potrzebę digitalizacji i udostępnienia zasobów dziedzictwa i kultury, a także upowszechnianie zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju, jest Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. W dokumencie tym zakłada się rozwój bogactwa polskich regionów w oparciu o wykorzystanie wewnętrznych potencjałów polskiej przestrzeni – ich dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, potencjału gospodarczego, innowacyjnego oraz naukowego. W Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju określono cel strategiczny polityki przestrzennego zagospodarowania kraju: *„Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”*. Osiągnięcie celu strategicznego musi się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju.

W dokumencie wskazano 6 celów, w tym cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski. W jego ramach znalazły się działania w 7 obszarach, w tym w obszarze 3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Wdrożenie EKK powinno obejmować trzy poziomy działań: rozpoznanie zasobów, gospodarowanie nimi i edukację wspomagającą. Wskazano, iż powinny powstać listy – krajowa i regionalna dla krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych dla Polski oraz lista czerwona – dla krajobrazów zagrożonych. Podkreślono znaczenie tożsamości narodowej i regionalnej, które są elementem dbałości o wspólne europejskie dziedzictwo kulturowe. Działania ukierunkowane zostaną na objęcie ochroną prawną najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym krajobrazów naturalnych i/lub historycznych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych w celu osiągnięcia przewag konkurencyjnych regionów. Wprowadzony zostanie obowiązek wykonywania studiów krajobrazowych i ocen oddziaływania na krajobraz. Wskazano na potencjał rozwoju regionów, np. obiekty zabytkowe.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (zwana dalej KSRR) rozwija postanowienia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r.

W dokumencie wyszczególniono 7 głównych wyzwań przed którymi stanie Polska do 2030 r., a także najważniejsze kierunki zmian w polityce regionalnej. Ponadto, określono następujące cele główne:

1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.
3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie

W ramach celu głównego nr 1 wskazano 5 celi szczegółowych, w tym Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów. Wskazano na poprawę dostępności przestrzeni publicznej oraz usług publicznych m.in. w aspekcie architektonicznym. Poprawa dostępności obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury.

W ramach celu głównego nr 2 wymieniono 3 cele szczegółowe, a jeden nich to: Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego. W jego ramach wskazano na potrzebę pełniejszego wykorzystania zasobów kultury i dziedzictwa narodowego przez np. promocję i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich oraz zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Z dniem 13 sierpnia 2019 r. Rada Ministrów przyjęła Uchwałę w sprawie "Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022".

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022 ma na celu realizację przepisu art. 84 w związku z art. 86 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program 2019–2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Głównym celem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Realizacja Programu 2019–2022 będzie prowadzona w ramach środków finansowych pochodzących z budżetu państwa, w części 24 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego. w łącznej kwocie równej 25 617 089,00 zł. Wydatki przeznaczone na realizację Programu w następujących latach:

- 2019 – 1 912 600 zł;

- 2020 – 7 638 014,00 zł;
- 2021 – 8 363 300,00 zł;
- 2022 - 7 703 175,00 zł.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Samorząd Województwa Wielkopolskiego prowadzi działania z zakresu ochrony zabytków jako jednostka samorządu terytorialnego, realizując zadania wynikające z zapisów ustawowych. Prócz tego Samorząd Województwa Wielkopolskiego sprawuje opiekę nad zabytkami, będąc ich właścicielem.

Na szczeblu wojewódzkim zostały opracowane dokumenty strategiczne, które są podstawą prawną oraz pozwalają wskazać kierunki działań dla programów na niższych poziomach jednostek samorządu terytorialnego.

Odnotować należy, że Powiat Wągrowiecki nie posiada Programu Opieki nad Zabytkami, a okres programowania Strategii Rozwoju Powiatu obowiązywał do 2020 roku. Z kolei Regionalny Program Operacyjny Województwa Wielkopolskiego nie został jeszcze zaktualizowany na perspektywę 2021-2027 ponieważ Umowa Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 nie została jeszcze zatwierdzona przez Radę Ministrów i Komisję Europejską.

Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2030 roku

27 stycznia 2020 r. Sejmik Województwa Wielkopolskiego przyjął Strategię Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2030 roku Uchwałą Nr XVII/287/20.

W dokumencie strategicznym wskazano następującą wizję: *„Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”*. Określono także misję: *„Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”*.

Ochronę zabytków wskazano jako jeden z najistotniejszych elementów zgłaszanych przez jednostki samorządu terytorialnego w nawiązaniu do infrastruktury na obszarach wiejskich. Z kolei promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego, tożsamość regionalna, turystyka kulturowa, rekreacja, turystyka sanatoryjna to jedno z najczęściej poruszanych zagadnień w ramach konsultacji społecznych przeprowadzonych na rzecz Strategii.

W części Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i wyzwania rozwojowe wskazano wyzwanie nr 5, w ramach którego pojawiło się następujące sformułowanie: *Łącznie z bogatym dziedzictwem kulturowym, obszary zalesione i cenne przyrodniczo tworzą podstawy dla rozwoju.*

Walorem turystycznym regionu o randze krajowej i międzynarodowej są m.in. Szlak Piastowski i Wielka Pętla Wielkopolski. W silnych stronach Wielkopolski uwzględniono dużą różnorodność i wartość dziedzictwa kulturowego oraz tożsamość regionalną.

Dziedzictwo kulturowe to także jeden z pakietów działań w ramach celu operacyjnego 2.3. Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu. Dla niego wskazano 2 najważniejsze potrzeby:

- Rozwój wielkopolskich instytucji kultury,
- Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

Innym pakietem działań, który nawiązuje do ochrony i opieki zabytków jest pakiet pn. Rozwój obszarów wiejskich w Wielkopolsce w ramach celu operacyjnego nr 4.2. Wzmocnienie mechanizmów koordynacji i rozwoju. Wskazano w nim, że realizacja programu służy zachowaniu i promocji dziedzictwa kulturowego wielkopolskiej wsi, jak i istotne jest kontynuowanie podejścia oddolnego, angażującego mieszkańców wsi w rozwój obszarów wiejskich, w zachowanie i promocję dziedzictwa kulturowego wielkopolskiej wsi, z wykorzystaniem zarówno sprawdzonych narzędzi/ mechanizmów (m.in. specjalnych programów dedykowanych na obszary wiejskie, Lokalne Grupy Działania), jak i nowatorskich rozwiązań.

W Programie wskazano także na potrzebę stworzenia programu promocji dziedzictwa kulinarnego Wielkopolski i żywności wysokiej jakości.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2017 - 2020

Sejmik Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. przyjął Uchwałę Nr XXXVIII/90/17, której załącznikiem został POnZ WW.

Prezentowany Program jest kolejną, drugą edycją tego dokumentu, realizowaną przez samorząd województwa wielkopolskiego. To aktualizacja „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2013 – 2016”. Głównym zamierzeniem POnZ WW na lata 2017 – 2020 jest określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach Samorządu Województwa Wielkopolskiego, służących polepszeniu stanu zachowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego Wielkopolski. W Programie opisano prawne i strategiczne uwarunkowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, scharakteryzowano zasób dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego oraz zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków będące w posiadaniu Województwa Wielkopolskiego i Wojewódzkich Samorządowych Jednostek Organizacyjnych. Wskazano także na cele POnZ WW oraz kierunki działań programu i przykładowe źródła finansowania zabytków.

W POnZ WW wskazano 7 głównych celów:

- poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania;
- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych;
- włączenie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych;
- prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

Opisano także kierunki działań Programu, gdzie podkreślono zgodność zadań we wcześniejszym okresie programowania z obecnymi, a także potrzebę obecnych tendencji ochrony zabytków, co związane jest z 100. Rocznicą wybuchu Powstania Wielkopolskiego, jako wydarzenie niezwykle ważne dla mieszkańców Wielkopolski. Nacisk położono także na założenia zawarte w Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie w Wielkopolskim do roku 2020. To element wspomagający, który ma się przyczynić do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką zabytków oraz wzrostu ruchu turystycznego.

W Programie wspomniano, że na terenie Wielkopolski występują zabytkowe kościoły, w tym kościół w Łeknie. Przytoczono informację wskazującą na utworzenie w XII w. ośrodka cystersów w Łeknie. Wskazano również, że w Tarnowie Pałuckim znajduje się zespół stanowisk archeologicznych oraz, że władze Gminy planują utworzenie w tym miejscu rezerwatu archeologicznego.

Program w perspektywie od 2021 r. nie został na obecną chwilę zaktualizowany.

Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014 - 2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Wielkopolskiego na lata 2014 – 2020 został zatwierdzony przez Komisję Europejską dnia 17 grudnia 2014 roku. RPO WW jest jednym z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego. RPO składa się z 9. Osi Priorytetowych wraz z poszczególnymi działaniami.

Celem głównym Regionalnego Programu jest: *„Poprawa konkurencyjności i spójności województwa”*.

Osie priorytetowe programu to:

1. *Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka.*
2. *Spółczesność i informacyjność.*
3. *Energia.*
4. *Środowisko.*
5. *Transport.*
6. *Rynek pracy.*
7. *Włączenie społeczne.*
8. *Edukacja.*
9. *Infrastruktura dla kapitału ludzkiego.*

W ramach osi **4. Środowisko** wskazano priorytety inwestycyjne, którym jednym z nich jest priorytet 6 c. *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. W jego ramach określono cel szczegółowy: *zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu*. Wymieniono poszczególne typy przedsięwzięć:

- wsparcie instytucji kultury, obiektów oraz obszarów zabytkowych,
- wsparcie obiektów przemysłowych i powojennych o wartościach historycznych,
- ochrona, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym obiektów zabytkowych,
- zakup trwałego wyposażenia oraz konserwacja i zabezpieczenie muzealiów, archiwaliów i starodruków, jako integralne elementy szerszego projektu infrastrukturalnego,
- organizacja wydarzeń o charakterze kulturalnym, wnoszących trwały wkład do dziedzictwa kulturowego regionu.

W chwili projektowania GPOnZ dla Gminy Wągrowiec na lata 2021-2024 RPO WK-P nie został uaktualniony o nową perspektywę czasową, tj. od roku 2021. Obecnie trwają prace nad przygotowaniem RPO 2021-2027. Należy pamiętać, że Regionalny Program Operacyjny może być rozliczany do 2023 r. (tzw. zasada n+3).

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego Wielkopolska 2020+

Uchwałą Nr 14/588/18 z dnia 25 marca 2019 r. Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwalił Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego wraz z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Poznania.

Plan jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa Wielkopolskiego określającym politykę przestrzenną w granicach administracyjnych regionu, w tym dla miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego. Określa model rozwoju przestrzennego, cele polityki przestrzennej i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, a także zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych.

W dokumencie wyodrębniono podrozdział 3.3. Dziedzictwo kulturowe w ramach rozdziału 3. Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa. Zwrócono szczególną uwagę na:

- dużą różnorodność dziedzictwa kulturowego;
- wysoką wartość kulturową obiektów zabytkowych;
- bogactwo obszarów i obiektów zabytkowych;
- liczne zabytki archeologiczne;
- obszary cenne kulturowo;
- niewielki stopień rozpoznania dóbr kultury współczesnej;
- gęstą sieć szlaków kulturowych;
- duże znaczenie obiektów kultu religijnego;
- liczne miejsca pamięci narodowej;
- szeroki zakres instytucjonalnej działalności kulturalnej;
- wysoką rangę wydarzeń kulturalnych;
- bogactwo niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego;
- zróżnicowane walory krajobrazowe.

Wartym odnotowania są dane liczbowe dotyczące obiektów zabytkowych, ponieważ obszar województwa charakteryzuje się bogactwem obiektów i obszarów objętych ochroną prawną. W rejestrze zabytków ujętych jest 7 153 obiektów nieruchomości, co plasuje Wielkopolskę na trzecim miejscu w kraju (ponad 10% wszystkich obiektów z rejestru w Polsce) po województwie dolnośląskim i mazowieckim. Pod względem liczby obiektów nieruchomości ujętych w ewidencji zabytków Wielkopolska zajmuje pierwsze miejsce w Polsce, obejmując 13% wszystkich zewidencjonowanych obiektów zabytkowych. W wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomości znajduje się 65 457 zabytków, w tym 17 145 z kartami i 48 312 w wykazach przeznaczonych do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków (2015). Województwo zajmuje ponadto drugie, po województwie dolnośląskim, miejsce pod względem zabytków urbanistycznych wpisanych do rejestru zabytków. Wielkopolska charakteryzuje się największą w Polsce liczbą obiektów architektury rezydencjonalnej – dworskiej i pałacowej oraz folwarcznej wpisanych do rejestru zabytków (spośród około 1300 dawnych majątków do rejestru wpisano 790 obiektów rezydencjonalnych stanowiących ponad 16% wszystkich obiektów tego typu wpisanych do rejestru w Polsce i 917 obiektów folwarcznych – ponad 17% tego typu obiektów w Polsce).

W rejestrze zabytków ujęto 681 obiektów archeologicznych, co stawia Wielkopolskę na trzeciej pozycji wśród województw w Polsce. W ewidencji zabytków znajduje się 70 700 stanowisk (około 15% zewidencjonowanych zasobów krajowych – najwięcej spośród wszystkich województw), które w całości zostały rozpoznane archeologicznie. Największą koncentracją zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych charakteryzuje się powiat poznański, koniński, wągrowiecki, szamotulski, kościański i gnieźnieński.

Do najcenniejszych obiektów sakralnych z terenu województwa wymieniono m.in. kościół w Tarnowie Pałuckim z terenu Gminy Wągrowiec. Ponadto wyszczególniono szlaki kulturowe o znaczeniu międzynarodowym, w tym przechodzący przez teren Gminy Wągrowiec Szlak Cysterski oraz o znaczeniu krajowym Szlak Piastowski również przebiegający przez teren Gminy.

W niniejszym dokumencie wskazano także cele polityki przestrzennej, w tym ochronę potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji. Dla realizacji celu polityki przestrzennej określono następujące kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa:

- wzmocnienie tożsamości narodowej i regionalnej realizowany przez działania:
  - kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego;
  - zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego;
  - poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu;
  - rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej;
- rozwój zróżnicowanych form turystyki i rekreacji realizowany przez działania:
  - zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form;
  - rozwój turystyki kulturowej;
  - rozwój turystyki kwalifikowanej;
  - rozwój turystyki wypoczynkowej;
  - rozwój turystyki biznesowej;
  - poprawa obsługi ruchu turystycznego;

Obiekty znajdujące się na przebiegu Szlaku Piastowskiego, w tym w Łeknie wskazano, jako obiekty zabytkowe oraz obszary o najważniejszych walorach środowiska kulturowego i przyrodniczego, wymagające zachowania i wzmocnienia działań ochronnych. Natomiast Szlak Piastowski uznano jako obszar wizerunkowy dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki o znaczeniu ponadregionalnym, zaś Gminę Wągrowiec jako obszar rozwoju turystyki kulturowej. Obszar Gminy Wągrowiec oznaczono jako obszar o zachowanych wartościach kultury ludowej grup regionalnych – Pałuki. Zaproponowano także, aby na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO znalazł się Szlak Piastowski - teren, na którym występują obiekty związane z początkami państwa polskiego. Szlak ten częściowo występuje na terenie Gminy Wągrowiec.

Strategia Rozwoju Powiatu Wągrowieckiego 2001-2020

Strategię Rozwoju Powiatu Wągrowieckiego przyjęła Rada Powiatu Wągrowieckiego dnia 8 marca 2001 roku uchwałą Nr XXVIII/39/2001.

Strategia określa cele rozwoju oraz warunki, zasady i etapy ich osiągnięcia. Dokument ten jest nadrzędnym instrumentem zarządzania rozwojem lokalnym i podstawą długookresowej, lokalnej polityki społeczno - gospodarczej w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju.

Misją rozwoju określoną w Strategii jest: „Powiat Wągrowiecki obszarem trwałego rozwoju społeczno - gospodarczego zgodnego z wymogami ochrony środowiska przyrodniczego, dostosowanym do wyzwań cywilizacyjnych XXI wieku i wymogów Unii Europejskiej”.

Dokument określa następujące cele strategiczne:

- trwały rozwój lokalnego rynku pracy w sferze produkcji i usług komercyjnych oraz wspieranie działań na rzecz poprawy efektywności i konkurencyjności rolnictwa oraz wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich,
- stała poprawa poziomu świadczonych usług społecznych w sferze edukacji, opieki medycznej, pomocy socjalnej oraz stanu bezpieczeństwa publicznego,
- zachowanie cennych zasobów i walorów środowiska przyrodniczego i osiągnięcie europejskich standardów jego stanu.

Dokument wyznacza ponadto 4 cele operacyjne, a w ich ramach znalazło się 21 zadań realizacyjnych.

W silnych stronach powiatu przedstawiono istnienie wielu cennych zabytków kultury materialnej, w tym licznych stanowisk archeologicznych. Ponadto w ogólnej charakterystyce powiatu, wśród jego atutów znalazły się zabytki kultury materialnej (kościół, zespoły pałacowo - parkowe, liczne wykopaliska archeologiczne).

W momencie opracowania GPOnZ dla Gminy Wągrowiec na lata 2021-2024 Strategia Rozwoju na szczeblu powiatowym nie została uaktualniona o nową perspektywę czasową, tj. od roku 2021.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Zagadnienia w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy powinny być uwzględnione w dokumentach na szczeblu gminnym. Poniżej zaprezentowano dokumenty strategiczne dla Gminy Wągrowiec, w których zawarto przynajmniej podstawowe informacje na temat stanu zasobu kulturowego gminy. Programy strategiczne stanowiły wytyczne do opracowania niniejszej dokumentacji.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wągrowiec

Studium przyjęte zostało uchwałą Nr XXXVII/274/2017 z dnia 22 lutego 2017 r. przez Radę Gminy Wągrowiec.

Dokument składa się z 2 części: I – uwarunkowania wraz z załącznikami graficznymi, II – kierunki. Integralną częścią Studium jest także jego rysunek w skali 1:25 000, obejmujący obszar całej Gminy.

W części dotyczącej uwarunkowań w podrozdziale 3.12.2 opisano zabytkowe parki podworskie, a w rozdziale 4. przedstawiono stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, gdzie wyodrębniono następujące podrozdziały:

- obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków;
- gminna ewidencja zabytków;
- program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Gminie Wągrowiec.

W części 2. kierunki opracowano rozdział 3. pn. Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Opisano z osobna następujące zagadnienia:

- obszary ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w gminie Wągrowiec;
- zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w gminie Wągrowiec;
- zabytki wpisane do rejestru zabytków;
- zabytki znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków;
- zabytkowy układ urbanistyczny;
- założenia pałacowo-parkowe, dworskie, sakralne;
- cmentarze;
- wytyczne konserwatorskie dla ochrony dziedzictwa archeologicznego;
- strefa ochrony stanowisk archeologicznych;
- obiekty archeologiczne wpisane do rejestru zabytków;
- zadania inwestycyjne związane z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi.

Załącznik nr 1.3. do Studium przedstawia uwarunkowania ochrony zabytków, w którym uwzględniono:

- obiekty objęte ochroną konserwatorską wpisane do rejestru zabytków;
- granice ochrony konserwatorskiej obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- obiekty objęte ochroną konserwatorską wpisane do gminnej ewidencji zabytków;
- obszary objęte ochroną konserwatorską wpisane do gminnej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków;
- stanowiska archeologiczne wpisane do gminnej ewidencji zabytków.

Strategia Rozwoju Gminy Wągrowiec na lata 2020 – 2030

Dokument przyjęto Uchwałą Nr XXVII/242/2020 przez Radę Gminy Wągrowiec w dniu 25 października 2020 r. Składa się z następujących rozdziałów merytorycznych:

1. Proces i metody opracowania Strategii.
2. Uwarunkowania rozwoju gminy.
3. Wizja gminy.
4. Cele strategiczne.
5. Programy i projekty strategiczne.
6. Określenie zbieżności Strategii Rozwoju Gminy ze strategiami na szczeblu wojewódzkim i krajowym.
7. Wdrażanie Strategii Rozwoju Gminy.

Zawarta wizja w Strategii brzmi: „*Gmina Wągrowiec to bezpieczne miejsce z czystym środowiskiem, rozwiniętym, nieuprzemysłowionym rolnictwem, dającym godziwe utrzymanie rolnikom i ich rodzinom, z dobrą infrastrukturą techniczną i społeczną, służącą wszystkim grupom mieszkańców oraz rozwiniętą działalnością gospodarczą, wykorzystującą podmiejskie położenie i bliskość Poznania*”.

W Strategii przedstawiono analizę SWOT, którą podzielono na 13 obszarów życia Gminy. W poniższej tabeli na potrzeby GPOnZ wyodrębniono mocne i słabe strony w nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego.

Tabela 3. Analiza silnych i słabych stron Gminy Wągrowiec uwzględniona w Strategii Rozwoju Gminy Wągrowiec na lata 2020 – 2030 w nawiązaniu do dziedzictwa kulturowego

Silne strony (atuty)	Słabe strony/Problemy/Potrzeby
Zagospodarowanie przestrzenne	
	Konflikty przestrzenne na tle „nowa zabudowa a stara”.
	Niedostateczne pokrycie terenu Gminy planami miejscowymi (tylko około 1% powierzchni) skutkuje wydawaniem dużej liczby decyzji o warunkach zabudowy (rocznie ok. 250), co w konsekwencji powoduje zbytnią dowolność w zabudowie (następuje „wymieszanie” funkcji).
	Część mpzp jest niezaktualizowana, w związku z czym ich zapisy budzą czasami wątpliwości interpretacyjne.
Kultura, rozrywka	
Bogactwo kulturowe Gminy.	Mało możliwości spędzania wolnego czasu, świetlice najczęściej są wykorzystywane w niewielkim stopniu.
Wiele świetlic wiejskich.	Mieszkańcy zgłaszają potrzeby budowy kolejnych świetlic.
Oferta kultury i rozrywki jest wystarczająca, każdy coś dla siebie znajdzie. Wiele zależy od aktywności danego sołectwa. Organizowanych jest wiele imprez, w tym podtrzymujących tradycje (np. dożynki, święto mleka).	Brak dostępu do stanowiska archeologicznego nad J. Łekneńskim, brak jego zagospodarowania.
Mieszkańcy, aktywność społeczna	
Bogactwo tradycji.	
Aktywne organizacje pozarządowe w sferze kultury (w tym KGW), sportu i rekreacji; dobrze współpracują z Gminą przy organizacji różnorodnych imprez.	
Zarządzanie Gminą	
	Niezadowalająca promocja Gminy.

źródło: Strategia Rozwoju Gminy Wągrowiec na lata 2020 – 2030

Wskazano 2 cele rozwojowe Gminy:

Cel strategiczny 1. Zapewnienie dogodnych warunków życia i inwestowania na terenie Gminy.

Cel strategiczny 2. Zapewnienie wysokiego poziomu infrastruktury i usług społecznych.

Na cele składają się Programy, a na nie Projekty.

Zaplanowano projekt 5.2. pn. Poprawa infrastruktury i wyposażenia obiektów oświatowych w ramach programu Oświata, kultura, sport i rekreacja. W jego ramach zaplanowano następujące zadania związane z obiektami zabytkowymi:

1. Remonty i modernizacje budynków oświatowych:

1.1. Termomodernizacja i wymiana oświetlenia wewnętrznego w szkole w Łaziskach.

1.2. Termomodernizacja i wymiana oświetlenia wewnętrznego „starej szkoły” w Łeknie.

1.3. Remont i rozbudowa szkoły w Łaziskach.

1.4. Przebudowa małej szkoły (starej) w Łeknie.

Zaplanowano także projekt 5.3. pn. Uatrakcyjnienie oferty kultury i rozrywki w ramach programu Oświata, kultura, sport i rekreacja. W jego ramach zaplanowano następujące zadania związane z dziedzictwem kulturowym:

1. Rozwój oferty Gminnego Ośrodka Kultury:

1.1. Aktywność filii bibliotecznych.

1.2. Organizowanie imprez rekreacyjnych (otwartych i biletowanych) o zasięgu lokalnym i regionalnym.

1.3. Organizacja imprez o charakterze kulturowym.

1.4. Zróżnicowanie oferty kulturalnej, tak by była ona atrakcyjna dla wszystkich grup wiekowych.

2. Szersze wykorzystanie gminnej bazy sportowej i kulturalnej, w tym również świetlic wiejskich, w tym jako bazy lokalowej dla organizacji pozarządowych dla działań aktywizujących społeczeństwo.

3. Zagospodarowanie kompleksu archeologicznego nad J. Łekneńskim.

4. Zwiększenie stopnia wykorzystania dziedzictwa kulturowego Gminy Wągrowiec w rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnych gminy, m.in. poprzez uzyskanie Znak Dziedzictwa Europejskiego.

5. Stworzenie wirtualnego muzeum gminnego - prezentacja lokalnych pamiątek i eksponatów, zabytków ruchomych, dokumentów, itp.

6. Wspieranie organizacji szkoleń lokalnych przewodników turystycznych.

7. Współpraca z instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi, KGW i innymi organizacjami w celu rozwijania czytelnictwa i świadomości kulturalnej, szczególnie w kontekście historii lokalnej i kultury regionalnej.

W Strategii podkreślono także, że planowane jest wprowadzenie systemu identyfikacji ciekawych miejsc (np. oznakowanie kodem QR obiektów historycznych i zabytkowych), a ambitnym zamierzeniem jest również przygotowanie monografii Gminy.

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Wągrowiec na lata 2017-2023

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Wągrowiec został przyjęty Uchwałą Nr XLIV/324/2017 z dnia 28 lipca 2017 roku przez Radę Gminy Wągrowiec. Uchwała ta została zmieniona Uchwałą Nr LI/363/2017 z dnia 8 listopada 2017 r. przez Radę Gminy Wągrowiec. Wprowadzone zmiany są konsekwencją uwag do programu zgłoszonych przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w kontekście Wytocznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014 – 2020.

Niniejszy dokument składa się z 12. rozdziałów. W rozdziale 2. przedstawiono diagnozę obszaru gminy w celu delimitacji obszarów zdegradowanych i obszaru rewitalizacji. W sferze przestrzenno-funkcjonalnej dokonano oceny wskaźnika pn. ogólna liczba zabytków, w tym archeologicznych (występowanie problemów dotyczących złego stanu infrastruktury). Największa liczba zabytków, w tym archeologicznych, w podziale na 43. analizowane miejscowości przypadła w miejscowości: Kiedrowo - 37,21, Bukowiec - 46,30 oraz Bracholin – 72,15. W LPR przedstawiono analizę SWOT obszaru zdegradowanego.

Tabela 4. Analiza SWOT obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji z terenu Gminy Wągrowiec uwzględniona w LPR w nawiązaniu do dziedzictwa kulturowego

Mocne strony	Słabe strony
Obiekty zabytkowe (m.in.: średniowieczne, renesansowe i barokowe kościoły, budynki	Zaniedbane obiekty zabytkowe, w tym mała architektura oraz brak przewodnika i punktu

ratuszowe i pałacowe i inne); położenie na terenie Łekna dawnej pastorówki z XIX w., otoczonej okazałymi, starymi, pomnikowymi lipami.	informacji turystycznej, brak możliwości zakupu pamiątki i mapki co powodowałoby możliwość rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji.
Historyczny układ urbanistyczny Łekna wpisany do rejestru zabytków.	Niedostateczna oferta bazy noclegowej.
Odrębność regionalna (niematerialne dziedzictwo kulturowe - np.: stroje, obyczaje, kultura pałucka).	
Umiejscowienie na obszarze rewitalizacji szlaków turystycznych i wodnych.	
Największa w gminie sala widowiskowa i siedziba Gminnego Ośrodka Kultury (Łekno).	
Szanse	Zagrożenia
Pełne wykorzystanie walorów przyrodniczo-historycznych.	

źródło: LPR Gminy Wągrowiec na lata 2017-2023

W rozdziale 3. Wizja obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji opracowano następującą wizję stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji: *„Mieszkańcy obszaru rewitalizacji to osoby miłe, kulturalne, pogodne, pomocne, życzliwe, potrafiące współpracować ze sobą. Poprzez nabycie nowych umiejętności i kompetencji wzmocniła się zaradność gospodarcza i społeczna mieszkańców. Rośnie wskaźnik przedsiębiorczości mieszkańców. Dzięki nowym inwestycjom ożywiła się przestrzeń publiczna. Zbudowane zostały trwałe podstawy do zwiększania wykorzystania potencjału gminy. Na obszarze rewitalizacji funkcjonuje aktywne centrum społeczności i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego. Znacząco poprawiła się jakość życia. Zauważalny jest spadek salda migracji mieszkańców”.*

W rozdziale 4. wyznaczono 3. cele szczegółowe, a wśród nich kierunki działań:

Cel 1 – Włączenie społeczne i gospodarcze mieszkańców obszaru rewitalizacji:

- 1.1 Zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców obszaru rewitalizacji.
- 1.2 Zwiększenie aktywizacji mieszkańców w obszarze aktywności gospodarczej.
- 1.3 Realizacja działań edukacyjnych na obszarze rewitalizacji.

Cel 2 – Poprawa warunków życia mieszkańców poprzez poprawę infrastruktury obszaru rewitalizacji:

- 2.1 Poprawa dostępu do infrastruktury kulturalno - społecznej na obszarze rewitalizacji.
- 2.2 Poprawa dostępu do infrastruktury użyteczności publicznej.
- 2.3 Włączenie mieszkańców w działania integracyjno – edukacyjne.

Cel 3 – Podniesienie poziomu edukacji i budowanie tożsamości kulturowej mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury obszaru rewitalizacji:

- 3.1 Poprawa dostępu mieszkańców do infrastruktury edukacyjnej.
- 3.2 Modernizacja infrastruktury edukacyjnej na obszarze rewitalizacji.
- 3.3 Realizacja działań prowadzących do budowy tożsamości kulturowej mieszkańców.

W rozdziale 6. przedstawiono projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne, w tym odnoszące się do obiektów zabytkowych:

1. Średniowieczny układ urbanistyczny Łekna – świadectwo historii i źródło rozwoju.
  - 1.1. Przebudowa i zagospodarowanie rynku z układem komunikacyjnym w średniowiecznej części dawnego miasta Łekno – główny projekt rewitalizacyjny – szacunkowa wartość 6 570 000 zł.

- 1.2. Wykorzystanie zrewitalizowanego obszaru historycznego układu urbanistycznego Łekna na cele integracji, aktywizacji oraz cele promocyjne – główny projekt rewitalizacyjny – szacunkowa wartość 100 000 zł.
- 1.4. Jarmark Cysterski w miejscowości Łekno, Gmina Wągrowiec – projekt uzupełniający – szacunkowa wartość 30 000 zł rocznie.
5. Zrewitalizowany dworzec w Przysieczynie fundamentem działalności podmiotu ekonomii społecznej oraz możliwości włączenia społecznego mieszkańców.
  - 5.1. Zmiana sposobu użytkowania i przebudowa dworca i infrastruktury dworcowej wraz z zagospodarowaniem terenu w miejscowości Przysieczyn – główny projekt rewitalizacyjny – szacunkowa wartość 5 200 000 zł.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Wągrowiec

Na terenie Gminy Wągrowiec obowiązuje 41. miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego o łącznej powierzchni 500,1 ha, co stanowi 1,44% pokrycia powierzchni Gminy. Plany uchwalane były w latach 1997-2019. Poniżej wymieniono obowiązujące MPZP wraz z uwzględnieniem zapisów odnoszących się do zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków na danym terenie:

1. Uchwała Nr XXVII/222/97 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 27 marca 1997 roku w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec, na obszarze wsi Bartodzieje.
Obiekty kubaturowe muszą posiadać dachy skośne nie przekraczające kąta 45° nachylenia i architektonicznie charakteryzować się walorami nawiązującymi do środowiska przyrodniczo-wiejskiego.
Zobowiązuje się przyszłych inwestorów do uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Pile, wszelkich prac ziemnych, celem objęcia ich nadzorem archeologicznym.
2. Uchwała Nr XXXI/262/97 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 20 października 1997 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec, na obszarze wsi Rudnicze.
3. Uchwała Nr XXXVI/315/98 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 18 czerwca 1998 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Wągrowiec, w obrębie wsi Tarnowo Pałuckie.
4. Uchwała Nr VIII/4/99 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 28 kwietnia 1999 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec, w obrębie wsi Potulice.
5. Uchwała Nr XXI/209/2000 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 30 listopada 2000 roku w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec na obszarze wsi Wiatrowiec.
Dla terenu określonego w §2 ustala się formę architektoniczną budynków nawiązującą do architektury regionalnej i lokalnych tradycji.
6. Uchwała Nr XXVIII/262/2001 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 28 czerwca 2001 roku, w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec, na obszarze wsi Bartodzieje.
7. Uchwała Nr XXIX/282/2001 Rady Gminy w Wągrowcu z dnia 30 sierpnia 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Wągrowiec, na obszarze wsi Wiatrowo.

8. Uchwała Nr XXX/289/2001 Rady Gminy w Wągrowcu z dnia 12 listopada 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Wągrowiec, na obszarze wsi Kobylec.
Na obszarze objętym zmianą planu – ustala się obowiązek uzgodnienia prac ziemnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, celem objęcia ich nadzorem archeologicznym.
9. Uchwała Nr XXX/286/2001 Rady Gminy w Wągrowcu z dnia 12 listopada 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Wągrowiec, w obrębie wsi Bartodzieje.
10. Uchwała Nr XXXV/336/02 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 27.02 roku w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec, na obszarze wsi Bartodzieje, część działek o numerach ewidencyjnych 33/12, 33/13, 33/14, 33/15 i 34.
Ustala się konieczność wyprzedzającego powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Konserwatora Zabytków Archeologicznych o zamiarze przystąpienia do wykonywania prac ziemnych przy realizacji obiektów kubaturowych i podziemnego uzbrojenia terenu.
11. Uchwała Nr XXXVI/333/02 Rady Gminy w Wągrowcu z dnia 27 czerwca 2002 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec obejmującej działki nr 5/2 położonych we wsi Wiatrowo.
Celem regulacji zawartych w ustaleniach planu jest ochrona interesów publicznych i lokalnych w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.
12. Uchwała Nr XXXVI/337/02 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 27.06.2002 roku w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec, na obszarze wsi Kaliszany.
Wprowadza się obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich robót ziemnych, celem objęcia wyżej wymienionych prac nadzorem archeologicznym.
13. Uchwała Nr XXXVI/334/02 Rady Gminy w Wągrowcu z dnia 27 czerwca 2002 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec obejmującej działki położone w Kobylcu i oznaczone nr geodezyjnymi 204/2 i 210 zmiana przeznaczenia z upraw rolnych na tereny zabudowy mieszkaniowej.
Celem regulacji zawartych w ustaleniach planu jest ochrona interesów publicznych i lokalnych w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.
14. Uchwała Nr VII/66/03 Rady Gminy w Wągrowcu z dnia 30 czerwca 2003 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec obejmującej działki nr 1/1, 48, 49 położone we wsi Ochodza.
Celem regulacji zawartych w ustaleniach planu jest ochrona interesów publicznych i lokalnych w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.
15. Uchwała Nr VII/65/03 Rady Gminy w Wągrowcu z dnia 30 czerwca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Kaliska, gmina Wągrowiec.
Na obszarze objętym planem – ustala się obowiązek zgłaszania prac ziemnych do Działu Ochrony Zabytków Archeologicznych Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, ul. Wodna 27, celem objęcia ich nadzorem archeologicznym.

16. Uchwała Nr VIII/73/03 Rady Gminy w Wągrowcu z dnia 26 września 2003 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Bukowiec.
Na obszarze objętym planem – ustala się obowiązek uzgodnienia prac ziemnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, celem objęcia ich nadzorem archeologicznym.
17. Uchwała Nr XXV/207/05 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 29 września 2005 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie wsi Łaziska, gmina Wągrowiec.
18. Uchwała Nr XXXIV/265/2010 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 11 lutego 2010 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec dla miejscowości Kamienica.
Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, uzgodnienia z właściwymi służbami ochrony zabytków, dla określenia ewentualnych prac archeologicznych.
19. Uchwała Nr VIII/76/03 Rady Gminy w Wągrowcu z dnia 26 września 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Wągrowiec w obrębie wsi Rgielsko.
20. Uchwała Nr VIII/48/2011 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 29 marca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Wągrowiec dla terenów położonych w obrębie miejscowości Łęgowo oraz Długa Wieś.
Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.
21. Uchwała Nr XX/147/2012 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 29 marca 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie miejscowości Kobylec, obejmującego działki o numerach 91/12, 193, 194, 195, 196/3, 196/4, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204/1, 205, 206 i 207/5.
Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.
22. Uchwała Nr XXXV/285/2013 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Bukowiec - dz. nr 20/6, 20/10, 23/1, 23/6”.
Na obszarze objętym planem nie występują zabytki oraz dobra kultury współczesnej. Obszar planu znajduje się w strefie ochrony stanowisk archeologicznych. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego na obszarze, o którym mowa w ust.1. wymagane jest zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:
  - 1) prowadzenie badań archeologicznych, podczas realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych;
  - 2) uzyskanie, przed pozwoleniem na budowę, stosownego pozwolenia na prowadzenie badań archeologicznych.
23. Uchwała Nr XXXV/286/2013 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie wsi Rgielsko, obejmującej działkę o nr ewid. 396.

W zakresie terenów wymagających określenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, dla ochrony archeologicznej dziedzictwa kulturowego w strefie ochronnej stanowiska archeologicznego, ustala się nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas realizacji inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu, na które inwestor winien uzyskać pozwolenie właściwego konserwatora zabytków, przed uzyskaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

24. Uchwała Nr XXXVIII/321/2013 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 27 sierpnia 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 5/2, położonej w miejscowości Wiatrowo.

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu a wymagających prac ziemnych. Inwestor winien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę.

25. Uchwała Nr VI/42/2015 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 30 czerwca 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie wsi Bartodzieje, obejmującego część działek o numerach 112 i 114.

W zakresie terenów wymagających określenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, dla ochrony archeologicznej dziedzictwa kulturowego ustala się nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas realizacji inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu, na które inwestor winien uzyskać pozwolenie właściwego konserwatora zabytków, przed uzyskaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

26. Uchwała Nr VII/53/2015 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 11 maja 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Obszar górniczy Sienno – 1”. Ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego zapewni:

- 1) uzgodnienie, przed przystąpieniem do eksploatacji, z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków dotyczące badań powierzchniowo – sondażowych na terenie przeznaczonym na eksploatację powierzchniową;
- 2) ewentualne wykopaliskowe prace archeologiczne muszą być uzgodnione z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków przed przystąpieniem do eksploatacji.

27. Uchwała Nr XII/88/2015 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 31 sierpnia 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Łęgowo – dz. nr 198/2”.

Nie określa się zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

28. Uchwała Nr VI/41/2015 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 30 marca 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Kaliska i Tarnowo Pałuckie w rejonie Jeziora Rgielskiego.

Na obszarze objętym planem nie występują zabytki i dobra kultury współczesnej.

Dla ochrony strefy konserwatorskiej archeologicznego dziedzictwa kulturowego na obszarze planu, o której mowa w §2 ust. 2, oraz zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązuje:

- 1) prowadzenie badań archeologicznych podczas realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych;
- 2) uzyskanie, przed pozwoleniem na budowę, stosownego pozwolenia na prowadzenie badań archeologicznych.

29. Uchwała Nr XIII/99/2015 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 29 września 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Bukowiec – zabudowa rekreacyjna i mieszkaniowa w rejonie kompleksu leśnego” – część „B”. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:
- 1) w zakresie ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego strefę ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków (zespół nr 25 WEZ), w której obowiązuje nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas prac związanych z zagospodarowaniem obszaru objętego planem zgodnie z przepisami odrębnymi;
  - 2) nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na brak takich obiektów na obszarze objętym planem.
30. Uchwała Nr XVI/123/2015 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "Sady". Nie określa się zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
31. Uchwała Nr XVI/124/2015 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Nowe, Toniszewo, Kopaszyn”. Nie określa się zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
32. Uchwała Nr XXI/151/2016 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 17 lutego 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "Bukowiec- zabudowa rekreacyjna i mieszkaniowa w rejonie kompleksu leśnego- część A". W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu a wymagających prac ziemnych. Inwestor winien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę.
33. Uchwała Nr XXIV/177/2016 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Łęgowo – zabudowa usługowa i produkcyjna przy drodze wojewódzkiej nr 196”. Nie określa się zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
34. Uchwała Nr XXVI/189/2016 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 30 maja 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w obrębie miejscowości Łęgowo oraz Długa Wieś. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w granicach strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, obszar AZP 44-30/104, 105, 106, 109 ustala się nakaz przeprowadzenia badań archeologicznych w trakcie realizacji prac ziemnych związanych z zabudową i zagospodarowaniem zgodnie z przepisami odrębnymi.
35. Uchwała Nr XXVII/190/2016 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 30 maja 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Rgielsko – marina”. Nie określa się zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

36. Uchwała Nr L/353/2017 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 27 października 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "Orla i Kobylec w rejonie drogi wojewódzkiej nr 190".
W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:
- 1) w zakresie ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego:
    - a) strefę ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków – osada wczesnośredniowieczna wpisana do rejestru zabytków pod nr 453/Wlkp/C decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 14 grudnia 1974 r., w której obowiązuje:
      - zakaz prowadzenia wszelkich prac inwestycyjnych oraz innych działań faktycznych, których skutkiem miałyby być przekształcenie terenu,
      - nakaz uzgodnienia z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków wszelkich prac porządkowych,
    - b) strefę ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych nr 89, 59 na obszarze AZP 43-30, w której obowiązuje nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas prac związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu zgodnie z przepisami odrębnymi;
  - 2) nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na brak takich obiektów na obszarze objętym planem.
37. Uchwała Nr LV/395/2018 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 25 stycznia 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "Linia elektroenergetyczna 110 kV Rogoźno - Wągrowiec".
W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej ustala się na terenach: 1E, 2E, 3E, 5E, 10E, 11E, 12E, 13E, 16E, 17E, 18E, 19E, 20E, 21E, 25E, 26E, 27E, 28E, 29E, 30E, 31E, 32E, 33E, 34E, 35E, 36E, ZL, 1KK, 2KK, 1WS, 2WS, 4WS, 5WS, 6WS, 7WS, 8WS, 9WS, 1KDGP, 1KDZ, 2KDZ, 1KDD, 5KDW, 6KDW, 8KDW, 9KDW, 10KDW, 11KDW, 12KDW, 13KDW, 16KDW, 17KDW, 18KDW, 19KDW, 20KDW dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem bądź zagospodarowaniem terenu w granicach strefy ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych określonych na rysunku planu, obowiązek prowadzenia badań archeologicznych, na które należy uzyskać pozwolenie właściwej służby ochrony zabytków, przed uzyskaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, zgodnie z przepisami odrębnymi.
38. Uchwała Nr LVI/398/2018 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 23 lutego 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Bukowiec – zabudowa rekreacyjna i mieszkaniowa w rejonie kompleksu leśnego” – część „C”.
W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:
- 1) w zakresie ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego – strefę ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych w granicach całego obszaru objętego planem, w której obowiązuje nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas prac związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu zgodnie z przepisami odrębnymi;
  - 2) nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na brak takich obiektów na obszarze objętym planem.

39. Uchwała Nr LVI/399/2018 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 23 lutego 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Wiatrowo „Osiedle Nałęczyn – południe.
W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:
- 1) w zakresie ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego – strefę ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych w granicach całego obszaru objętego planem, w której obowiązuje nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas prac związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu zgodnie z przepisami odrębnymi;
  - 2) nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na brak takich obiektów na obszarze objętym planem.
40. Uchwała Nr LIX/432/2018 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 24 kwietnia 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Oporzyn”.
W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:
- 1) w zakresie ochrony zabytków:
    - a) nakaz zachowania obiektów i obszarów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, oznaczonych na rysunku planu:
      - szkoły (nr 16), mur., k. XIX w.,
      - domu nr 15, mur., 1926,
      - domu nr 17, mur. ok. 1910 r.,
      - domu nr 23, mur., k. XIX w.,
    - b) dla obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków – zachowanie charakterystycznej bryły budynków, rozwiązań architektonicznych, tradycyjnych materiałów i historycznego wystroju elewacji;
  - 2) w zakresie ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego – strefę ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych oznaczoną na rysunku planu, w której obowiązuje nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas prac związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu zgodnie z przepisami odrębnymi;
  - 3) nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na brak takich obiektów na obszarze objętym planem.
41. Uchwała Nr XVII/157/2019 Rady Gminy Wągrowiec z dnia 11 grudnia 2019 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "Bartodzieje w rejonie Osiedla kpt. M. Bartscha".
W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:
- 1) w zakresie ochrony zabytków:
    - a) nakaz zachowania obiektów i obszarów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, oznaczonych na rysunku planu:
      - szkoły, mur., 1 ćw. XIX w., oraz budynku gospodarczego, mur./drewn., 1910-1920 r., wchodzących w skład zespołu szkoły w Bartodziejach,
      - cmentarza ewangelickiego, XIX w.,
    - b) dla obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków – zachowanie charakterystycznej bryły budynków, rozwiązań architektonicznych, tradycyjnych materiałów i historycznego wystroju elewacji,

- c) dla obszaru zabytkowego cmentarza ujętego w gminnej ewidencji zabytków – zachowanie historycznego układu, w tym ukształtowania terenu, przebiegu alei i ścieżek, zachowanych elementów zagospodarowania oraz historycznej zieleni;
- 2) w zakresie ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego – strefę ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych oznaczoną na rysunku planu, w której obowiązuje nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas prac związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu zgodnie z przepisami odrębnymi;
- 3) nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na brak takich obiektów na obszarze objętym planem.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii Gminy Wągrowiec²

Na terenie gminy Wągrowiec najstarsze ślady osadnictwa pochodzą ze schyłku paleolitu (12000 - 8000 l p.n.e). W epoce neolitu (4500 - 1800 l p.n.e) osadnictwo na tym terenie staje się w miarę ustabilizowane. Z tego czasu pochodzi 190 śladów osadnictwa na różnych stanowiskach. Bujny rozwój osadnictwa następuje w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza, w czasach tak zwanej kultury łużyckiej (1300 - 400 l p.n.e). W tym czasie pod osadnictwo zajęte zostają wszystkie atrakcyjne ekumeny, przede wszystkim doliny rzek Wełny, Nielby, Rynny Gołanieckiej oraz innych pomniejszych cieków, a także tereny wokół jeziora Kaliszańskiego, Strzałkowskiego, Kobyleckiego czy Bukowieckiego. Najciekawsze stanowiska z tego okresu to cmentarzyska popielnicowe znane m. in. w Kaliskach, Łęgowie, Wągrowcu oraz rozpoznane poprzez archeologiczne badania wykopaliskowe w Siedleczku. W następnym okresie, w czasach kultury pomorskiej rejon ten był nadal intensywnie zasiedlany. Znane są z tego czasu cmentarzyska popielnicowe między innymi w Toniszewie, Pawłowie Żońskim, Kamienicy. Bogato reprezentowane jest osadnictwo w okresie wpływów rzymskich (pierwsze wieki naszej ery). Stanowiska z tego okresu grupują się m. im. w rejonie Grylewa, Toniszewa, wokół Siedleczka, Tarnowa Pałuckiego i Łekna. Dwie osady: w Tarnowie Pałuckim i Siedleczku datowane na okres wpływów rzymskich zostały rozpoznane wykopaliskowo. Najliczniej reprezentowane jest osadnictwo z okresu średniowiecza. Zajmowane są wtedy nie tylko rejony dolin rzecznych, ale i tereny wysoczyzny. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego w rejonie większości miejscowości. Z tego czasu pochodzą grodziska w Rąbczynie, Danaborzu, Przysiece oraz dwa grodziska w Łeknie. Na jednym z nich w XIII wieku lokowano klasztor cysterski.

Szczególne koncentracja stanowisk archeologicznych występuje w dolinach cieków wodnych, szczególnie w rejonach rzek: Wełny, Nielby, Strugi Gołanieckiej oraz nad mniejszymi ciekami wodnymi w rejonie m. in. Żelic czy Sienna. Koncentracja stanowisk występuje wokół jezior: Kaliszańskiego, Strzałkowskiego, Kobyleckiego, Bukowskiego, Grylewskiego, Łekneńskiego, w rejonach miejscowości: Rąbczyn, Bracholin, Werkowo, Bartodzieje, Kobylec, Grylewo, Kamienica. Bogate w osadnictwo pradziejowe

---

² Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2012 – 2015, str. 21-22

i średniowieczne są tereny przyległe do miasta Wągrowca. Ogromne walory poznawcze posiada tzw. Łekneński kompleks osadniczy, w skład którego wchodzi stanowiska z rejonu Łekna i Tarnowa Pałuckiego, datowane od neolitu po średniowiecze. Koncentracja osadnictwa występuje także na niektórych terenach wysoczyznowych.

W czasach średniowiecza najważniejszym ośrodkiem na obszarze dzisiejszej Gminy Wągrowiec było Łekno. Przed powstaniem państwa polskiego, na zachodnim brzegu Jeziora Łekneńskiego zbudowano silnie obwarowany gród obronny. W czasach panowania Mieszka I gród został włączony do państwa piastowskiego. Ośrodek w Łeknie stał się jednym z najważniejszych w tamtych czasach. Był punktem formującym ówczesne państwo, stąd też sprawowano władzę na północną Wielkopolskę. O randze grodu świadczy zbudowany tutaj kościół chrześcijański (rotunda romańska).

W połowie XII wieku gród z kościołem był własnością rycerską i należał do miejscowego możnego Zbyluta z rodu Pałuków. On też postanowił, iż przekaze gród zakonowi cystersów. Cystersi zasiedlając Łekno wprowadzili nowoczesne techniki w zakresie rolnictwa oraz byli łącznikiem ze światem zachodu. Najprawdopodobniej w XIV wieku doszło do katastrofy budowlanej, podczas której starano się przebudować klasztor. Zakonnicy zdecydowali się porzucić Łekno i osiedlić się w niedalekim Wągrowcu. Od tego czasu zaczęła się lokalna rywalizacja pomiędzy prywatnym już Łeknem i klasztorным Wągrowcem. Dominacja dzisiejszej, powiatowej siedziby uwidoczniła się dopiero w XIX i XX wieku.

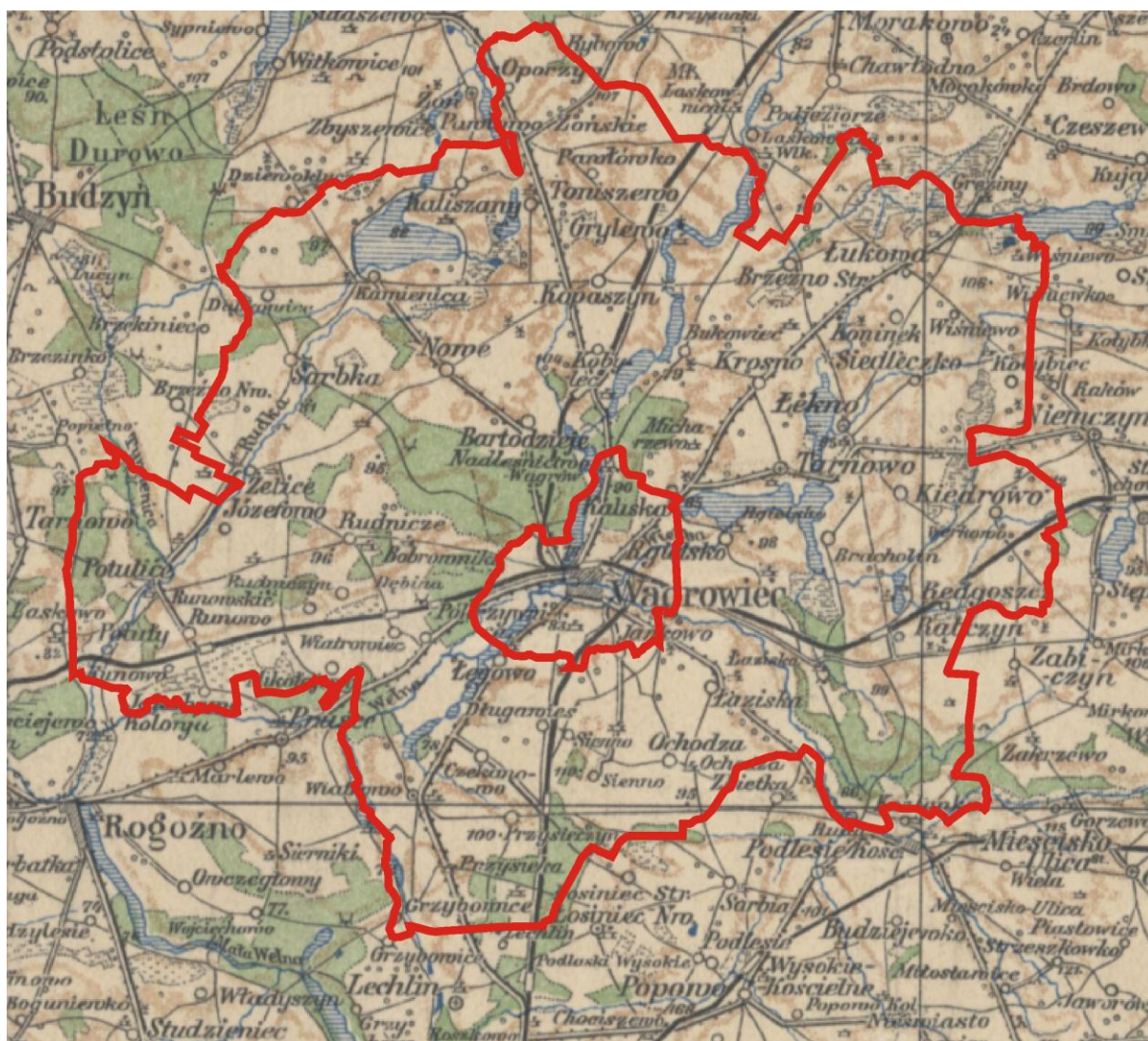
W okresie zaborów mieszkańcy dzisiejszej gminy znaleźli się pod panowaniem króla pruskiego od 1792 roku. Ludność ze wsi klasztornych w 1795 r. tworzyła formację kosynierów podczas Insurekcji Kościuszkowskiej oraz brała udział w następnych „zrywach narodowych” oraz powstaniach. Nieudane próby odzyskania wolności wśród Wielkopolan doprowadziły do zorganizowania tzw. prac organicznych polegających na wezwaniu wszystkich warstw społecznych do solidarnego zaangażowania na rzecz rozwoju gospodarczego.

Pod koniec grudnia 1918 r. wyzwolony został Wągrowiec. Odzyskanie wolności wiązało się ze śmiercią ludności m.in. z terenu dzisiejszej Gminy Wągrowiec. Powstańcy spoczywają na cmentarzu parafialnym w Potulicach.

W pierwszych, wrześniowych dniach w 1939 r. obszar Gminy Wągrowiec został oddany Niemcom bez stawiania zdecydowanego oporu. W lesie w okolicach Bukowca, doszło do egzekucji ponad 100 Polaków. Dziś znajduje się tam symboliczne miejsce pamięci ofiar tamtych czasów. II wojna światowa na obszarze gminy nie przebiegała w sposób niezauważalny.

Przeszłość i działalność wcześniejszych pokoleń można zauważyć dziś nie tylko w przestrzeni zachowanych zabytków. Charakter lokalnego krajobrazu, układ pól uprawnych, pamiątkowe fotografie oraz pamięć mieszkańców o historii regionu świadczą o zapisanej przeszłości gminy.

Administracyjnie w latach 1934 – 1939 oraz 1945 – 1954 obszar dzisiejszej gminy Wągrowiec podzielony był na Gminę Wągrowiec – Południe oraz Gminę Wągrowiec – Północ. Jednostki te mieściły się w powiecie wągrowieckim, w województwie poznańskim. Od 1973 r. Gminę Wągrowiec - Północ przekształcono w Gminę Wągrowiec, a Gminę Wągrowiec - Południe przekształcono w Gminę Łekno, która funkcjonowała do 1976 roku. 1 stycznia 1977 gmina została zniesiona, a obszar dawnej gminy został włączony w skład gmin: Wągrowiec oraz Damasławek. Po reformie administracyjnej w 1975 r. do końca 1998 roku obszar Gminy Wągrowiec należał do województwa pilskiego. Po ostatniej reformie administracyjnej Gmina Wągrowiec znajduje się w powiecie wągrowieckim, w województwie wielkopolskim.

Ryc. 3. Gmina Wągrowiec i okolice w 1924 r.

Źródło: maps.mapywig.org

W dalszej części opracowania wymieniono oraz krótko scharakteryzowano ważniejsze miejscowości w gminie, które odznaczają się zachowanym i widocznym dziedzictwem kulturowym. Dołączono również ryciny przedstawiające układy przestrzenne z lat 1936–1944.

KOBYLEC

niem. Kobyletz, Fuchsberg

Pierwsza wzmianka o miejscowości wymieniona była już w 1211 r., jako osada Slosin, której właścicielem był komes Sławnik Pałuka. Osadę tą wraz z przyległymi jeziorami zastawił on w sporze z cystersami łekneńskimi. Cystersi trzymali w zastawie osadę i jeziora i w 1361 r. przeszły na ich własność. W 1577 r. występuje już nazwa Kobylec i Kobelec. Ponieważ teren wokół jezior porośnięty był lasem i łąkami, być może nazwa wywodzi się od wyrazu *kobyła*, która oznaczała pierwotnie łąkę, pastwisko lub miejscowość niezaludnioną. O wczesnym zaludnieniu osady świadczy odkopane w Kobylcu cmentarzysko, zaś położone nad jeziorem grodzisko stożkowate świadczy o tym, że była to osada szlachecka.

W 1797 r. Rząd Pruski wcielił Kobylec do ustanowionej w Wągrowcu domeny – dobra królewskie, a następnie sprzedał obszar dworski, stanowiący przed zaborem folwark

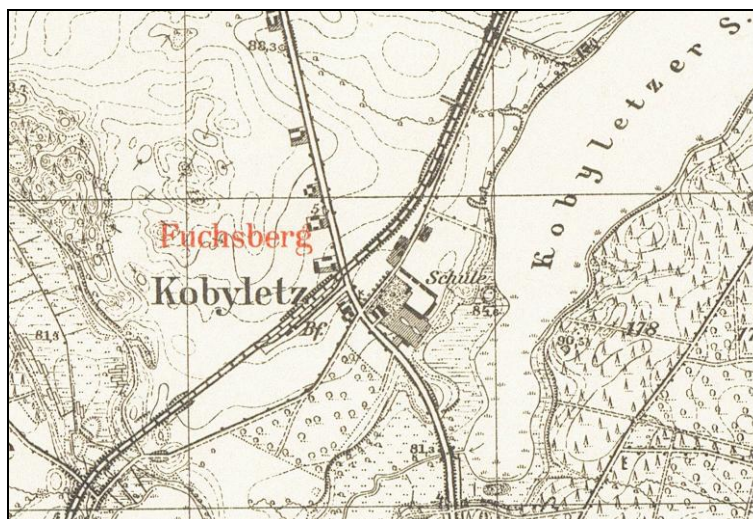
klasztorny. Właścicielami Kobyłca byli kolejno: Taszarscy, Józef Michalski, a następnie Florian Majewski. Folwark obejmował 2072 morgi. W 1864 r. Kobylec liczył 150 mieszkańców i było tu 41 domów, w tym 15 prywatnych. W 1908 r. wybudowano tory oraz dworzec kolejowy i uruchomiono pociąg z Wągrowca do Bydgoszczy. W 1926 r. w Kobyłcu mieszkało 182 mieszkańców, w tym 81 Niemców. Wieś została rozparcelowana przez Komisję Kolonizacyjną. Dzieci niemieckie uczęszczały do szkoły w Pawłowie Żońskim, a polskie do Grylewa. Później zbudowano szkołę we wsi, ale uczęszczały do niej tylko dzieci niemieckie, a polskie chodziły do szkoły w Pawłowie Żońskim. Od 1937 r. w szkole uczyły się już dzieci polskie i niemieckie. W czasie okupacji Kobylec oraz sąsiednie wsie Kopaszyn i Toniszewo połączono i utworzono folwark, którego właścicielem został Niemiec Gerlic. Po wojnie wieś rozparcelowano.

Na wzgórzu przy wschodnim brzegu jeziora Kobyleckiego w kierunku Bukowca, w lesie sosnowym, znajduje się zbiorowa mogiła ofiar rozstrzelanych przez faszystów. Wśród 107. rozstrzelanych w dniu 8 grudnia 1939 r. Polaków byli lokalni działacze społeczni i polityczni oraz powstańcy wielkopolscy przewiezieni z więzienia wągrowieckiego. Wśród rozstrzelanych był także mieszkaniec Kobyłca - Pan Franciszek Włeczyk.

Znajduje się tu kilka zabytków wpisanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do rejestru i są to:

- dom nr 9 z ok. 1910 r.;
- dom nr 93 z początku XX w.;
- zagroda 99 w skład której wchodzi dom murowano- drewniany, drewniana stodoła oraz budynek inwentarski, wszystkie z 1940 r.;
- drewniany magazyn – dawniej spichlerz (obok gospodarstwa nr 2), z 1940 r.³

Z dniem 11.05.2021 r. wieś liczyła 789 os., tj. o ok. 70 os. więcej niż w 2016 r. Oddalona jest od Wągrowca w odległości ok. 6,5 km (odległość drogowa).

Ryc. 4. Kobylec w 1940 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3169

---

³ niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. POM Kobylec na lata 2015-2022, str. 6-10

ŁEKNO

niem. Lekno, Klostersee

Łekno leży przy dawnym, średniowiecznym szlaku handlowym wiodącym z Gniezna, przez Łekno, Nakło nad Notecią na Pomorze. Nazwa tej wsi wywodzi się od słowa „łęknia”, co oznacza roślinę wodną rosnącą w stawach i rzekach. Przez Łekno przepływa Kanał Łekneński.

Na mapie kulturowej Polski Łekno od wczesnego średniowiecza stanowiło jeden z najważniejszych punktów osadniczo - kulturowych. Badania archeologiczne wskazują, że początki osadnictwa na tym terenie sięgają schyłku paleolitu (12 - 8 tys. lat p.n.e.). Kolejne ślady osadnicze pochodzą z mezolitu, neolitu, epoki brązu i epoki żelaza. Największą liczbę stanowisk rozpoznano dotychczas dla okresu wczesnego średniowiecza, średniowiecza i czasów nowożytnych. We wczesnym średniowieczu Łekno stanowiło jeden z najważniejszych ośrodków osadniczych na Ziemi Pałuckiej. Szczególną rolę odgrywał gród, wzniesiony nad Jeziorem Łekneńskim – w pierwszym okresie był on najprawdopodobniej ośrodkiem władzy plemiennej, a wraz z kształtowaniem się państwowości polskiej stanowił później ważny ośrodek władzy państwowej. Najstarsza wzmianka historyczna o Łeknie pochodzi z bulli Innocentego z 1136 r. Głównym punktem osadniczym we wczesnym średniowieczu był Klasztor, położony na lewym brzegu Jeziora Łekneńskiego. Funkcjonowały tu kolejno: gród plemienny, gród państwowy, klasztor cysterski i kaplica cmentarna.

W I połowie XII w. Zbylut z rodu Pałuków lokował w Łeknie klasztor cystersów, uważany obecnie za najstarsze opactwo na ziemiach polskich. Opactwo lokowano w miejscu grodu z rotundą i osadą przygodową. Romańska rotunda, wybudowana ok. I połowy XI w. była trzecią tego typu w Wielkopolsce i pierwszym kościołem na terenie ziem włączonych później do powiatu wągrowieckiego. Na przełomie XIV i XV w. opactwo przeniesiono do Wągrowca.

Przez całe wczesne średniowiecze na obszarze dzisiejszego Łekna kształtował się drugi ośrodek osadniczy. Pierwotnie była to osada targowa, z rynkiem, karczmą i targowiskiem dla kupców, którzy przybywali tu, gdyż miejscowość leżała na ważnym szlaku handlowym. W drugiej połowie XIV w. rozwinęło się tu miasto funkcjonujące do 1888 r., kiedy to Łekno stało się osadą typu wiejskiego. Urbanistyczny układ Łekna został w całości wpisany do rejestru zabytków.

W Łeknie znajduje się późnogotycki kościół p.w. św. Ap. Piotra i Pawła z połowy XVI w. z barokowym ołtarzem głównym z I połowy XVIII w., z rzeźbą Matki Boskiej z Dzieciątkiem z początku XVII w. oraz drewnianymi rzeźbami biskupów z okresu późnego gotyku (XVI w.). Oprócz tego w Łeknie znajduje się także nieczynny, neogotycki kościół ewangelicki z końca XIX w. W latach 1444 - 1828 stał tu drewniany, polichromowany kościół pw. Krzyża Świętego. Nieopodal jeziora znajduje się dawna pastorówka z XIX w., otoczona okazałymi, starymi, pomnikowymi lipami. Na łące nieopodal doskonale widoczne jest owalne grodzisko stożkowate. Przy drodze wojewódzkiej stoi też dawny zajazd szachulcowy z końca XVII w. W Łeknie istnieją cztery cmentarze – dwa parafialne rzymsko - katolickie z początku XVI w. (nieczynny) i z II połowy XIX w. (czynny) i nieczynne: rzymsko - katolicki początku XIX w. i ewangelicki z końca XIX w.

W latach 1953 - 1976 miejscowość była siedzibą gminy Łekno. Zarząd gminy wybudował tu siedzibę Gminnej Rady Narodowej, Gminny Ośrodek Kultury, budynek Ochotniczej Straży Pożarnej. W czynie społecznym wybudowano salę widowiskową i pomieszczenia dla Koła Gospodyń Wiejskich. W pomieszczeniach tych znajdowała się biblioteka gromadzka, a po zlikwidowaniu gminy do jej siedziby przeniesiono bibliotekę, obecnie znajduje się tam również Gminny Ośrodek Kultury. W okresie międzywojennym

w Łeknie były dwie szkoły powszechne: polska i niemiecka. Po II wojnie światowej zorganizowano polską szkołę. Do czasu zbudowania nowej szkoły w latach 70. pomocniczymi obiektami szkolnymi były dwa baraki, potem stary budynek przeznaczono na dom nauczyciela.

Łekno jest jedną z najlepiej rozwiniętych miejscowości w gminie Wągrowiec. Na jej terenie funkcjonują takie obiekty jak Zespół Szkolno - Przedszkolny, Gminny Ośrodek Kultury wraz z biblioteką, urząd pocztowy, przychodnia, apteka oraz sieć sklepów spożywczo - przemysłowych. Czynnie działa Ochotnicza Straż Pożarna, Koło Gospodyń Wiejskich, Klub Seniora, Koło Pszczelarzy, a także Towarzystwo Miłośników Ziemi Łekneńskiej.⁴

W 2018 roku w Łeknie wybudowano, przy wsparciu Ministerstwa Sportu i Turystyki, najnowocześniejszą w powiecie, energooszczędną halę sportową z zapleczem szatniowo-sanitarnym, windą dla niepełnosprawnych, siłownią, trybunami dla 200 kibiców oraz częścią dydaktyczną. Obiekt służy nie tylko dzieciom i młodzieży szkolnej, korzystają z niego wszyscy mieszkańcy gminy.

Z dniem 11.05.2021 r. wieś liczyła 702 os., tj. o ok. 30 os. więcej niż w 2016 r. Oddalona jest od Wągrowca w odległości ok. 9 km (odległość drogowa).

Ryc. 5. Łekno w 1940 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3169

ŻELICE

niem. Zelice, Hörnerklang

W pierwszej wzmiance z 1278 roku wieś wymieniono jako Ottone de Zilicz. W 1282 roku Żelice osadzono na niemieckim prawie wiejskim. Najstarsza część wsi to zabudowania zgrupowane wokół trójkątnego, wydłużonego placu. Na wschód od niego położony jest neobarokowy pałac Niezychowskich otoczony parkiem krajobrazowym (12,52 ha) z II połowy XIX wieku, ze stawem i pomnikowymi drzewami, m.in. jesionami o obwodach do 540 cm, lipami szerokolistnymi do 410 cm i lipą krymską 490 cm. Przez park przepływa rzeka Rudka, a obok znajduje się folwark ze spichrzem z 1884 roku i gorzelnią z 1906 roku.⁵

Nazwa „Żelice” sięga bardzo starych czasów. Rdzeń „żel”, to dziś już nie używana forma wyrazu żal. Jeszcze w XV i XVI wieku była potocznie używana. Można zatem domniemywać, że nazwa miejscowości powstała przed XVI w. i jest jedną ze starszych na

---

⁴ niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. POM Łekno, str. 4-5

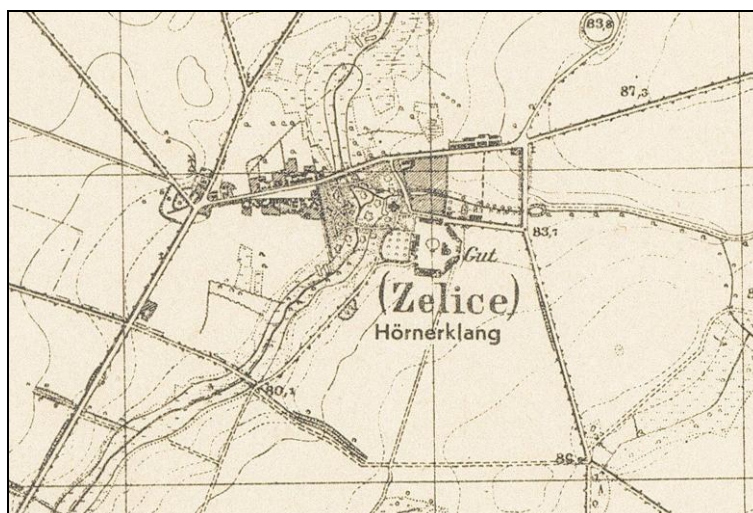
⁵ niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. POM Żelice na lata 2010-2017, str. 8

terenie gminy. Nazwa wsi może pochodzić również od urn żeliwnych, które służyły do pochówku ludzkich szczątków palonych na stosie. W 1282 r. nazwa wsi brzmi „Relitsco”, a w 1378 r. – Zelycze.

Pod koniec wieku XVIII Żelice były własnością rodu Żegotów. Na przestrzeni wieków wieś należała do Lipskich (od poł. XVIII w.) oraz do Niezychowskich (od 1829 r.). W 1864 r. wieś zamieszkiwało 496 osób w 117 domach (45 to domy prywatne). W 1884 r. wybudowano neobarokowy pałac. W tym czasie powstała również część budynków gospodarczych w zespole dworskim.

W 1921 r. wieś podzielona była na dwie części: włościańska oraz folwarczna. Pierwszą zamieszkiwało 335 osób, zaś drugą 312. Do właścicieli Żelic należał również folwark Michałowice. W 1926 r. właścicielem opisywanej miejscowości był Wojciech Niezychowski, a później Maria Niezychowska. Na terenie folwarku mieszkało 191 osób. Drugą część wsi zamieszkiwało 300 osób, w tym 6 Niemców. Po II wojnie światowej utworzono tu PGR.

Z dniem 11.05.2021 r. wieś liczyła 520 os., tj. o ok. 30 os. mniej niż w 2016 r. Oddalona jest od Wągrowca w odległości ok. 10,5 km (odległość drogowa).

Ryc. 6. Żelice w 1944 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3168

WIATROWO

niem. Windheim

Od ciągle wiejących silnych wiatrów, jak się przypuszcza, wzięta się nazwa miejscowości – Wiatrowo. Pozostałe nazwy osiedli i przysiółków pochodzą: „Żelaska” – od zażelazionego źródła ciek, czasem nazywanego Rudką lub Rudzianką, który wypływał w okolicach tej miejscowości, a potem wpadał do Wełny. Obecnie w wyniku XIX i XX – wiecznych prac melioracyjnych ślad po tym źródle zaginął. Natomiast nazwa „Nałęczyn” - XIX- wiecznego folwarku w obrębie wsi Wiatrowo, pochodzi od polskiego herbu Nałęcz, którym pieczętowali się ostatni właściciele majątku Wiatrowo – Moszczeńscy.

W tomie XIII, wydanym w 1893 r. „Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” (pod redakcją B. Chlebowskiego, F. Sulimowskiego, W. Walewskiego) autor haseł z Wielkopolski, poznański historyk, publicysta, regionalista, księgarz i bibliotekarz, uczestnik powstania styczniowego Edmund Callier (1833 – 1893) tak opisuje Wiatrowo:

„Wiatrowo, wieś i majątność w powiecie wągrowieckim, o 7 kilometrów na południowy – zachód od Wągrowca (poczta i stacja drogi żelaznej), szkoła w miejscu. Wieś ma 11

domów, 102 mieszkańców (98 katolików, 4 protestantów) i 198 ha (160 roli, 19 łąk). Dwór z Czekanowem (4 domy, 89 mieszkańców), Marynką (1 dom, 13 mieszkańców), Nałęczynem (1 dom, 9 mieszkańców), Wiatrowską leśniczówką (1 dom, 6 mieszkańców) i Żelaskami (1 dom, 6 mieszkańców) tworzy okrąg dworski, mający 1278, a według innych źródeł 1 268 ha obszaru (724 - 94 roli, 103 - 17 łąk, 5 - 81 pastwisk, 365 - 83 lasu, 24 - 34 nieużytków, 44 - 89 wody), 16 dymów, cegielnię, 314 mieszkańców (278 katolików, 36 protestantów); owczarnia zarodowa Rambouillet - Merino, właścicielem jest Teodor Moszczeński. Północną część obszaru dóbr zajmują lasy, przez które idzie bity trakt z Wągrowca do Rogoźna i płynie Wełna (dopływ Warty), nad którą stał niegdyś młyn Wiatrowski (r. 1507- 1830), zwany także Pokrzywnicą. W tym lesie istnieją dotąd miejscowości: Niedźwiedzie i Pokrzywniki. Wiatrowskie jezioro 1,2 kilometrów długie, około 500 kroków szerokie, wzniesione 77,8 metrów nad poziomem morza; zasilane na południu wodociekami, odpływa na północ do jeziora Łęgowskiego (77,4 m n.p.m.), przez które płynie Wełna; przekop na zachodzie odprowadza do tej rzeki wody jeziora Wiatrowskiego. Wody zachodnie ściekają do jeziora Prusieckiego, do którego brzegu wschodniego przypiera część obszaru wiatrowskiego. O 700 kroków na zachód od zabudowań dworskich zachodzą się pokłady torfu. Wieś rozłożyła się między dworem a folwarkiem Nałęczynem. Dwie wyżyny leśne wznoszą się 85 i 82,7 m n.p.m., wyżyna polna na wschodzie 94, suchy obszar 84 do 92,6, niziny 76,5 do 79,3 m n.p.m. Mniemanie, jakoby Wiatrowo powstało dopiero w pierwszej połowie XVIII w., opiera się na podaniu, że je założono w miejscu wyludnionego Czekanowa, które długie lata leżało pustkami. Wiatrowo istniało już w roku 1452 i składało się z dwóch części, które wówczas rozgraniczono; akta ziemskie gnieźnieńskie z roku 1507 – 1580 zawierają czynności, odnoszące się do Wiatrowa i sąsiedniej Pokrzywnicy. Około roku 1530 dziedziczył tę majątność Piotr Smogulecki, który z opatem wągrowieckim Jakubem IV wiodł spory o stojący na Wełnie młyn Ostrowski. W r. 1580 Jarosław Smogulecki posiadał na Wiatrowie 4 i pół łana kmiecego, jeden półłanek i 5 zagrodniczych, a w roku 1620 Maciej Smogulecki 4 łany osadnicze, jeden pusty, ćwierć karczmarzką, 1 rzemieślniczy, 3 zagrodnicze i młyn o 2 kołach, Pokrzywnicą zwany. Przy schyłku zeszłego stulecia Ludwik Żychliński posiadał Wiatrowo z Czekanowem; w r. 1801 nabył od Żychlińskich tę majątność Aleksander Moszczeński, starosta brzesko – kujawski.

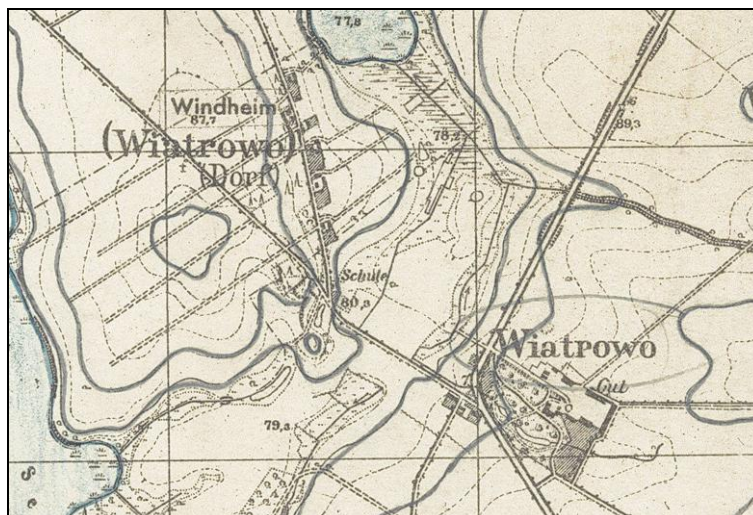
Wiatrowskie - Holendry, urzędowo Wiatrowo-Hauland, dawniej Pokrzywnicą zwane, w powiecie wągrowieckim o 5 km na zachodnie – południe od Wągrowca (parafia, poczta i stacja drogi żelaznej) mają 11 domów, 102 mieszkańców (7 katolików, 95 protestantów) i 244 ha (211 roli, 24 łąk). Powstały około 1770 r. na obszarze Wiatrowa (odległego o 4 - 5 km) przy wsi Pokrzywnicy.

Wiatrowiec - wieś na trasie Wągrowiec – Rogoźno. Powstała jako osada, na terenie dóbr wchodzących w skład Wiatrowa. W 1846 r. jeszcze nie wymieniona. Musiała powstać pod koniec XIX w. W 1921 r. występuje jako wieś włościańska. Mieszkało w niej 77 osób; w 1926 r.- 92, w tym 21 Niemców.”⁶

Wieś posiadała na początku 2016 r. 540 mieszkańców ogółem. Oddalona jest od Wągrowca w odległości ok. 7,5 km (odległość drogowa).

---

⁶ niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. POM Wiatrowo, str. 4-6

Ryc. 7. Wiatrowo w 1944 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3268

GRYLEWO

niem. Grillensee

Nazwa wsi pochodzi od słowa „Gryl”. Wieś była własnością książęcą. W roku 1213 r. całe Grylewo wraz z jeziorem książę Władysław Odonicz przekazał cystersom z Łekna. Z tego roku pochodzi pierwsza wzmianka o miejscowości. Wiek później miejscowość należała już do Pałuków, a dokładnie do proboszcza Wojciecha z Łekna i jego braci. W 1328 r. Grylewo widnieje w dokumentach jako Grilewo, w 1361 r. Grilovo, a w 1577 r. Grelewo. Na przełomie XIII i XIV w. we wsi zbudowano drewniany kościół prawdopodobnie przez Cystersów. Na przełomie wieków świątynia zaczęła podupadać. Za sprawą ks. Jaśkowskiego w 1747 r. postawiono nowy, drewniany kościół. W latach 1861 – 1866 r. miejscowa dziedziczka, hrabina Antonina z Nieżykowskich Grabowska ufundowała na miejsce starego kościoła, nowy, neogotycki, murowany. Na przykościelnym cmentarzu występują groby z XIX w., w tym grób nieznanego żołnierza oraz grób uczestnika powstania z 1863 r. We wsi znajduje się również przykościelna plebania z poł. XIX w.

W 1608 r. właścicielem dóbr grylewskich był Piotr Grylewski. W 1864 r. właścicielem był Józef Grabowski. We wsi znajdowało się wtedy 18 domów i 214 mieszkańców. Do niego należały też osady: Białybród folwark, Brzeźno, Danabórz folwark, Kopaszyn, Laskowica Wielka, Zaszkwice folwark. Ogółem Grylewo wraz z wymienionymi osadami posiadało 49 domów, w tym 14 prywatnych oraz 236 mieszkańców. W tym czasie we wsi działała gorzelnia.

W 1878 r. Grylewo stanowiło własność hr. Kazimierza Czapskiego z Gołańczy. 2 lata później odnotowuje się w składzie grylewskich dóbr dominium oraz folwark Zaszkwice. Obejmowały one 4379 mórg, 23 domy, 288 mieszkańców, w tym 253 katolików i 35 ewangelików i 142 analfabetów. Zaledwie 5 lat później we wsi było już 27 domów i 309 mieszkańców (283 katolików i 26 ewangelików). Obszar majątku właściciela obejmował 4 800 mórg. W 1909 r. teren Grylewa wraz z folwarkiem Zaszkwice należał do Jana Miecha i wynosił 1014,72 ha.

We wsi znajduje się również późnobarokowy dwór z końca XVIII w. oraz park krajobrazowy o pow. ok. 3 ha dostępny z zewnątrz. Dwór powstał za czasów panowania rodu Grabowskich, którzy go użytkowali. W 1921 r. Grylewo liczyło 397 osób. We wsi znajdowała się stacja kolejowa, szkoła, poczta, 2 kuźnie, sklep, kościół, dom gminny, rybakówka i cmentarz. W 1926 r. właścicielami Grylewa stali się bracia Edward i Leon

Płacheccy. W skład majątku wchodziła gorzelnia i torfownia. W 1928 r. w Grylewie mieszkało 486 osób. W latach 30. XX w. na obszarze wsi zaczął się proces parcelacji.

W czasie II wojny światowej właścicielem Grylewa został Niemiec Mancik. Po jej zakończeniu majątek przejął Skarb Państwa. Tak jak w pobliskich miejscowościach w części folwarcznej powstał PGR.

Wieś posiadała na początku 2016 r. 506 mieszkańców ogółem. Oddalona jest od Wągrowca w odległości ok. 13 km (odległość drogowa).

Ryc. 8. Grylewo w 1940 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3169

ŁAZISKA

niem. Laziska, Gut Neuhausen, Neuhausen

W nazwie Łaziska występuje rdzeń łaz - w języku staropolskim słowo używane było w nazwie mnogiej. Łazy oznaczało tereny leśne, z których wyrąbano drzewo lub je wypalano. Z powyższych wywodów powstała nazwa wsi Łaziska. W języku polskim ma ona zupełnie inne znaczenie niepowiązane swą genezą z poprzednim - przełaz, łązić, czy też łązega.

Pierwsza wzmianka o Łaziskach pochodzi z 1222 r. Została wtedy wymieniona przez ówczesnego arcybiskupa Wincentego z Czarnkowa z rodu Nałęczów, wymieniał je między osadami składającymi dziesięcinę klasztorowi łekneńskiemu.

W 1222 r. Łaziska występują jako Lasis, w 1353 r. Laziska, Laszyszki, a dopiero w 1580 r. Łaziska. Wtedy też ustalono genezę nazwy Łaziska oznaczającą (z „łaz” lub „łazy”) wypaleniska, karczowiska lub niziny zarastające krzewami.

Przez pewien czas Łaziska były królewszczyzną i stanowiły własność klasztoru w Łeknie. Jak wynika z wzmianki cystersów łekieńskich Łaziska składały się z Łazisk i Dzierżani - wspomniana Dzierżanna istniała przy Łaziskach i po pewnym czasie zostały połączone w jedną miejscowość stanowiącą całość o nazwie Łaziska.

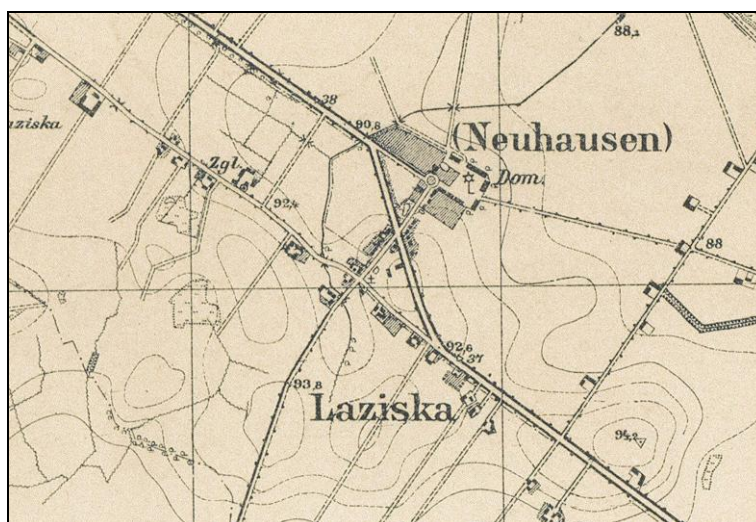
W 1353 r. król Kazimierz Wielki chcąc ratować spustoszone sołectwo Łaziska sprzedał ją Jakubowi z Kłecka i jego potomkom za konia wartości 4 grzywien. Dodał mu także Straszewo ciągnące się od rzeki Wełny, aż do wzgórza i lasu łęgowskiego. Sołtys wsi otrzymał 6 wolnych łąnów, trzecią zagrodę, karczmę i jatkę. Za wszystkie sprawy sądowe miał pobierać co trzeci denar od sprawy. Rzekę Wełnę i łąki od strony Łazisk z jazami, sadzawkami, i wszelkimi użytkami rozdzielał sołtys.

Między rokiem 1580, a 1620 takich łąnów było 10 lub 11. Między latami 1773 - 1775 rozgraniczono posiadłości cystersów przeniesionych wcześniej do Wągrowca, od dóbr szlacheckich. Część folwarczną czyli dziedziczną Łazisk, Niemcy nazwali Neuhausen.

Wśród dóbr kultury w rejestrze zabytków Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków można znaleźć:

- zespół architektoniczny z I połowy XIX w. składający się z grobowca kamiennego w kształcie piramidy zbudowany przez Franciszka Łakińskiego rotmistrza wojsk napoleońskich w latach 1808 - 1814 oraz neobarokowej kolumny;
- zespół dworski składający się z dworu i otaczającego go parku z XIX w.⁷

Wieś posiadała na początku 2016 r. 503 mieszkańców ogółem. Oddalona jest od Wągrowca w odległości ok. 5 km (odległość drogowa).

Ryc. 9. Łaziska w 1936 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3269

POTULICE

niem. Waldgrund

Wieś była siedzibą starożytnej rodziny wielkopolskiej Potulickich herbu Grzymała. W XVI wieku wieś przeszła w ręce Zebrzydowskich, a w XVII wieku właścicielami byli Biegańscy, herbu Leszczyce, którzy posiadali wieś jeszcze w XX wieku. Rodzina Biegańskich słynęła z umiłowania tradycji, we wsi pozostało po nich dziedzictwo historyczne w postaci zabytkowych obiektów bardzo ważnych dla wizerunku wsi. W 1728 roku Aleksander Samuel Biegański zbudował w Potulicach drewniany kościół w konstrukcji zrębowej, który do dziś stanowi ozdobę tej miejscowości. Syn Samuela Biegańskiego przyozdobił kościół zarówno na zewnątrz, jak i wewnątrz przed rokiem 1778. Wewnątrz kościoła znajduje się rokokowy ołtarz główny oraz dwa ołtarze późnobarokowe z okresu budowy i kamienna chrzcielnica z 2 połowy XVII wieku. Znajdujący się w Potulicach zabytkowy zespół dworski z XIX wieku także był własnością Rodziny Biegańskich. W skład zespołu dworskiego wchodzi: dwór, oficyna, klasycystyczna świątynia grecka oraz park, który jest bardzo ważny ze względu na krajobrazowy wizerunek wsi. Do kościoła przylega murowana kaplica grobowca Biegańskich z 1856 roku. Poza wymienionymi powyżej zabytkami na terenie wsi zlokalizowana jest gorzelnia folwarczna i kilka szachulcowych czworaków z pierwszej połowy XIX wieku. Na uwagę zasługuje także stara figura Matki Boskiej, która stoi w parku przy drodze do dworu.

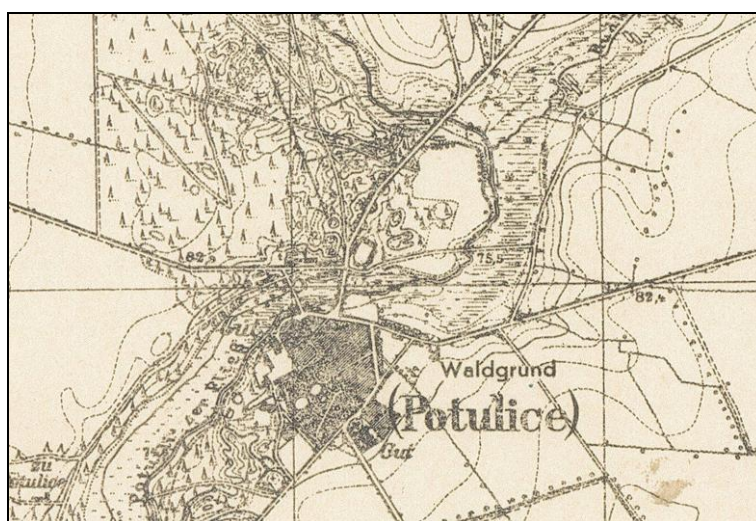
⁷ niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. POM Łaziska 2014-2021 str. 6-9

Na cmentarzu parafialnym znajdują się także groby powstańców wielkopolskich poległych w 1919 roku pod Radwankami.

Charakterystyczne dla wsi jest także występowanie okazałych drzew, takich jak dwie topole o obwodach 650 cm i 690 cm, a także grupa okazałych dębów.⁸

W roku 2013 w budynku świetlicy wiejskiej w Potulicach działalność na rzecz upowszechniania czytelnictwa i kultury rozpoczęła filia biblioteczna Biblioteki Publicznej Gminy Wągrowiec. W roku 2018 – roku obchodów 100. rocznicy odzyskania przez Polskę Niepodległości oraz 100. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego w Potulicach odsłonięto i poświęcono dwa pomniki upamiętniające nie tylko uczestnictwo insurekcji z lata 1918-1919, ale wszystkich „bohaterów walk o polskość i wolność Ziemi Wągrowieckiej”.

Z dniem 11.05.2021 r. wieś liczyła 406 os., tj. o ok. 60 os. mniej niż w 2016 r. Oddalona jest od Wągrowca w odległości ok. 11,5 km (odległość drogowa).

Ryc. 10. Potulice w 1944 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3168

RĄBCZYN

niem. Rombschin, Lindenhof, Grünlinden

Rąbczyn po raz pierwszy widnieje w zapiskach w roku 1391. Właścicielami wsi byli Pałucy. W dalszych latach Rąbczyn należał do Wojciecha VIII i Sędziwoja X. Sama nazwa wsi pochodzi od słowa rąbać, co wiąże się z karczowaniem lasu, jego wycinką. Geneza wsi mówi, że na miejscu dawnego lasu, po jego wykarczowaniu i uporządkowaniu powstała osada „Rąbczyn”. W XIV w. wieś posiadała nazwę Repczino. Nazwa ta pośrednio wiąże się z rodem Rzepczyńskich.

W Rąbczynie funkcjonował kiedyś kościół katolicki, który upadł w 1414 r. W latach 1432 – 1440 właścicielem wsi był Jan Orchowski z rodu Rogalów. Nazwa miejscowości na przestrzeni kolejnych lat jest różna. Odnaleźć można takie nazwy jak: Raczyno i Rakczyno (1535 r.), Ropcino (1620 r.) oraz Romczyn, Rombczyn, Rombschin (od 1830 r.).

Za czasów arcybiskupa Łaskiego (XVI w.) Rąbczyn składał się z ról dziedzicznych i kmiecych. Dziesięcinę pobierał pleban z Łekna. W latach 1577 – 1620 r. w miejscowości było 8 lub 11 śladów kmiecych i 4 lub 5 zagrodników. Pod koniec XVIII w. majątek dziedziczył Jakub Radoliński. Do dóbr rąbczyńskich należały: Rąbczyn, Mrowiniec, Nowa Wieś i Augustenhof. W 1864 r. majątek rąbczyński liczył sobie 78 budynków, w tym 39

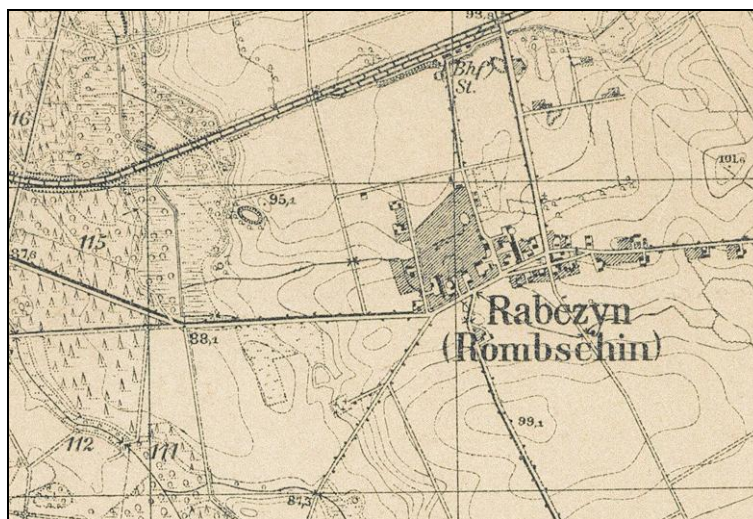
---

⁸ niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. POM Potulice str. 4

prywatnych oraz 462 mieszkańców. W 1885 r. majątek obejmował ok. 2 550 ha obszaru. W jego skład wchodziły 2 cegielnie, młyn, gorzelnia parowa oraz dwór. Mieszkało tu wtedy 694 mieszkańców (567 katolików, 121 protestantów i 5 Żydów). Ok. 500 – 600 metrów na południowy – zachód od dworu znajdował się cmentarz. Ostatnim właścicielem wsi był Żyd.

Pod koniec XIX w. majątek został rozparcelowany w czasie kolonizacji przez Niemców. Zbudowano wtedy dworzec kolejowy. Po I wojnie światowej ludność niemiecka pozostała we wsi. Znajdował się tu cmentarz oraz wiatrak wyburzony po II wojnie światowej. Po niej też przeprowadzono reformę rolną, gdzie zwiększono liczbę gospodarstw rolnych do 100. Niemcy w tym czasie wyjechali z Rąbczyna.

Z dniem 11.05.2021 r. wieś liczyła 452 os., tj. tak jak w 2016 r. Oddalona jest od Wągrowca w odległości ok. 9 km (odległość drogowa).

Ryc. 11. Rąbczyn w 1936 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3269

5.2.2 Krajobraz kulturowy

Na krajobraz kulturowy wpływa wiele elementów, które wyróżniają daną jednostkę terytorialną na tle innych. Za krajobraz kulturowy uważa się krajobraz przekształcony przez człowieka w wyniku rozwoju cywilizacyjnego. Stanowi on ewolucyjne następstwo krajobrazów pierwotnych (przyrodniczych - różniących się strefowo i piętrowo) jakie istniały na Ziemi do czasów neolitu. W literaturze geograficznej, i z pogranicza nauk geograficznych, a także w architekturze krajobrazu istnieją dziesiątki definicji krajobrazu. Jedna z nich brzmi następująco: Krajobraz kulturowy to ogół obiektów i cech fizycznych, obserwowalne wzrokowo wyrażenie kultury ludzkiej na powierzchni Ziemi, łączący elementy środowiska przyrodniczego i kulturowego. Krajobraz kulturowy jest wynikiem przekształcania krajobrazu naturalnego przez grupę lub kilka grup kulturowych i nakładania zróżnicowanych elementów kulturowych różnego wieku na tę samą rzeźbę terenu. Przestrzeń przyrodnicza, która znajduje się w sferze oddziaływań człowieka przyjmuje formę kulturową, wyrażoną w postaci krajobrazu kulturowego. Krajobraz ten można rozumieć jako antropogenicznie ukształtowany fragment przestrzeni geograficznej, powstały w wyniku zespolenia oddziaływań środowiskowych i kulturowych, tworzących specyficzną strukturę, objawiającą się regionalną

odrębnością, postrzeganą jako swoistą fizjonomię (Myga-Piątek, 2001, Nita, Myga-Piątek, 2006).⁹

Niezwykle ważna jest ochrona najcenniejszych obiektów, obszarów, zespołów, która pozwoli następnym pokoleniom poznać je i obcować z nimi. Należy zatem przy kształtowaniu krajobrazu kulturowego kierować się zasadą zrównoważonego rozwoju, unikać deformacji i zatarć obiektów zabytkowych przy jednoczesnym rozwoju przestrzenno – funkcjonalnym oraz gospodarczym miejsca. Należy również chronić i przywracać dziedzictwo niematerialne, które kształtowało się na przestrzeni wieków w danym regionie.

Do zagrożeń dóbr kultury należy zaliczyć:

- kradzieże i włamania;
- pożary;
- powódzie, ulewy i podtopienia;
- wichury i huragany;
- katastrofy budowlane, awarie;
- demonstracje i rozruchy uliczne, rabunki i akty wandalizmu;
- ataki terrorystyczne;
- konflikty zbrojne.

Działalność człowieka na przestrzeni wieków pozostawiła na terenie Gminy Wągrowiec wiele śladów (tzw. spuścizna historyczno – kulturowa). Obecnie można dostrzec historyczne kształty (układy) jednostek przestrzennych, w których mieszkali dawni mieszkańcy z terenu analizowanej gminy.

Na obszarze Gminy Wągrowiec występują 2 główne typy osadnictwa wiejskiego, wg podziału Kielczewskiej - Zaleskiej, 1965:

- na terenie większości gminy – sieć osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych – sieć małych wsi średniej wielkości skupionych, o układzie węzłowym dróg, starszego pochodzenia, z domieszką osiedli rozproszonych i rzędówek nowszego pochodzenia (XIX i XX w.);
- we wschodniej części gminy – sieć osadnictwa skupionego, sieć wsi średniej wielkości (20-100 domów mieszkalnych) o śródpolnym położeniu zabudowań i węzłowym układzie dróg. Przeważnie feudalnego pochodzenia.

Wsie Gminy Wągrowiec reprezentują różne typy układów przestrzennych. Częściowo zatraciły one swoje pierwotne układy, w krajobrazie wiejskim można jednak dostrzec początkowe założenia. Część układów przestrzennych nie uległa znaczącym zatarciom.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wągrowiec wskazano, że na terenie gminy można wyróżnić ulicówki oraz wsie z rozbudowaną strukturą przestrzenną. Wiele z jednostek osadniczych ma charakter niewielkich osad, skupisk zabudowy bez czytelnej struktury przestrzennej. Wskazano ponadto, że na terenie gminy wyróżnić można kilka miejscowości, które należałoby wyróżnić ze względu na swoją wielkość, strukturę przestrzenną i funkcjonalną, są to: Łekno, Rąbczyn, Kobylec, Łaziska i Łęgowo. Poniżej krótko je opisano uwzględniając ich układy przestrzenne.

---

⁹ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej <http://www.krajobraz.kulturowy.us.edu.pl>

1. Łekno – wieś wykształcona z owalnicy lub okolnicy, do dziś widoczne są granice założenia. Z biegiem lat na południe od wsi wybudowano założenie folwarczne z dworem oraz parkiem. Obecnie wielodrożnica z nieregularnym układem ulic.
2. Rąbczyn – wieś wykształcona z owalnicy o czym świadczy układ dróg i niewielki plac, na którym znajdują się 3 budynki, na północny wschód od niego mieści się założenie dworsko-parkowe, obecnie wieś z dużą liczbą nowych domów w zabudowie rozproszonej.
3. Kobylec – pierwotnie niewielka wieś folwarczna z luźną zabudową przy drodze prowadzącej do Toniszewa, obecnie największa wieś w gminie z zabudową letniskową ulokowaną wzdłuż jeziora na północ od pierwotnej lokalizacji wsi, oraz z drugim osiedlem domów jednorodzinnych na zachód od zespołu folwarcznego, obecnie wielodrożnica.
4. Łaziska – pierwotnie łańcuchówka wraz z zespołem dworsko-parkowym, obecnie z zagęszczoną, częściowo nową zabudową wzdłuż drogi prowadzącej do Wągrowca przypominającą ulicówkę.
5. Łęgowo – pierwotnie niewielka ulicówka z zespołem dworsko-parkowym w południowej części wsi. W układzie przestrzennym wsi nie nastąpiły większe zmiany.

Poniżej scharakteryzowano ww. układy przestrzenne wsi znajdujących się na terenie Gminy Wągrowiec.

- a) ulicówka/przydrożnica (*Strassendorf/street village*) – układ jednodrożny o zwartej zabudowie po obu stronach drogi;
- b) łańcuchówka – wieś leśno – łanowa (*Waldhufen*). Wieś o datowaniu feudalnym, o regularnym układzie przestrzennym, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi po obu jej stronach. Występujące zagrody znajdują się w równych odstępach od siebie na początku każdego łanu, przypominają ogniwa rozrzuconego łańcucha;
- c) owalnica - kształt wsi przypomina wydłużone wrzeciono wokół podłużnego placu, w miejscu centralnym znajdował się staw, w późniejszym czasie ośrodki służące mieszkańcom. To układ przejściowy między okolnicą i przydrożnicą.
- d) okolnica (*Runddorf, round village*) - mała wieś, w której zabudowania są zwarte rozlokowane wokół okrągłego lub nieregularnego placu zwanego nawsiem, który tworzy zamknięty pierścień z jednym lub dwoma wejściami do wsi;
- e) wielodrożnica – wieś kupowa/zwarta (*compact village*). Charakteryzuje się bezładną i chaotyczną zabudową z nieregularnym przebiegiem dróg;
- f) zabudowa folwarczna – ośrodkiem najwyższej rangi jest folwark lub dwór wraz z zabudowaniami gospodarczymi;
- g) zabudowa rozproszona - wieś o zabudowie luźnej (*loose-knit village*) – zabudowania występujące na obszarze wsi nie są zwarte, dystans między zagrodami przekracza 100m, gospodarstwa zlokalizowane w sąsiedztwie przynależnych im pól uprawnych.

Na terenie Gminy Wągrowiec występuje zabytkowy układ ruralistyczny, który wpisany został do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego – zabytkowy układ ruralistyczny Łekna z XVI – poł. XX w. Wpis do rejestru miał miejsce 27 września 1988 r. pod nr 1584/A. Charakteryzowane założenie znajduje się w obrębie następujących ulic: Jeziorna, Szkolna, Targowa, Poprzeczna, Strażacka, Plac Powstańców Wielkopolskich oraz częściowo ul. Polna i Poczтовая. Jego południową granicę wyznacza rzeka Nielba, zaś zachodnią jezioro Łeknieńskie. Niewielkie założenie zajmuje powierzchnię ok. 11 ha. Na przedstawionym poniżej terenie znajduje się zabytkowy kościół św. Piotra i Pawła, wpisany do rejestru zabytków wraz z cmentarzem przykościelnym i plebanią oraz liczne obiekty ujęte

w ewidencji zabytków. W zachodniej części założenia, na działce nr 53 znajduje się cmentarz rzymsko-katolicki o powierzchni ok. 0,23 ha. Na Placu Powstańców Wielkopolskich, który znajduje się w południowo-wschodniej części układu znajduje się 16 budynków, w zdecydowanej większości o funkcji mieszkalnej. Są to głównie jednokondygnacyjne domy. Znajdują się tu 2 budynki dwukondygnacyjne, w tym kamienica 7-osiova we wschodniej pierzei rynku. Z 16 obiektów występujących na Placu Powstańców Wlkp., 8 ujętych zostało w wojewódzkiej ewidencji zabytków. W centralnej części placu znajduje się porośnięty trawą skwer w kształcie prostokąta, który został przedzielony w poprzek drogą asfaltową w kierunku północny-wschód – południowy-zachód. Pośrodku placu widoczna jest studnia św. Weroniki oraz kapliczka - figura świętego Antoniego. Całość założenia ruralistycznego swoim układem przypomina niewielkie miasteczko z reprezentatywnym rynkiem.

Zgodnie ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wągrowiec, podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, podejmowanych na terenie układów ruralistycznych, z wpisanych do rejestru zabytków oraz na obiektach ujętych w wojewódzkiej ewidencji, należy prowadzić badania archeologiczne, zgodnie z właściwymi przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ryc. 12. Układ ruralistyczny Łekna
Źródło: www.bing.com

5.2.3. Zabytki ruchome

Na walory kulturowe gminy składają się wartościowe obiekty materialne ściśle związane z działalnością człowieka w danym regionie, w tym zabytki ruchome. W myśl art.

6, ust. 1, pkt 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do zabytków ruchomych zalicza się obiekty będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 Ustawy o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r.,
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu prowadzi rejestr zabytków ruchomych na terenie województwa wielkopolskiego. W Gminie Wągrowiec jako zabytki ruchome wpisane są głównie przedmioty znajdujące się we wnętrzach zabytkowych kościołów. Do rejestru zabytków ruchomych wpisano obiekty znajdujące się w kościołach w: Grylewie, Łeknie, Potulicach i Tarnowie Pałuckim. Ich liczba nie uległa zmianie od ostatniego okresu programowania. Z związku z faktem, że dane dotyczące zabytków ruchomych są danymi wrażliwymi, w poniższej tabeli wskazano podstawowe informacje na temat zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytku.

Tabela 5. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data rejestru	Ilość
1	Grylewo	kościół p.w. św. Katarzyny – wyposażenie 6 obiektów	555/Wlkp/B	07.12.1983 r.	6
2	Łekno	kościół p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła – wyposażenie 29 obiekty	562/Wlkp/B	29.09.1983 r.	29
3	Potulice	kościół p.w. św. Katarzyny – wyposażenie 26 obiektów	511/Wlkp/B	06.10.1983 r.	26
4	Tarnowo Pałuckie	wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja – 31 obiektów	563/Wlkp/B	13.10.1983 r.	31

Źródło: Rejestr zabytków ruchomych Województwa Wielkopolskiego

5.2.4. Zabytki w zbiorach muzealnych

Na terenie Gminy Wągrowiec nie odnotowano zabytków znajdujących się w zbiorach muzealnych. Jednakże, w 2019 r. podjęto decyzję, że w budynku po byłej szkole w Rudniczu ujętym w GEZ zlokalizowana zostanie siedziba Stowarzyszenia Historycznego Saper Wielkopolski oraz Izba Pamięci Powstania Wielkopolskiego. Obecnie trwają jeszcze prace remontowo-wykończeniowe. Budynek otrzyma drugie życie nie tylko poprzez prace remontowe, ale również przez jego adaptację na cele izby. Budynek nadal pełnił będzie funkcję edukacyjną, ale już nie tylko dla dzieci. Znajdą się w nim przedmioty i rekwizyty związane z Powstaniem Wielkopolskim, m.in. mundur powstańca.

5.2.5. Dziedzictwo niematerialne

Transformacja ustrojowa na przełomie lat 80. i 90. XX w. spowodowała wśród mieszkańców Polski chęć przemian i poczucie wolności. Z biegiem czasu poszczególne regiony kraju mając na uwadze odrębną historię, tradycje, zwyczaje zaczęły zwracać uwagę na tożsamość lokalną. Jednostki samorządowe mogły dokonać ponownej oceny faktycznego stanu historii regionu i związanych z nią symboli. Dziedzictwo niematerialne regionu jest niewątpliwym walorem kulturowym świadczącym o lokalnej wyjątkowości i odrębności. Tworzy ono krajobraz kulturowy oraz wyodrębnia daną jednostkę w oparciu o historię oraz ściśle związane działalności człowieka. Ważnym jest, aby pamiętać oraz krzewić niematerialne dziedzictwo będące spuścizną wielu pokoleń. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu Konwencji UNESCO obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

LOKALNE POTRAWY

Na terenie Gminy Wągrowiec występują liczne potrawy tradycyjne. Zgodnie z listą produktów lokalnych Stowarzyszenia Lokalna Grupa Rybacka „7 Ryb” z terenu Gminy Wągrowiec wyróżnić można:

- ser podpuszkowy solankowy;
  - bracholińskie wiatraki;
  - miód;
  - masło swojskie;
  - kiełbasa swojska;
  - twaróg półtłusty;
  - sokomiód z aronii;
  - pierniki;
  - karkówka faszerowana;
  - gołąbki zapiekane inaczej,
  - wątróbka w płatkach migdałowych;
  - ślepe ryby z myrdyrdą,
  - serca odpustowe;
- zupa kwaśniak z pyrkami.

PRZYNALEŻNOŚĆ ETNOGRAFICZNA

Gmina Wągrowiec położona jest w regionie etnograficznym - Pałuki. To niewielki region etnograficzny Polski znajdujący się w północno-wschodniej Wielkopolsce. Można zauważyć pewne cechy, które wyróżniają ten obszar na tle pozostałych. To region będący kolebką Słowian i Państwa Piastów. Pałuki utrzymały oryginalną kulturę, i choć graniczą z większymi regionami, jak Kujawy, czy Wielkopolska, gdzie elementy kultury tych regionów są widoczne na Pałukach, to znajdują się tu pałuckie tradycje i zwyczaje świadczące o odrębności Pałuk oraz silnej tożsamości regionalnej.

Ryc. 13. Pałuki na tle pozostałych jednostek etnograficznych

Źródło: Mapa z Muzeum Etnograficznego w Toruniu

POLSKA LISTA KRAJOWA PROGRAMU UNESCO PAMIĘĆ ŚWIATA

Program Pamięć Świata powstał z inicjatywy UNESCO w 1992 r. Jego celem jest utrwalanie znaczenia wielowiekowego dziedzictwa dokumentacyjnego ludzkości. Program zwraca uwagę społeczeństwa na konieczność ochrony dokumentów o szczególnym znaczeniu historycznym, które stanowią świadectwo naszej kultury i cywilizacji. W związku z jego realizacją podejmowane są również działania na rzecz upowszechniania wiedzy i szerokiego udostępniania dziedzictwa dokumentacyjnego. W ramach Programu tworzone są trzy listy dziejowych pomników piśmiennictwa: światowa oraz regionalne i krajowe.

W roku 2016 na Listę Krajową Programu UNESCO „Pamięć Świata” wpisany został dokument Zbyluta pochodzący z 1153 r. i zawierający akt fundacji i uposażenia klasztoru w Łeknie. Dokument fundacyjny klasztoru cystersów w Łeknie wydany przez polskiego rycerza Zbyluta z Panigrodza to najstarszy akt prawny sporządzony w Polsce. Potwierdza on nadanie ziem przez Zbyluta z rodu Pałuków na rzecz zakonników cysterskich, sprowadzonych z Altenbergu pod Kolonią i utworzenie opactwa, które zostało prawnie uznane za samodzielny placówkę zakonną pw. NMP i św. Piotra. Wydarzenie to miało miejsce w 1153 roku na uroczystym zjeździe w Łeknie, w którym uczestniczyli najdostojniejsi przedstawiciele tego czasu, w tym m.in. arcybiskup gnieźnieński Jan, biskup poznański

Stefan, książę Mieszko III i wielu innych. Zachowały się 3 egzemplarze dokumentu – 2 oryginały, nazywane „poznańskim” i „gnieźnieńskim I”- przechowywane są w Archiwum Państwowym w Poznaniu i Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, oraz kopia naśladowcza oryginału dokumentu poznańskiego znana jako dokument „gnieźnieński II”.

Jego treść to: Zbylut, obywatel Polski (Poloniae civis) zawiadamia, że założył klasztor w Łeknie na terenie swojej dziedzicznej posiadłości i uposażył go częścią swojej wolnej ojcowizny, a mianowicie wsiami Rgielsko z jeziorem, Straszewo i Panigródz oraz targiem i karczmą w Łeknie. Fundację tę w obecności Mieszka III Starego, księcia wielkopolskiego, oraz innych świadków potwierdzili poproszeni o to Jan, arcybiskup gnieźnieński i Stefan, biskup poznański, i umocnili ją klątwą, a dodatkowo arcybiskup Jan zabezpieczył ją przyciśnięciem swojej pieczęci. Na mocy tego aktu erygowano najstarsze na ziemiach polskich opactwo cysterskie.

BAŚNIE I LEGENDY

Jedną z legend z terenu Gminy Wągrowiec jest legenda o czarownicach. Wiara w czarownice i ich tajemniczą moc była dawniej powszechnym zjawiskiem. Szczególnie na wsi, różne klęski i nieurodzaje, a nawet choroby przypisywano ich niezwykłym siłom. Są tacy, którzy twierdzą, że w ciemne noce zjawiają się nad jeziorem w Durowie liczne czarownice, które na miotłach oblatują jezioro, to samo, w którym je przed wiekami pławiono. Przy błyskawicach i uderzeniach gromu lecą następnie powietrznym szlakiem na wzgórze przy drodze do Rgielska, gdzie przed laty palono je żywcem na stosie. W towarzystwie szatanów odprawiają tam orgie. Gdy zaś zapieje czerwony kur i trzykrotnie uderzy piorun, czarownice rozlatują się, by znów po latach powtórzyć swój odlot. Kto chce, niech wierzy, że po wsze czasy, aż do skończenia świata wracać będzie przeszło czterdzieści spalonych czarownic.

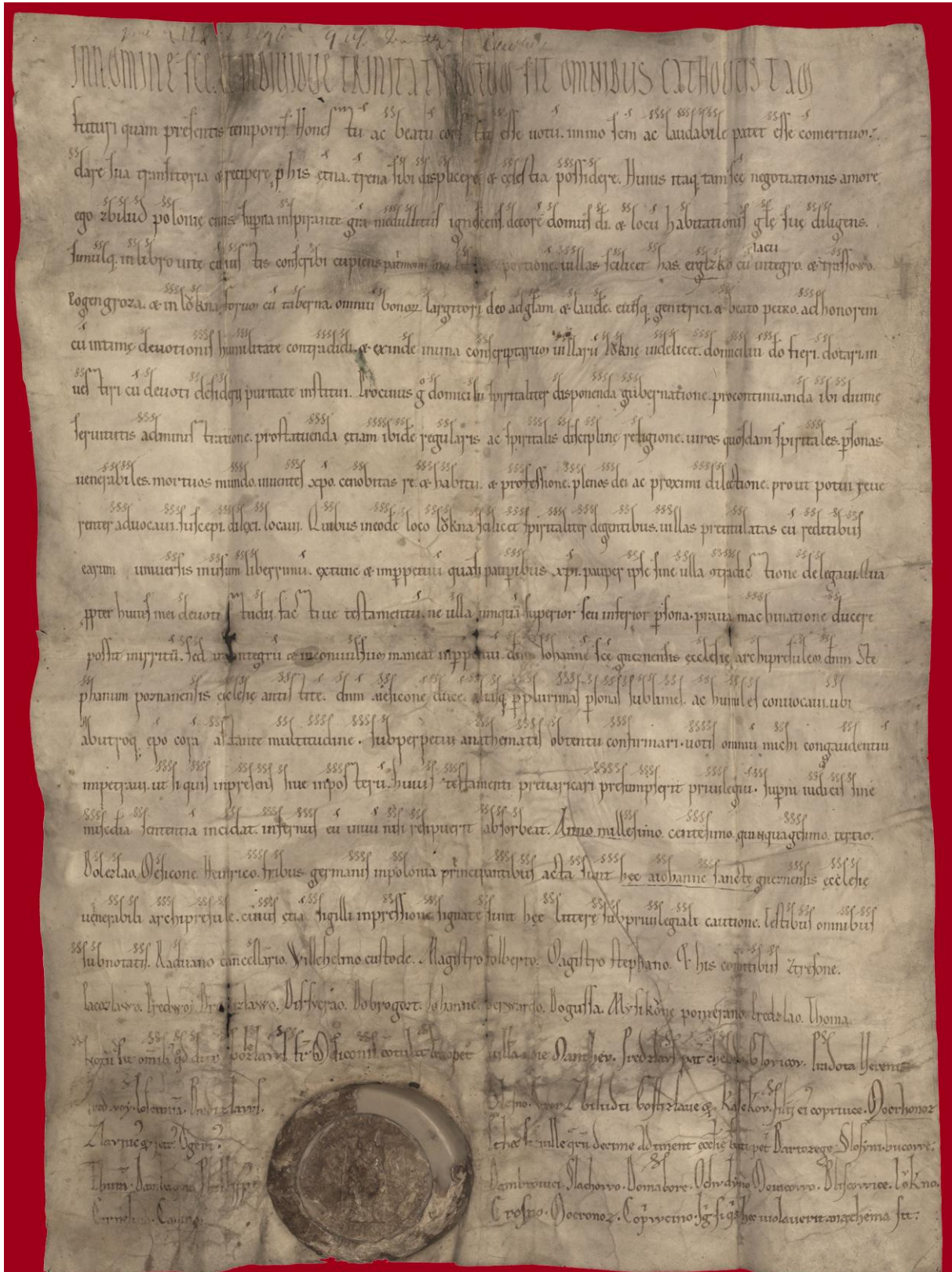
GWARA

Podstawową cechą gwary pałuckiej jest przenikanie się wpływów kujawskich, wielkopolskich i w mniejszym stopniu – pomorskich.

Cechą charakterystyczną dla gwary pałuckiej jest występowanie, podobnie jak w Wielkopolsce, tendencji do zmiany samogłoski „o” na „ue” np. kuezka, muedzie (drożdże), wymowa „o” z przeddźwiękiem „u” na początku wyrazów. Często zmianie ulegała końcówka „ą” na „om”. Tak jak w Wielkopolsce zmieniano tu końcówkę „eczek” na „yszek” lub jak na Kujawach końcówkę „ył” na „eł”. Podobieństwem z Krajny jest używanie końcówki „ów”, np. „dużo garów”, „dużo jajów”.¹⁰

---

¹⁰ Niniejsza charakterystyka opracowana została na podstawie publikacji „Pałuki region historyczno-etnograficzny, powiat żniński i okolice, 2009”

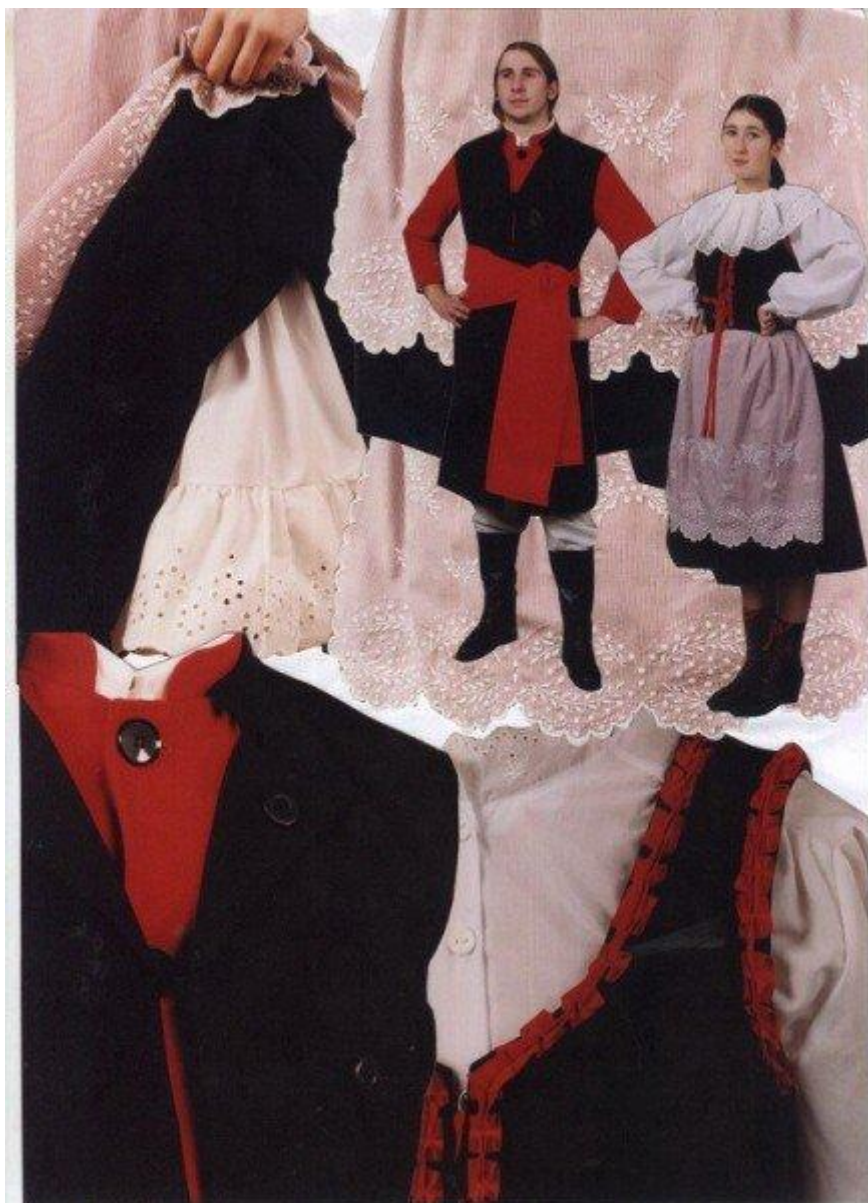
Ryc. 14. Dokument Zbyluta z 1153 r. potwierdzający fundację Klasztoru w Łeknie
 Źródło: poznan.ap.gov.pl

STRÓJ LUDOWY

Elementem wyróżniającym Pałuki jest strój ludowy. Strój pałucki kobiecy: składał się z białej koszuli ujętej w mankiety, pod szyją wykończoną tzw. stójką, często zdobioną haftem. Na koszulę nakładano haftowany kołnierz tzw. kryżę. Sznurowany gorset w kolorze ciemnym

np. czarnym, ciemnozielonym, granatowym lub niebieskim zdobiony był wzdłuż dekoltu przodów i podcięć pod pachami czerwoną lamówką. Spódnica z tkaniny kiedyś tkanej a obecnie gotowej także w ciemnym kolorze np. granatowym, bordowym, fioletowym, u dołu ozdobne naszytka w kolorze tła lub czarnym. Charakterystyczny fartuszek w drobne paseczki w kolorze biało – niebieskim lub biało – czerwonym ozdobiony haftem w kolorze białym. Pod spodem halka, czerwona z czarnym haftowanym wzorem tzw. piekielnica. Pod piekielnicą kolejna halka w kolorze białym, ozdobiona w dolnej części białym haftem pałuckim. Włosy zaplecione w warkocze i przyozdobione kwiatami u panny, a u mężatek nakrycie głowy w postaci czepca z ozdobionymi haftem bandami, które służyły do wiązania i ozdoby. Strój kobiecy zdobiony był haftem pałuckim. Zdobnictwo to wyróżnia region Pałuk spośród wszystkich innych regionów etnograficznych. Haft ten charakteryzuje się wypukłością uzyskaną poprzez nakładanie tzw. podkładu a następnie wykonywano odpowiednim ścięciem np. dzierganym lub na tzw. okrętkę wzór. Haft jest biały. Wyjątkiem jest piekielnica, na której haft pałucki wykonuje się czarną nicią.

Strój męski: składa się z nakrycia głowy w postaci wysokiego kapelusza zwanego od kształtu świńskiego ryja - ryjokiem, ozdobiony kwiatami w różnych kolorach. Zależało to od dostępności kolorowego papieru. Często w kapeluszach można było spotkać tzw. plotki czyli wyplatane ze słomy niewielkie ozdoby z dodatkiem kolorowego kwiatka. Koszula była biała, na nią zakładano drugą koszulę w kolorze czerwonym, tzw. jakę. Szyto ją z wełny, sukna lub flaneli. Zapinana była na dwa rzędy guzików. Spodnie w kolorze białym, a wg. opisu Oskara Kolberga również w kolorach ciemnych, wpuszczanych do wysokich czarnych butów i kaftana w ciemnym kolorze takim jak czarny lub granatowy. Kaftan z sukna (jego regionalna nazwa to żupan) sięgał do kolan i przewiązany był czerwonym pasem.

Ryc. 15. Pałucki strój ludowy

Źródło: www.stroje.pl

TWÓRCY LUDOWI

Mieszkancki Gminy Wągrowiec są członkiniami Koła Hafciarskiego działającego przy Muzeum Regionalnym w Wągrowcu, co roku uczestniczą z powodzeniem w Ogólnopolskim Konkursie Sztuki Ludowej Pałuk w Szubinie. Szubiński konkurs uznawany jest za najstarszy i jeden z najbardziej prestiżowych konkursów ludowych w Polsce.

Na terenie Gminy kultywowane są tradycje rzeźbiarskie w osobie Pana Piotra Marciniuka z Kobylca, który z zawodu jest stolarzem. Jego przygoda z rzeźbą rozpoczęła się w 2005 roku, po warsztatach rzeźbiarskich, na które zapisała go żona. Pan Piotr uważa drewno za niezwykle wdzięczny materiał, z którego pod jego dłutem powstają anioły, figurki cystersów, żniwiarzy i wiele innych rzeźb nagradzanych na konkursach twórczości ludowej. Artysta ma już na swoim koncie 1 miejsce w Ogólnopolskim Konkursie „Sztuka Ludowa Pałuk” odbywającym się w Szubinie.

Ważnym elementem sztuki ludowej jest rękodzieło. Przy Gminnym Ośrodku Kultury w Łeknie od roku działa Koło Rękodzielnicze. Panie – mieszkańcki gminy spotykają się

i wspólnie wykonują elementy zdobnicze np. kwiaty z krepy, z których w okresie wielkanocnym powstają tradycyjne palmy.

Zdobnictwem zajmują się Panie Violetta Łochowicz z Bracholina, Krystyna Bylicka z Koninka, Maria Tomczak z Rudnicza. Panie wykonują piękne szydełkowe serwety, obrazy wykonane haftem krzyżkowym, obrusy, bieźniki, torby na zakupy, woreczki, poduszki, elementy stroju pałuckiego, lalki w stroju regionalnym, biżuterię czy przedmioty ozdobione decoupage.

Z Łazisk pochodzi Pan Piotr Batura wykonujący zawód zduna. W swoim warsztacie łączy pracę z pasją. Ściany zdobią stare drzwi piecowe - element niezwyklej kolekcji ponad 200 drzwiczek, piecyków żeliwnych i wielu innych eksponatów składających się na ekspozycję, założonego przez niego, Muzeum Pieców i Kultury Ogniowej. Piec stanowi połączenie pięknych kafli z cegłą szamotową, gliną i systemem kanałów z paleniskiem. Zdun, który kiedyś był tylko rzemieślnikiem stawiającym piec, obecnie zaczyna być postrzegany jako artysta. Piotr Batura od wielu lat dzieli się swoją wiedzą, prezentuje swoje zbiory i snuje „zduńskie opowieści”, podsycając ogień, który towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów.

Fot. 1. Twórczość ludowa podczas konkursu w Szubinie

Źródło: gminawagrowiec.pl

ZESPOŁY LUDOWE

Żywymi formami aktywności ludowej na terenie gminy prócz wyżej wspomnianych kół gospodyń wiejskich są działalności zespołów ludowych. Na terenie Gminy Wągrowiec, a dokładnie w Łeknie, od 5 lat działa Dziecięcy Zespół Ludowy „Pałuckie Smyki” przy Gminnym Ośrodku Kultury w Łeknie. Zespół powstał z inicjatywy Wójta Gminy Wągrowiec Przemysława Majchrzaka, ówczesnej dyrektor GOK-U Krystyny Urbańskiej, etnografa z Muzeum Regionalnego w Wągrowcu Wiesławy Gruchały oraz muzyka i pedagoga Lucyny Walewskiej-Jastrząbek pełniącej funkcję instruktora. Ideą działalności zespołu jest kultywowanie tradycji pałuckich: tańca i przyśpiewek ludowych. Członkowie zespołu – dzieci z terenu całej gminy od wieku przedszkolnego do ósmej klasy szkoły podstawowej swoimi występami uświetniają wiele uroczystości lokalnych. Z sukcesami biorą również udział w przeglądach tanecznych. Zespół trzykrotnie był laureatem przeglądów powiatowych, reprezentował również Gminę Wągrowiec na Wojewódzkim Konkursie Tanecznym w Kleczewie. W roku 2018 Zespół „Pałuckie Smyki” uczestniczył w warsztatach wokalnotanecznych odbywających się w ramach projektu „EtnoPałuki”, którego realizacja była możliwa dzięki dofinansowaniu MKiDN z programu „Kultura – Interwencje 2018. EtnoPolska”. Zwieńczeniem projektu był wspólny występ na scenie z Zespołem Folklorystycznym „Wielkopole”, który był wielkim przeżyciem dla młodych artystów.

Na terenie Gminy Wągrowiec swoją działalność prowadzi Łekneńska Kapela Biesiadna. Kapela działa przy Gminnym Ośrodku Kultury w Łeknie od września 2007 roku. W swoim repertuarze posiada piosenki biesiadne, wojskowe i inne. Koncertuje na wszystkich imprezach organizowanych na terenie Gminy Wągrowiec. W chwili obecnej oferuje również koncerty na zamówienie.

KOŁA GOSPODYŃ WIEJSKICH

Żywymi formami aktywności ludowej na terenie gminy są koła gospodyń wiejskich, które starają się łączyć tradycję z nowoczesnością. Dzięki KGW wieś gminna tętni życiem – stanowią one ogniwo łączące inne organizacje: Ochotniczą Straż Pożarną i Kółka Rolnicze. Współorganizują i czynnie uczestniczą we wszystkich wydarzeniach. Członkinie kół pielęgnują piękne tradycje pałuckie – w ten sposób doceniając dorobek kulturalny swoich matek i babć. Jako kontynuatorki tradycji wychowują młode pokolenia w duchu umiłowania swojej małej ojczyzny. Dbają również o to, by tradycje kulinarne i obrzędy zostały zachowane. Przygotowują potrawy według dawnych rodzinnych receptur i prezentują na różnych imprezach lokalnych. O ich dokonaniach można się przekonać podczas dożynek gminnych, Jarmarku Cysterskiego czy Festiwalu Smaków. Działalność kół przekracza granice gminy. Podczas wyjazdowych imprez np. na dorocznych Ogólnopolskich Zjazdach Kół Gospodyń Wiejskich w Licheniu – gospodynie są doskonałymi ambasadorkami gminy i prezentują to, co najlepsze w Gminie Wągrowiec. Stanowią również filar rozwoju inicjatyw społecznych i aktywizacji społeczeństwa wiejskiego. Są kreatorkami postępu w swoim środowisku organizują pogadanki, spotkania z ciekawymi ludźmi, wyjazdy np. do teatru. Dla części KGW udało się ustalić rok powstania i liczbę członkiń, istniejące KGW to:

- Koło Gospodyń w Brzeźnie Starym działa od 1970r , liczy obecnie 20 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Czekanowie – zarejestrowane w ARiMR;
- Koło Gospodyń w Kaliszanach powstało w 1966 roku, liczy 35 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Kobyłcu zostało reaktywowane w czerwcu 2011 r., liczy 30 osób, zarejestrowane w ARiMR;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Koninku powstało w kwietniu 1965 roku, liczy 16 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Krośnie;

- Koło Gospodyń Wiejskich w Ludwikowie – zarejestrowane w ARiMR;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Łaziskach powstało w 1947 r., obecnie liczy 16 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Łeknie zawiązało się 20.02.1968 r., obecnie liczy 20 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Łęgowie powstało w 1965 roku, obecnie liczy 15 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Łukowie;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Micharzewie;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Ochodzy powstało prawdopodobnie ok. 1957 roku, i nieprzerwanie działa do dnia dzisiejszego;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Oporzynie reaktywowało swoją działalność w lutym 2012 r., skupia 12 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Pawłowie Żońskim działa od 1964 roku, obecnie liczy 22 osoby;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Przysieczynie;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Rąbczynie powstało w 1960 r., liczy 24 osoby;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Redgoszczy „Redgoszczanki” powstało w 2013 r., liczy 18 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Rgielsku powstało w 1958 r., liczy 15 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Rudniczu powstało w 1965 roku, liczy 8 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Runowie – zarejestrowane w ARiMR;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Siedleczku powstało w 1963 roku, obecnie liczy ok. 30 osób z Siedleczka i Kołybiec;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Siennie;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Toniszewie powstało ok. roku 1958, w 2013 r. liczyło 21 osób;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Werkowie;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Wiatrowcu – zarejestrowane w ARiMR;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Żelicach – zarejestrowane w ARiMR.

STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE ZWIĄZANE Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM:

- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Żelice – założone w 2005 r. Jednym z celów działania jest czynny udział w życiu społecznym, gospodarczym i kulturalnym;
- Stowarzyszenie Wspierania Rozwoju Wsi Kobylec – założone w 2013 r. Jednym z celów działania jest inicjowanie i kierowanie działań społecznych, edukacyjnych i gospodarczych na rzecz rozwoju oświaty, kultury, nauki, sportu i rekreacji, wspieranie działań na rzecz rozwoju turystyki i krajoznawstwa, pielęgnowanie tożsamości narodowej i kulturowej.
- Stowarzyszenie Przyjaciół Jeziora Kaliszańskiego – założone w 2010 r. Jednym z głównych celów stowarzyszenia jest kultywowanie lokalnych tradycji. Wspólnie z Kołem Gospodyń Wiejskich w Kaliszanach członkowie stowarzyszenia pozyskali środki finansowe na wykonanie tradycyjnych strojów pałuckich, w których z dumą występują podczas uroczystości gminnych. Dzięki udanej współpracy wydano także publikację pn. „Ocalić od zapomnienia” zawierającą przepisy oraz zdjęcia tradycyjnych potraw spożywanych na Pałukach. Jak podkreśla prezes stowarzyszenia Wojciech Woźny, okolice Jeziora Kaliszańskiego nazywane są często „Mleczną Doliną”, ponieważ skupiają wielu producentów mleka. Jednym z nich jest przewodnicząca Koła Gospodyń Wiejskich Janina Kolińska, która z mleka

produkowanego w rodzinnym gospodarstwie wytwarza Sery Kaliszańskie. Sery podpuszczkowe solankowe z dodatkiem przypraw, ziół, pomidorów, orzechów oraz wędzone są znanym produktem regionalnym nie tylko wśród mieszkańców Gminy Wągrowiec. Stowarzyszenie, wspólnie z KGW oraz OSP Kaliszany co roku organizuje również festyn o nazwie Święto Mleka.

- Stowarzyszenie Mieszkańców Wsi Grylewo – założone w 2010 r. Jednym z celów działania ochrona dziedzictwa kulturowego;
- Stowarzyszenie Historyczne „Saper wielkopolski” – założone w 2017 r. To stowarzyszenie historyczne szczególnie zainteresowane okresem Powstania Wielkopolskiego;
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Ochrony Środowiska wsi Łęgowo – założone w 2012 r.
- Stowarzyszenie Europejskiego Dziedzictwa Kulturowego w Siennie – założone w 2003 r. Jednym z celów działania jest wspieranie wszechstronnego i zrównoważonego rozwoju społecznego, kulturalnego i gospodarczego wsi Siennie;
- Stowarzyszenie Wiejskie „Strzecha” Potulice – założone w styczniu 2011 r., liczy 30 członków. Jednym z celów działania jest ochrona dziedzictwa kulturowego oraz wzmacnianie przywiązań do tradycji. Działalność stowarzyszenia skupia się przede wszystkim na dbałości o rozwój kulturowy i sportowy, ochronie środowiska, a także kultywowaniu historii – głównie pamięci o bohaterach Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. W ramach stowarzyszenia powstał także „Klub miłośników turystyki górskiej”. Członkowie klubu to ludzie kochający góry, wędrówki i trud pokonywania ciężkich tras turystycznych, którzy raz w roku zdobywają najpiękniejsze szczyty, grzbiety górskie i malownicze zakątki Polski;
- Koło Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego. 21 czerwca w Potulicach odbyło się spotkanie założycielskie koła Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego w Gminie Wągrowiec. Zebrani podjęli decyzję o utworzeniu koła Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 w Gminie Wągrowiec. Od 2014 roku w rocznicę bitwy pod Radwankami w świetlicy odbywają się spotkania rodzin powstańców wielkopolskich.
- Stowarzyszenie Pisanki Runowo – założone w 2015 r. Jednym z celów działania jest inspirowanie działań na rzecz rozwoju kultury oraz dbałość o ochronę przyrody i krajobrazu;
- Towarzystwo Miłośników Łekna – założone w 2016 r. Celem działania towarzystwa jest: 1) ochrona środowiska przyrodniczego i historycznego 2) działalność kulturalna 3) pomoc ludziom trzeciego wieku 4) wzmacnianie więzi miejscowej ludności z małą ojczyzną 5) działania na rzecz tworzenia społeczeństwa obywatelskiego, 6) poprawa walorów estetycznych i krajobrazowych regionu oraz jego promocja 7) upowszechnienie wiedzy o historii łekna i regionu pałuk 8) wspieranie i inicjowanie badań o charakterze naukowym, obejmujących zagadnienia związane z obszarem ziemi łekneńskiej 9) działalność wydawnicza 10) wzbogacanie tematyczne zasobów sieci internet.

WYDARZENIA I IMPREZY

Zgodnie z kalendarzem imprez kulturalno-sportowych Gminy Wągrowiec na rok 2021 do najważniejszych imprez i wydarzeń związanych z dziedzictwem kulturowym i lokalnej historii należy zaliczyć:

1. Spotkanie oraz wystawa „Łekno we wspomnieniach mieszkańców” – marzec.

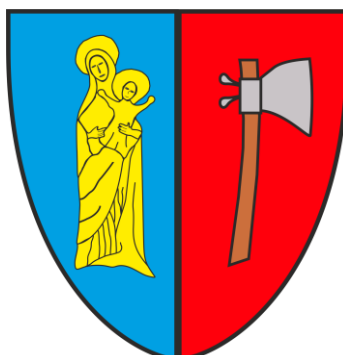
2. Gra miejska Quest „Tajemnice Łekna” – kwiecień.
3. Obchody kolejnej rocznicy Powstania Wlkp. w Potulicach – luty.
4. Noc Świętojańska – 23 czerwca;
5. Konkurs na najpiękniejszy wianek sobótkowy w Potulicach – czerwiec.
6. XXVII Jarmark Cysterski w Łeknie – pierwsza niedziela lipca.
7. Dożynki Gminne – pierwsza niedziela września.
8. Dzień Pyry w Potulicach – październik.
9. Uroczystości z okazji 101. rocznicy Wybuchu Powstania Wielkopolskiego w Łeknie – 30 grudnia.

Ponadto do imprez związanych z dziedzictwem kulturowym gminy należy zaliczyć także:

1. Program EtnoPałuki. Projekt, zrealizowany został na terenie Gminy Wągrowiec w 2018 r. przez Gminny Ośrodek Kultury we współpracy z Gminą Wągrowiec, Towarzystwem Miłośników Łekna, Klubem Seniora „Cystersi” Łekno oraz szkołami, polega na popularyzacji wśród dzieci, osób dorosłych oraz seniorów wiedzy o regionie. Uczniowie uczestniczą w lekcjach na temat historii, zwyczajów oraz kultury ludowej Pałuk. Członkowie zespołu tanecznego „Pałuckie Smyki” uczestniczą w zajęciach wokalnie-tanecznych. Dla nauczycieli oraz członków Klubu Seniora i Kół Gospodyń Wiejskich przeprowadzane są warsztaty rękodzielnicze nauki haftu pałuckiego oraz tradycyjnych elementów zdobiących wnętrza pałuckie. Projekt będzie kontynuowany w 2021 r. Program EtnoPałuki dofinansowany został przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
2. Święto Mleka – Kaliszany. Impreza ta ma charakter cykliczny i organizowana jest od 2013 r. Temat główny wydarzenia jest mleko i jego przetwory. Kaliszany i Toniszewo tworzą tzw. "Dolinę Mleczną" - przytłaczająca większość gospodarstw tych wsi zajmuje się produkcją mleka a grupa producentów mleka jest poważnym graczem na lokalnym rynku.

HERB

Herbem Gminy Wągrowiec są dwa symbole. Znajdują się one na przedzielonej w pół tarczy. Po lewej stronie widnieje wizerunek Matki Bożej z Dzieciątkiem w kolorze żółtym na błękitnym tle. Wizerunek ten zapożyczono z pieczęci cystersów z 1309 r. Po prawej stronie znajduje się topór zwrócony ostrzem w prawo w kolorach: obuch – popielaty, toporzysko – brązowym na czerwonym tle. Jest on nawiązaniem do rodu Pałuków, zwanych Toporczykami, którzy pierwotnie posługiwali się herbem przedstawiającym siekierkę, a później topór. Tarcza otoczona jest czarnym obrysem. Nadania herbu Gminie Wągrowiec dokonano Uchwałą Nr XXIX/249/97 z dnia 26 czerwca 1997 r. przez Radę Gminy Wągrowiec.

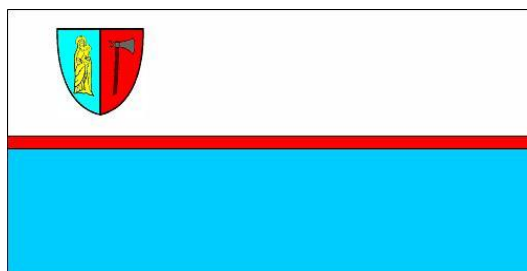

Ryc. 16. Herb Gminy Wągrowiec

Źródło: www.gminawagrowiec.pl

FLAGA

Na fladze Gminy Wągrowiec znajduje się jej herb w lewym górnym rogu. Kolorystykę flagi stanowi błękitny pas znajdujący się na dole o takiej samej szerokości, jak pas biały będący u góry. Przedziela je cienki, czerwony pas w proporcji 1:8. Kolor niebieski to kolor maryjny, zaś kolor czerwony znajdował się w herbie Pałuków. Flagę oficjalnie zatwierdzono Uchwałą Nr XXIX/249/97 z dnia 26 czerwca 1997 r. przez Radę Gminy Wągrowiec.

Ryc. 17. Flaga Gminy Wągrowiec

Źródło: www.gminawagrowiec.pl

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Formami ochrony prawnej zabytków są: wpis do rejestru zabytków, wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzji o warunkach zabudowy.

REJESTR ZABYTEKÓW

Rejestr zabytków województwa Wielkopolskiego prowadzony jest przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Może on przystąpić do procedury wpisu do rejestru zabytków na wniosek strony – właściciela, bądź użytkownika obiektu lub też z urzędu. Jednakże trzeba pamiętać, że w przypadku rejestru zabytków ruchomych wojewódzki konserwator zabytków może z urzędu wydać decyzję o wpisie zabytkowego obiektu ruchomego, jeśli jest to uzasadnione wyjątkowymi okolicznościami. Precyzuje to art. 10, ust 2. ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami: „Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.”

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Poznaniu prowadzone są trzy rejestry zabytków:

1. Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).
2. Rejestr zabytków ruchomych (księga B).
3. Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa Wielkopolskiego, z terenu Gminy Wągrowiec, znajduje się 51 pojedynczych obiektów wpisanych do rejestru zabytków

nieruchomych, zgodnie z Zarządzeniem nr 39/WEZ/2019 Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 10 października 2019 r. oraz z rejestrem zabytków znajdujących się pod adresem: <http://poznan.wuoz.gov.pl/>. Obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdują się w 20 miejscowościach, którymi to są: Bracholin (1), Bukowiec (1), Czekanowo (2), Danabórz (2), Grylewo (7), Kaliszany (1), Łaziska (4), Łekno (5), Łęgowo (2), Łukowo (2), Nowe (1), Ochodza (1), Potulice (7), Przysieka (3), Redgoszcz (2), Rgielsko (1), Tarnowo Pałuckie (3), Werkowo (1), Wiatrowo (3), Żelice (2).

Nieruchome zabytki rejestrowe powinny być oznaczone wzorem znaku informacyjnego, który przedstawiony jest poniżej. Za jego umieszczenie odpowiedzialny jest starosta danego powiatu. Wzór znaku został ustanowiony w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r.

Ryc. 18. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: załącznik do rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. (poz. 259)

W rejestrze zabytków archeologicznych województwa Wielkopolskiego, z terenu Gminy Wągrowiec, znajduje się 6 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych. Obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdują się w miejscowościach: Danabórz (1), Tarnowo Pałuckie (1), Łekno (1), Rąbczyn (1), Przysieka (1) i Kobylec (1). Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków odznaczające się szczególnymi walorami zostały krótko scharakteryzowane w podrozdziale 5.5. - Zabytki w gminnej ewidencji zabytków – zabytki archeologiczne. Ich charakterystyka znajduje się również w załączniku 2.

W rejestrze zabytków ruchomych województwa Wielkopolskiego, z terenu Gminy Wągrowiec, znajduje się ponad 90 zabytków znajdujących się w kościołach parafialnych w: Grylewie, Łeknie, Potulicach i Tarnowie Pałuckim. Zabytki ruchome zostały scharakteryzowane w podrozdziale 5.2.3.

Na terenie Gminy Wągrowiec nie występują obiekty uznane przez Prezydenta RP za Pomnik Historii. Na obszarze gminy nie funkcjonuje też Park Kulturowy. Nie odnotowuje się także wpisów na Listę Skarbów Dziedzictwa.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków – zabytki nieruchome

Ochrona zabytków należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej, precyzuje art. 4 ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Ponadto mają obowiązek podjęcia działań mających na celu „udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków”.

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w art. 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy”.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- a) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- b) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- c) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Narodowy Instytut Dziedzictwa podaje następującą definicję ewidencji zabytków. „Ewidencja to uporządkowany zbiór wykonanych według jednolitych wzorów opracowań, zawierających podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Ewidencja zawiera: dane administracyjne i adresowe, rys historyczny, opis obiektu, fotografie i plany. Ewidencja obejmuje pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane (np. folwarki), zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, stanowiska archeologiczne oraz zabytkowe parki i cmentarze”.

Celem ewidencji zabytków jest „rozpoznanie obiektów zabytkowych w terenie i ich udokumentowanie, zebranie i opracowanie podstawowych informacji merytorycznych o nich, zebranie informacji administracyjno-adresowych, tworzenie opracowań dla obiektów zagrożonych rozbiórką, destrukcją lub gruntowną przebudową, monitoring zasobu zabytkowego”. Podkreślono, że sporządzenie ewidencji zabytków jest działaniem obowiązkowym dla gmin.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH UJĘTYCH W GEZ

Gmina Wągrowiec z dniem 3 grudnia 2010 r. otrzymała od WUOZ w Poznaniu wykaz obiektów, które powinny być ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Gmina Wągrowiec opracowała 281 kart adresowych gminnej ewidencji zabytków z końcem grudnia 2012 r. Jednakże nie zostały one uzgodnione z WKZ w Poznaniu. W roku 2017 Gmina Wągrowiec przeprowadziła prace terenowe mające na celu weryfikację obiektów, które nie znajdowały się do tej pory w GEZ, a wskazane zostały przez WWKZ do ujęcia w GEZ. Spośród 128 obiektów poddanych weryfikacji terenowej, dla 39 opracowano nowe karty adresowe. Część

obiektów została przekształcona lub nie istnieje. Z dniem 10 października 2019 r. WWKZ przyjął Zarządzenie nr 39/WEZ/2019, a w załączniku nr 1 do powyższego Zarządzenia znalazły się obiekty z wojewódzkiej ewidencji zabytków z terenu Gminy Wągrowiec w liczbie 424. W związku z powyższym następuje konieczność aktualizacji GEZ, w której powinny znaleźć się obiekty wskazane w załączniku nr 1 do niniejszego GPOnZ. Mając na uwadze fakt, że od opracowania kart GEZ mija 9 lat stwierdza się, że weryfikacja terenowa jest potrzebna. Kolejną przesłanką do aktualizacji GEZ jest zmiana wzoru karty adresowej, która to zawiera znacznie więcej informacji na temat zabytku w porównaniu do dotychczasowego wzoru karty. Podstawą prawną jest Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021, poz. 56). Na chwilę obecną gminna ewidencja zabytków nie jest przyjęta Zarządzeniem Wójta. Gmina Wągrowiec jako jedno z głównych zadań stawia, aby gminna ewidencja zabytków została jak najszybciej zaktualizowana. W nawiązaniu do części architektonicznej GEZ (która zostanie uaktualniona) zawierać będzie obiekty znajdujące się w rejestrze zabytków oraz ewidencji wojewódzkiej, a także obiekty wyznaczone dodatkowo przez Wójta Gminy Wągrowiec (jeśli na terenie Gminy znajdują się obiekty cenne kulturowo i są warte włączenia do GEZ) w porozumieniu z WWKZ.

W nawiązaniu do wcześniejszego okresu programowania GEZ można scharakteryzować następująco:

1. GEZ została częściowo zweryfikowana w 2017 r., jednakże wymaga aktualizacji poprzez wizję terenową i opracowanie nowych kart adresowych oraz przyjęcia Zarządzeniem Wójta.
2. Wójt Gminy Wągrowiec po uzyskaniu opinii pozytywnej WWKZ Zarządzeniem Nr 84/2021 z dnia 12 maja 2021 r. wyłączył kartę ewidencyjną zabytku nieruchomego - dom w m. Ochodza nr 44 z GEZ.
3. Nie dokonano nowych wpisów w rejestrze zabytków nieruchomych.
4. Ogólny stan obiektów będących w GEZ pozostaje bliżej nieokreślony.

Pozostałe wnioski jakie należy odnotować w zakresie dziedzictwa kulturowego w ostatnich latach to:

1. Z WEZ Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków wyłączył, na podstawie Zarządzenia Nr 11/WEZ/2020 z dn.18.03.2020 r., kartę ewidencyjną zabytku nieruchomego – dom w m. Wiatrowo nr 4.
2. Gmina Wągrowiec w 2016 i 2018 r. udzieliła dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków na terenie Gminy Wągrowiec.
3. Do najważniejszych pozytywnych zmian jakie zaszły należy zaliczyć polepszenie stanu wszystkich zabytkowych kościołów poprzez wykonanie prac wewnątrz nich, które finansowane były ze środków własnych parafii, Gminy Wągrowiec oraz środków zewnętrznych.

W świetle przytoczonych powyżej wyjaśnień, charakterystyka obiektów zabytkowych z terenu Gminy Wągrowiec została w dalszej części GPOnZ przedstawiona na podstawie wojewódzkiej ewidencji zabytków (załącznik nr 1), w której to znajdują się również obiekty wpisane do rejestru zabytków.

Wojewódzka ewidencja zabytków zawiera **424 pozycje**, w tym liczne zespoły dworskie, parkowe i zespół monumentów. Zawiera także następujące, pojedyncze obiekty zabytkowe:

- architektury i budownictwa (w tym obiekty użyteczności publicznej, rezydencjonalnej oraz architektury sakralnej);
- zabytkowej zieleni;
- budownictwa obronnego;
- cmentarze;
- zabytków techniki;
- układów ruralistycznych.

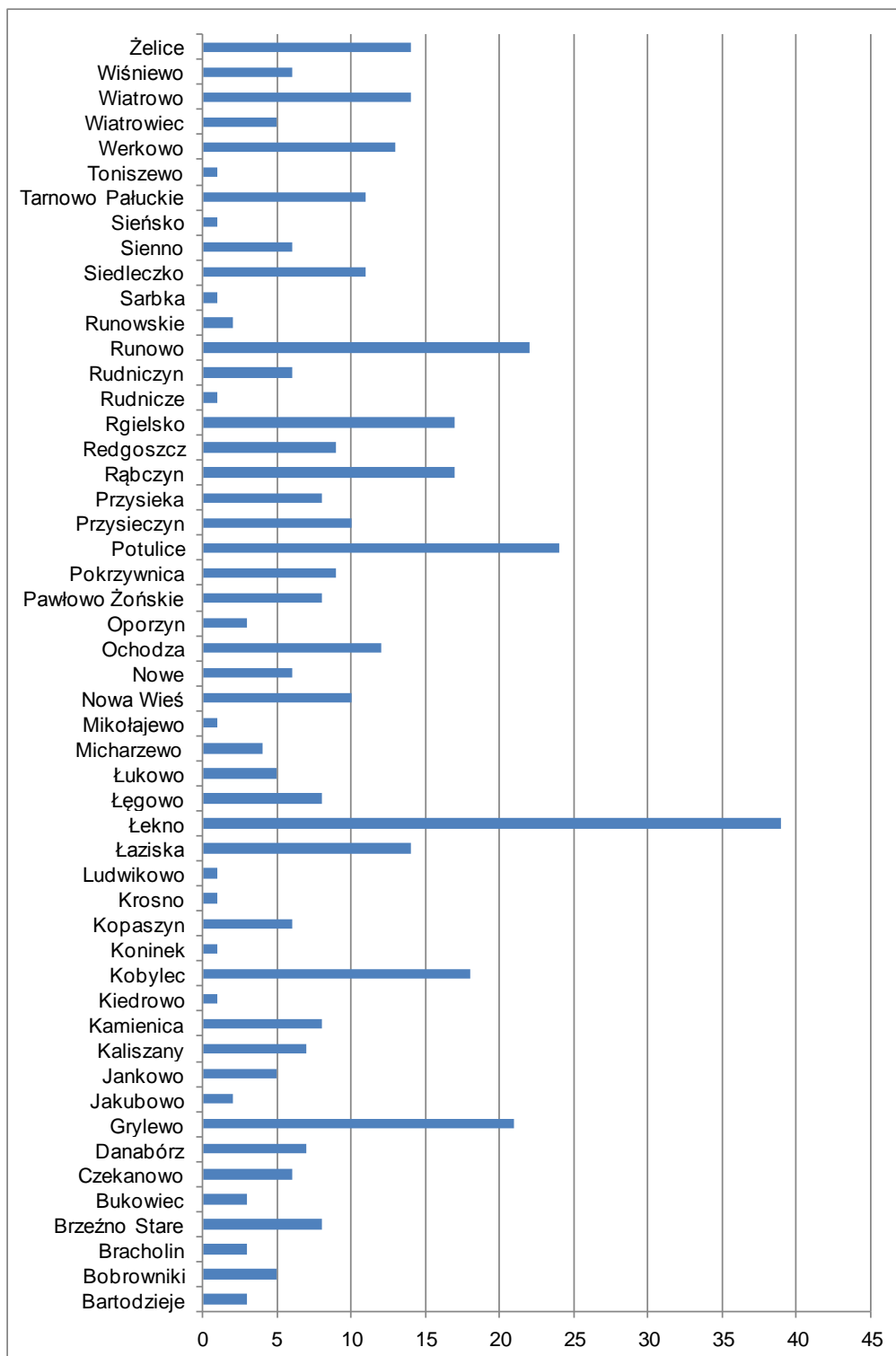
Obiekty będące w wojewódzkiej ewidencji zabytków (bez rejestru zabytków) datowane są przede wszystkim na wiek XIX, przełom XIX i XX wieku oraz na początek XX wieku. Nieliczne budynki/zespoły budynków powstały poza wskazanymi ramami czasowymi. Zaliczają się do nich:

- cmentarz przykościelny w Łeknie – pocz. XVI w.;
- cmentarz przykościelny w Potulicach – XV w.;
- cmentarz przykościelny w Tarnowie Pałuckim – XV w.

W WEZ znajdują się także zespoły obiektów zabytkowych. Należy do nich zaliczyć:

1. Zespół dworsko-folwarczny – Bobrowniki.
2. Zespół dworsko-folwarczny – Brzeźno Stare.
3. Zespół dworsko-folwarczny – Danabórz.
4. Zespół dworsko-folwarczny – Grylewo.
5. Zespół dworsko-folwarczny – Jankowo.
6. Zespół monumentów: kolumna i grobowiec Franciszka Łakińskiego – Łaziska.
7. Zespół dworsko-folwarczny – Łaziska.
8. Zespół dworsko-folwarczny – Łekno.
9. Zespół dworsko-folwarczny – Łęgowo.
10. Zespół pałacowy – Łukowo.
11. Zespół folwarczny – Micharzewo.
12. Zespół folwarczny – Nowa Wieś.
13. Zespół dworsko-folwarczny – Nowe.
14. Zespół folwarczny – Ochodza.
15. Zespół dworsko-folwarczny – Pawłowo Żońskie.
16. Zespół dworsko-folwarczny – Potulice.
17. Zespół dworsko-folwarczny – Przysieka.
18. Zespół dworsko-folwarczny – Rąbczyn.
19. Zespół pałacowo-folwarczny – Redgoszcz.
20. Zespół folwarczny – Rgielsko.
21. Zespół folwarczny – Runowo.
22. Zespół dworsko-folwarczny – Siedleczo.
23. Zespół dworsko-folwarczny – Werkowo.
24. Zespół pałacowy – Wiatrowo.
25. Zespół folwarczny – Wiatrowo.
26. Zespół dworsko-folwarczny – Wiśniewo.
27. Zespół dworsko-folwarczny – Żelice.

Zgodnie z WEZ dla terenu Gminy Wągrowiec obiekty w niej ujęte występują na obszarze 51 miejscowości. Poniżej przedstawiono rycinę, która obrazuje, na terenie których miejscowości występują obiekty zabytkowe (uwzględniono wszystkie 424 pozycje). Najwięcej odnotowano w Łeknie (39). Liczbę 20 zabytków przekroczone także w miejscowościach: Potulice, Runowo i Grylewo.

Wyk. 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa z terenu Gminy Wągrowiec z wyszczególnieniem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wągrowiec, przedmiotem ochrony budynków znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków jest pierwotna forma budynków, oryginalny detal architektoniczny, oryginalna substancja budowlana i zastosowane materiały. W zespołach folwarcznych przedmiotem ochrony jest układ przestrzenny z czytelnym układem komunikacyjnym. Wszelkie zmiany w zewnętrznej formie obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy uzgodnić z właściwym konserwatorem zabytków.

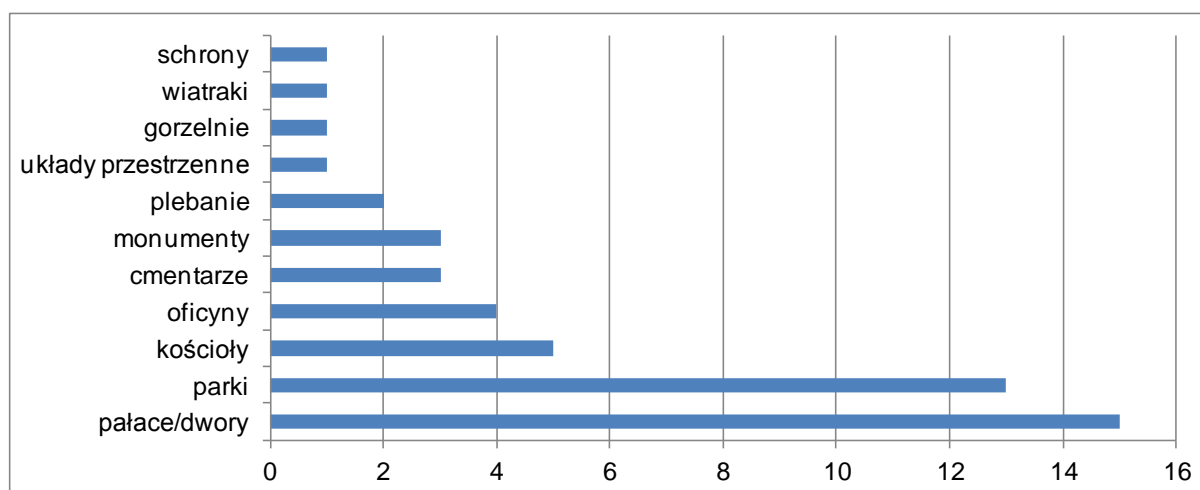
OBIEKTY REJESTROWE

W granicach gminy znajduje się 51 pojedynczych pozycji wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa wielkopolskiego. Ogólny stan zachowania obiektów rejestrowych należy ocenić jako dobry.

Warto odnotować, że część zabytków rejestrowych znajduje się w zespołach dworskich: Grylewo, Łaziska, Potulice, Przysieka lub zespołach pałacowych: Łęgowo, Łukowo, Redgoszcz, Wiatrowo, Żelice. W Łaziskach występuje zespół monumentów: kolumna i grobowiec.

Najstarszym zabytkiem rejestrowym są ruiny klasztoru cysterskiego Łekno w granicach Tarnowa Pałuckiego, o genezie sięgającej poł. XII w. oraz kościół parafialny, rzymsko-katolicki w Łeknie, datowany na poł. XIV w. Większość obiektów rejestrowych datowana jest na XIX w. Obiekty wpisane do rejestru zabytków odznaczające się szczególnymi walorami zostały krótko scharakteryzowane wraz z fotografiami w podrozdziale 5.2.6. - Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy. Ich charakterystyka znajduje się również w załączniku 1.

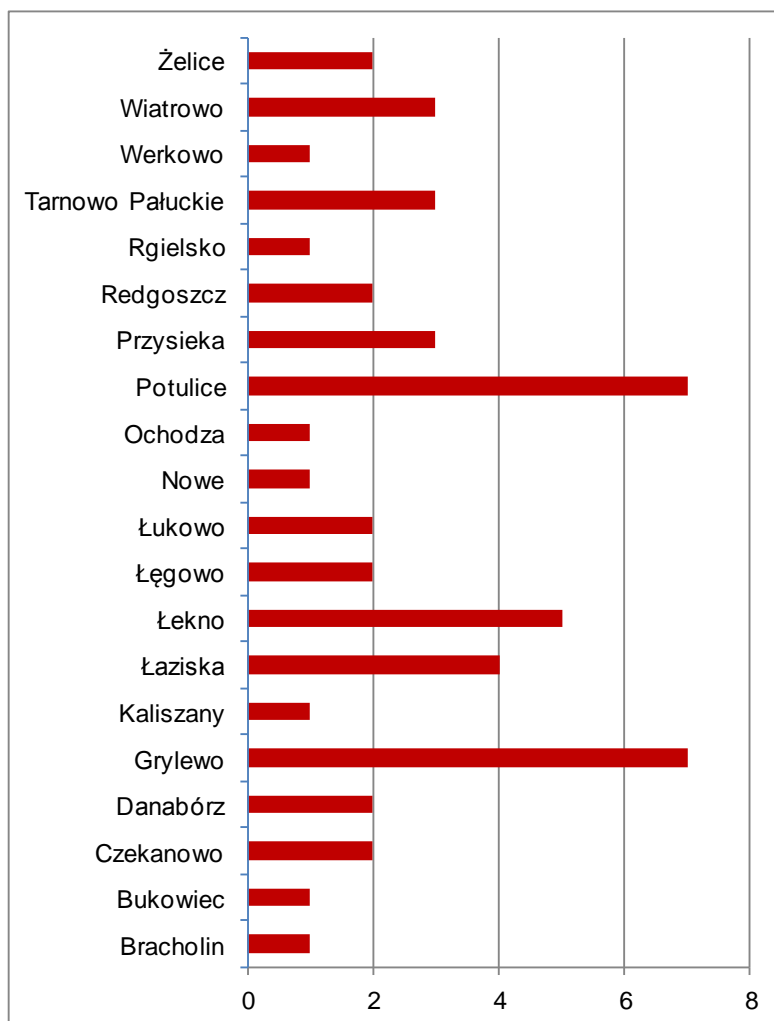
Poniżej przedstawiono charakterystykę zabytków rejestrowych ze względu na ich funkcje. Obiekty rezydencjonalne, tj. pałace i dwory stanowią najliczniejszą grupę obiektów wśród obiektów rejestrowych na terenie Gminy Wągrowiec – 15. Równie dużę zachowało się przydworskich i przypałacowych parków – 13. Należy wyjaśnić, iż w grupie monumenty znalazła się świątynia grecka z miejscowości Potulice oraz kolumna i grobowiec z Łazisk.

Wyk. 2. Zabytki wpisane do rejestru zabytków z wyszczególnieniem na ich funkcje

Źródło: opracowanie własne

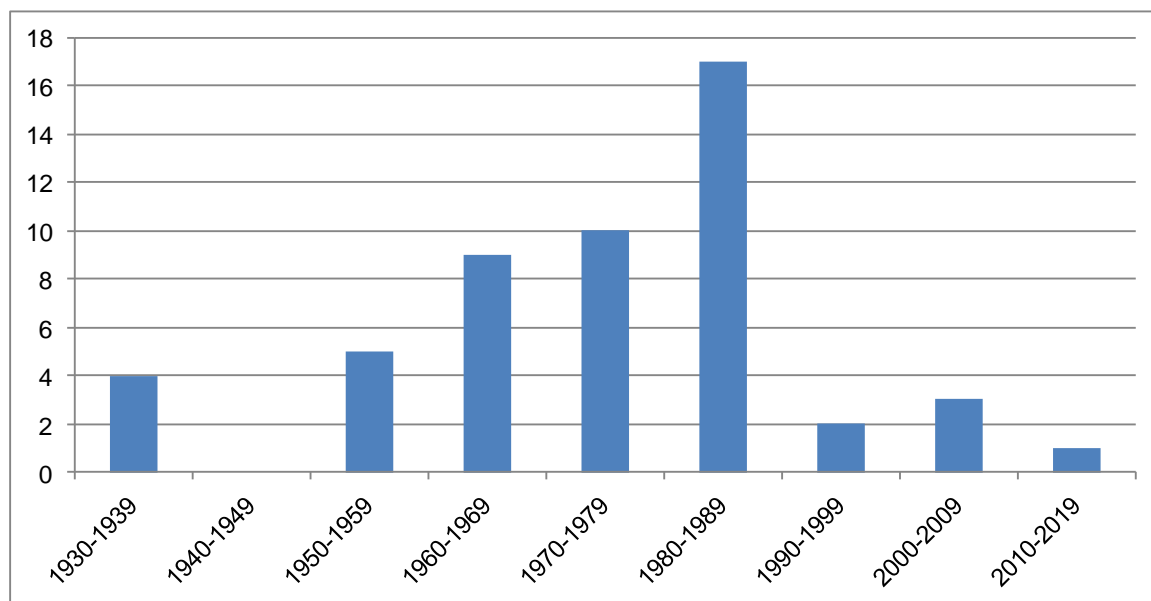
Poniżej przedstawiono rycinę, która obrazuje powyższe zabytki ze względu na ich lokalizację. Najwięcej najcenniejszych zabytków występuje w Potulicach i Grylewie – po 7.

Wyk. 3. Zabytki wpisane do rejestru zabytków z wyszczególnieniem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Poniżej przedstawiono charakterystykę obiektów zabytkowych ze względu na datę wpisu zabytków do rejestru. Większość obiektów zabytkowych została wpisana do rejestru zabytków w latach 1980-1989. W latach 60. oraz 70. również można zauważyć znaczną ilość wpisów. Ruiny zamku w Danaborzu, kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. św. Piotra i Pawła w Łeknie, kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Katarzyny w Potulicach oraz kościół filialny rzymskokatolicki pw. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim zostały wpisane do rejestru zabytków już w latach 30. XX w. Ze względu na datę wpisu najmłodszym zabytkiem rejestrowym jest kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Katarzyny w Grylewie, który otrzymał wpis w 2010 r.

Wyk. 4. Zabytki wpisane do rejestru zabytków z wyszczególnieniem na datę wpisu

Źródło: opracowanie własne

Poniżej przedstawiono zestawienie zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków z informacjami na temat czasu powstania, nr rejestru oraz daty wpisu do rejestru zabytków na podstawie danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Wykaz zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków – stan na 31 marca 2021 r. (widok dla Gminy Wągrowiec).

Wykaz wszystkich obiektów znajdujących się w rejestrze z ich podstawowymi informacjami zamieszczono w załączniku 1.

WĄGROWIEC – gm.

Bracholin

- wiatrak holender, poł. XIX, nr rej.: A-1014 z 11.03.1970

Czekanowo

- cmentarz ewangelicki, k. XIX, , nr rej.: 184/Wlkp/A z 16.08.2004

- dwór, 2 poł. XIX, nr rej.: A-440 z 19.07.1983

Danabórz

- ruiny zamku, XV/XVI, nr rej.: 1216/30A z 15.05.1930

- dwór, poł. XIX, nr rej.: A-352 z 29.10.1968

Grylewo

- kościół par. pw. św. Katarzyny, 1861-64, nr rej.: 815/Wlkp/A z 9.10.1997 i z 28.09.2010

- cmentarz kościelny, nr rej.: j.w.

- ogrodzenie z bramą i furtką, XIX/XX, nr rej.: j.w.

- plebania, k. XVIII, nr rej.: 815/Wlkp/A z 3.05.1969

- zespół dworski, k. XVIII, nr rej.: A-119 z 1.06.1968:

- dwór

- 2 oficyny

- park

woj. wielkopolskie - pow. wągrowiecki

Kaliszany

- park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: A-535 z 14.02.1986

Łaziska

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A-324 z 31.02.1978:
  - dwór
  - park
- grobowiec Franciszka Łakińskiego z kolumną, 1 poł. XIX, nr rej.: A-438 z 27.06.1983

Łekno

- układ urbanistyczny, 1584, nr rej.: 587 z 27.09.1988
- kościół par. pw. św. Piotra i Pawła, ul. Poprzeczna, XV, nr rej.: AK-I-11a/253 z 10.03.1933 (*wypis z księgi rejestru*)
- kościół ewangelicki, ob. nieczynny, ul. Pocztowa, 1910, nr rej.: 63/Wlkp/A z 4.07.2001
- cmentarz kościelny, nr rej.: j.w.
- ruiny klasztoru cysterskiego, nr rej.: AK-I-4/12/51 z 26.07.1951
- dwór „pastorówka”, poł. XIX, nr rej.: A-722 z 9.09.1991

Łęgowo

- zespół pałacowy, 2 poł. XIX:
  - pałac, nr rej.: A-442 z 21.07.1983
  - park, nr rej.: A-505 z 15.12.1984

Łukowo

- zespół pałacowy, k. XIX, nr rej.: A-295/1727 z 23.04.1975:
  - pałac
  - park

Nowe

- dwór, k. XVIII, nr rej.: A-439 z 19.07.1983

Ochodza

- park dworski, k. XIX, nr rej.: A-508 z 17.12.1984

Potulice

- kościół par. pw. św. Katarzyny, drewn., 1728, XIX,
nr rej.: Ak-I-11a/190 z 22.12.1932 (*wypis z księgi rejestru*)
- plebania, XIX, nr rej.: A-282 z 11.09.1974
- zespół dworski, pocz. XIX, nr rej.: kl.IV-733/92/56 z 1.08.1956:
  - dwór
  - oficyna
  - park
  - świątynia grecka (w parku), nr rej.: A-327 z 21.10.1968
- gorzelnia folwarczna, poł. XIX, nr rej.: A-328 z 21.10.1968
- *chalupa podcieniowa, szach., XVIII/XIX, nr rej.: A-178 z 19.07.1968 (nie istnieje)*

Przysieka

- zespół dworski, poł. XIX:
  - dwór, nr rej.: 1095 z 29.04.1970
  - oficyna, nr rej.: 582 z 2.08.1956
  - park, nr rej.: A-470 z 18.10.1983

Redgoszcz

- zespół pałacowy:
  - pałac, 1866, nr rej.: 1440/A z 12.04.1973
  - park, XIX, nr rej.: 179/A z 20.07.1968 oraz 1725/A z 23.04.1975

Rgielsko

- park dworski, nr rej.: A-506 z 28.12.1984

Tarnowo Pałuckie

- kościół par. pw. św. Mikołaja, drewn., 1639, nr rej.: AK-I-11a/259 z 14.03.1933
- dwór, XVIII/XIX, nr rej.: A-441 z 21.07.1983

Werkowo

- pałac, k. XIX, nr rej.: A-443 z 21.07.1983

Wiatrowo

- zespół pałacowy, nr rej.: A-1102 z 6.05.1970:
  - pałac, 1856
  - park, XIX

Wiśniewo

- park dworski, k. XIX, nr rej.: A-507 z 17.12.1984

Żelice

- zespół pałacowy, 2 poł. XIX:
  - pałac, nr rej.: A-436 z 23.04.1983
  - park, nr rej.: A-534 z 14.02.1986

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wągrowiec, dla zabytków wpisanych do rejestru zabytków ustala się:

- zapewnienie odpowiedniej ekspozycji zabytków,
- prace remontowe przy zabytku, rozumiane jako przeprowadzenie zabiegów konserwatorskich i rewaloryzacyjnych, należy prowadzić zgodnie z wytycznymi właściwego konserwatora zabytków i zatwierdzoną dokumentacją,
- zakaz wyburzania, rozbudowy, nadbudowy, zmian formy dachu i elewacji,
- zakaz wprowadzania dominant w otoczeniu chronionych obiektów.

Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków oraz w ich najbliższym otoczeniu (m. in. roboty budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają pozwolenia właściwego konserwatora zabytków.

BUDYNKI MIESZKALNE

Budynki mieszkalne stanowią ok. 40% wszystkich obiektów znajdujących się w ewidencji wojewódzkiej (bez zabytków archeologicznych). Obiekty te, to głównie domy tynkowane lub zbudowane z cegły czerwonej ze skromnym detalem architektonicznym. Zazwyczaj jednokondygnacyjne w zagrodzie – typowe dla budownictwa Pałuk. Sporadycznie występują budynki mieszkalne 2 kondygnacyjne. Zabudowa mieszkaniowa o charakterze małomiasteczkowym, biegnąca wzdłuż drogi w gęstej zabudowie znajduje się w Łeknie. Na terenie gminy nie zachowały się drewniane budynki zabytkowe – mieszkalne. Charakteryzowane obiekty kryte są głównie dachową czerwoną, ale także eternitem i blacho dachówką, sporadycznie papą.

Oprócz budynków o pierwotnym przeznaczeniu na cele mieszkaniowe, wiele obiektów zostało przekształconych na domy. Są to głównie dawne szkoły, ale także dworce kolejowe, dawne poczty czy budynki gospodarcze, jak: gorzelnie, spichlerze, mleczarnie, obory, kuźnie. Występują również przykłady budynków mieszkalnych, wielorodzinnych. Są to głównie dawne dwojaki czy czworaki z terenów folwarcznych.

Przykłady budownictwa mieszkaniowego na obszarze wiejskim Gminy Wągrowiec ukazuje poniższa fotografia.

Fot. 2. Przykład budownictwa mieszkalnego w Kobylcu z pocz. XX w.

Źródło: UG Wągrowiec

Ujęcie w ewidencji zabytków budynków mieszkalnych, powinno zagwarantować ich ochronę i opiekę przez właścicieli i osoby je zamieszkujące. Jednakże obiekty te podatne są także na różnego rodzaju przekształcenia ze względu na brak świadomości właścicieli oraz ich problemy finansowe. Domy mogą ulec zatarciu np. poprzez:

- niewłaściwą wymianę stolarki okiennej;
- niewłaściwą wymianę stolarki drzwiowej;
- niewłaściwą wymianę połączenia dachowej;
- ocieplenie budynku;
- otynkowanie budynku;
- wszelkiego rodzaju dobudówki;
- umieszczanie reklam zakrywających detale architektoniczne.

CMENTARZE

Cmentarze stanowią specjalną formę obiektów zabytkowych. Nekropolie z terenu omawianej gminy można wyróżnić ze względu na przynależność wyznaniową. Występują tu cmentarze ewangelickie oraz rzymsko – katolickie. Łącznie na terenie gminy, zgodnie z WEZ odnotowano aż 37 zabytkowych cmentarzy. Większość cmentarzy, to cmentarze ewangelickie, pochodzące z XIX w., będące we własności Gminy Wągrowiec. Ich największa ilość występuje w Łeknie (5). Najstarsze zaobserwowano w Tarnowie Pałuckim i Potulicach. Największym cmentarzem jest czynny cmentarz parafialny w Łeknie przy ul. Polnej. Cmentarze w Czekanowie oraz Grylewie zostały wpisane do rejestru zabytków. W przypadku cmentarzy ewangelickich ich rozpoznanie jest utrudnione z powodu braku stałej opieki nad nimi. Zarośnięte są samosiewami, często lokowane na niewielkich wzgórzach z dala od zabudowań. W okresie letnim wejście na ich teren jest niejednokrotnie niemożliwe.

Warto również wspomnieć, iż wszelkie działania inwestycyjne na terenach pocmentarnych reguluje art. 6 ust. 4 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 31 stycznia 1959 r. (Dz. U. z 2017, poz. 912 ze zm.).

4. *Użycie terenu cmentarnego na inny cel jest dopuszczalne pod warunkiem zachowania znajdujących się na jego terenie zabytków, które mogą być przeniesione w inne miejsce po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.*

Przedstawiona poniżej tabela charakteryzuje cmentarze występujące na terenie gminy.

Tabela 6. Zabytkowe cmentarze z terenu Gminy Wągrowiec

Lp.	Miejscowość	Wyznanie	Czas powstania	Ulica	Nr działki	Powierzchnia (ha)	Wpis do rejestru
1	Bartodzieje	ewangelickie	2. poł. XIX w.		15	0,2	nie
2	Brzeźno Stare	ewangelickie	kon. XIX w.		21	0,3	nie
3	Bukowiec	ewangelickie	pocz. XX w.		9059/1	0,28	nie
4	Czekanowo	ewangelickie	2 poł. XIX w.		49	0,18	tak
5	Grylewo	rzym. – kat. (przykościelny)	pocz. XIX w.		69	0,31	tak
6	Grylewo	rzym. – kat.	poł. XIX w.		75	0,66	nie
7	Jakubowo	ewangelickie	2 poł. XIX w.		261/1	ok. 0,05	nie
8	Kamienica	ewangelickie	2 poł. XIX w.	os. Zielony Zakątek 3d	74/35	ok. 0,16	nie
9	Kamienica	ewangelickie	2 poł. XIX w.		138	0,27	nie
10	Kiedrowo	ewangelickie	ok. poł. XIX w.		171/1	ok. 0,06	nie
11	Kobylec	ewangelickie	2 poł. XIX w.		4052	0,3	nie
12	Kopaszyn	ewangelickie	2 poł. XIX w.		72	0,35	nie
13	Krosno	ewangelickie	2 poł. XIX w.		69	ok. 0,14	nie
14	Łekno	rzym. – kat.	2 poł. XIX w.	Polna	206	0,88	nie

Lp.	Miejscowość	Wyznanie	Czas powstania	Ulica	Nr działki	Powierzchnia (ha)	Wpis do rejestru
15	Łekno	rzym. – kat. (przykościelny)	pocz. XVI w.	Szkolna	43	0,35	nie
16	Łekno	ewangelicki (przykościelny)	k. XIX w.	Pocztowa 3	316	ok. 0,4	tak
17	Łekno	ewangelickie	kon. XIX w.	Pałucka	443	0,39	nie
18	Łekno	rzym. – kat.	pocz. XIX w.	Szkolna	53	0,46	nie
19	Mikołajewo	ewangelickie	poł. XIX w.		118	0,24	nie
20	Nowe	ewangelickie	kon. XIX w.		52	0,17	nie
21	Oporzyn	ewangelickie	pocz. XX w.		110	0,075	nie
22	Pawłowo Żońskie	ewangelickie	kon. XIX w.		212	0,19	nie
23	Potulice	rzym. – kat.	2 poł. XIX w.		79	0,64	nie
24	Potulice	ewangelickie (przykościelny)	XV w.		194, 195	0,28	nie
25	Potulice	ewangelickie	2 poł. XIX w.		88	0,15	nie
26	Przysieczyn	ewangelickie	2 poł. XIX w.		213	0,18	nie
27	Rąbczyn	ewangelickie	2 poł. XIX w.		118	0,43	nie
28	Runowo	ewangelickie	4 ćw. XIX w.		60	0,47	nie
29	Runowskie	ewangelickie	2 poł. XIX w.		354	0,10	nie
30	Sarbka	ewangelickie	kon. XIX w.		93	0,21	nie
31	Siedleczeko	ewangelickie	2 poł. XIX w.		40	0,20	nie
32	Sieńsko	ewangelickie	4 ćw. XIX w.		10	0,20	nie
33	Tarnowo Pałuckie	rzym. – kat.	poł. XIX w.		43	0,19	nie
34	Tarnowo Pałuckie	rzym. – kat. (przykościelny)	XV w.		6	0,18	nie
35	Werkowo	ewangelickie	XIX w.		111	0,32	nie
36	Wiatrowiec	ewangelickie	ok. 1870 r.		169	0,05	nie
37	Wiatrowo	rzym. – kat. (cm. rodowy)	1918 r.		152	0,02	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ, WEZ oraz Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2012 - 2015

Fot. 3. Cmentarz w Czekanowie

Źródło: GEZ

Zgodnie ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wągrowiec, w granicach zabytkowych cmentarzy obowiązuje zachowanie:

- historycznej parcelacji,
- historycznego rozplanowania,

- zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- zabytkowej zieleni.

Ochrona obowiązuje również w najbliższym otoczeniu zabytkowych cmentarzy.

KOŚCIOŁY

Budowle sakralne, czyli kościoły w: Grylewie, Kamienicy, Łeknie, Potulicach i Tarnowie Pałuckim stanowią o dziejach Gminy Wągrowiec. Są dobrem wspólnym mieszkańców Gminy Wągrowiec i parafian, a także utrzymywane są m.in. z ich datków. Zabytkowe kościoły znajdujące się na obszarze Gminy Wągrowiec powstały w różnym przedziale czasowym, od poł. XIV w. do pocz. XX w. Mimo upływu stuleci budowle są dobrze zachowane, ich stan techniczny jest bardzo dobry. 5 z 6 obiektów sakralnych wpisanych zostało do rejestru zabytków. Kościoły w Grylewie, Kamienicy, Tarnowie Pałuckim oraz kościół p.w. św. Piotra i Pawła to kościoły parafialne, rzymskokatolickie. Kościół poewangelicki w Łeknie znajduje się we własności prywatnej. Jest on w sposób szczególny narażony na brak opieki, ze względu na fakt, że jego właściciel nie przebywa na stałe w Łeknie. Według aktualnych badań dendrochronologicznych i historycznych kościół w Pałuckim jest uważany jako najstarszy drewniany kościół w Polsce.

Tabela 7. Zabytkowe kościoły z terenu Gminy Wągrowiec

Lp.	Miejscowość	Nazwa kościoła	Styl	Czas powstania	Materiał	Wpis do rejestru
1	Grylewo	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Katarzyny	neogotyck	1861-1864	cegła	tak
2	Kamienica	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Andrzeja Boboli	bezstylowy	ok. 1920	tynkowany	nie
3	Łekno	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Piotra i Pawła	gotyk	ok. poł XIV w.	cegła	tak
4	Łekno	kościół ewangelicki, ob. budynek nieużytkowany	neogotyck	k. XIX w.	cegła	tak
5	Potulice	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Katarzyny	konstrukcja zrębowa, neobarok	1728, 1856	drewno, kaplica boczna-tynkowana	tak
6	Tarnowo Pałuckie	kościół paraf. rzymskokatolicki pw. św. Mikołaja	konstrukcja zrębowo-wieńcowa	4 ćw. XIV w., 1639	drewno	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Fot. 4. Kościół w Grylewie

Źródło: GEZ

W ostatnich latach parafie w Łeknie oraz Potulic składały liczne wnioski o dofinansowania na rzecz parafialnych kościołów. W poniższej tabeli przedstawiono szczegółowe informacje.

Tabela 8. Dofinansowania przyznane na rzecz kościołów z terenu Gminy Wągrowiec

Lp.	Nazwa kościoła	Nazwa zadania	Rok	Kwota dofinansowania (zł)	Źródło dofinansowani
1	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Piotra i Pawła w Łeknie	prace konserwatorskie przy późnobarokowym ołtarzu z XIX wieku z kaplicy pw. św. Józefa (nowa zakrystia wraz z dwoma barokowymi obrazami: "Święta Rodzina" z II poł XVII w. i "Matka Boska z Dzieciątkiem" z ok. 1640 r.)	2021	12 000,00	Urząd Marszałkowski
		ołtarz główny (IV etap)	2020	20 000,00	WWKZ
		prace konserwatorskie i restauratorskie przy Ołtarzu Głównym z kościoła pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie - Etap IV	2020	30 000,00	Starostwo Powiatowe
		ołtarz główny - III etap	2019	20 000,00	WWKZ
		prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym z kościoła pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie - Etap III	2019	30 000,00	Starostwo Powiatowe
		prace konserwatorskie i restauratorskie przy Ołtarzu Głównym - Etap III	2019	25 000,00	Urząd Marszałkowski
		prace konserwatorskie i restauratorskie przy Ołtarzu Głównym – etap III	2019	30 000,00	Urząd Gminy
		ołtarz główny - II etap	2018	20 000,00	WWKZ
		prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym w kościele pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie – Etap II”	2018	20 000,00	Starostwo Powiatowe

Lp.	Nazwa kościoła	Nazwa zadania	Rok	Kwota dofinansowania (zł)	Źródło dofinansowani
		prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym - etap II	2018	20 000,00	Urząd Marszałkowski
		prace konserwatorskie i restauratorskie przy XVII wiecznym ołtarzu głównym w kościele parafialnym pw. św. Piotra i Pawła w Łeknie	2018	10 000,00	Urząd Marszałkowski
		prace restauratorskie przy XVII wiecznym Ołtarzu Głównym	2018	15 000,00	Urząd Gminy
		prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym z kościoła p. w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	2017	20 000,00	Starostwo Powiatowe
2	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Katarzyny w Potulicach	odslonięcie i konserwacja zachowawcza polichromii ściany prezbiterium (I etap)	2019	40 000,00	WWKZ
		barokowe polichromie na połudnowej ścianie prezbiterium kościoła parafialnego pw. św. Katarzyny Dz. M. W POTULICACH	2019	15 000,00	Urząd Marszałkowski
		badania odkrywkowe polichromii ścian nawy i prezbiterium w kościele parafialnym pw. św. Katarzyny Dz.M. w Potulicach,	2018	15 000,00	Urząd Marszałkowski
		badania konserwatorskie przy zabytku tj. badania odkrywkowe polichromii ścian nawy i prezbiterium	2018	35 000,00	Urząd Gminy
		polichromie ścian nawy i prezbiterium – badania konserwatorskie w kościele parafialnym pw. św. Katarzyny Dz. M. w Potulicach	2017	5 000,00	Urząd Marszałkowski
		ołtarz boczny pw. św. Wawrzyńca -1728 r.- Etap II - dolny i centralny segment snycerki ołtarza wraz z konstrukcją w kościele parafialnym pw. św. Katarzyny Dz.M. w Potulicach	2016	10 000,00	Urząd Marszałkowski
		prace konserwatorskie przy Ołtarzu bocznym p.w. św. Wawrzyńca	2016	20 000,00	Urząd Gminy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ogólnodostępnych z witryn internetowych: <http://poznan.wuoz.gov.pl/>, <http://bip.umww.pl/>, <https://www.bip.wagrowiec.pl/>, <https://bip.gminawagrowiec.pl/>

Zgodnie ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wągrowiec, w obrębie założeń pałacowo-parkowych, dworskich i sakralnych obowiązuje:

- historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- zachowanie zabytkowej zabudowy,
- zachowanie zabytkowej zieleni,

- podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- ochrona osi widokowych.

PARKI

Na terenie gminy występuje 15 parków ujętych w WEZ, które w sposób bezpośredni związane są z dworami oraz założeniami folwarcznymi. Pierwotnie, stanowiły funkcję reprezentatywną i rekreacyjną dla właścicieli ziemskich, którzy chętnie swój wolny czas poświęcali na odpoczynek w parkach. W większości zatraciły one swoje pierwotne założenia. Ścieżki, szpalery oraz stawy niejednokrotnie nie są pod stałą opieką i poprzez długotrwały proces degradacji zostały zarośnięte. Parki datowane są w zdecydowanej większości na XIX w. W krajobrazie wiejskim, parki są widoczne i stanowią ich integralną i historyczną część. 13 z 15 parków wpisanych zostało do rejestru zabytków. Największym jest park w miejscowości Żelicach o powierzchni ponad 12 ha. Większość parków znajduje się we własności prywatnej. Warty rozważenia do włączenia do GEZ jest park w Pawłowie Żońskim o pow. ok. 3 ha z pocz. XX w., który nie znajduje się w WEZ.

Tabela 9. Zabytkowe parki z terenu Gminy Wągrowiec

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Powierzchnia (ha)	Właściciel	Wpis do rejestru
1	Bobrowniki	park	k. XIX w.	0,5	pryw.	nie
2	Grylewo	park krajobrazowy w zespole dworsko – folwarcznym	poł. XIX w.	6,40	pryw.	tak
3	Kaliszany	park dworski	2 poł. XIX w.	4,69	pryw.	tak
4	Łaziska	park krajobrazowy w zespole dworsko - folwarcznym	1891 r.	1,85	pryw.	tak
5	Łekno	park krajobrazowy w zespole dworskim	pocz. XIX w.	ok. 5	gmina	nie
6	Łęgowo	park krajobrazowy w zespole pałacowo - parkowym	2 poł. XIX w.	4,27	pryw.	tak
7	Łukowo	park krajobrazowy w zespole pałacowo - parkowym	k. XIX w.	5,15	pryw.	tak
8	Ochodza	park dworski	2 poł. XIX w.	0,86	gmina	tak
9	Potulice	park krajobrazowy w zespole dworsko - folwarcznym	pocz. XIX w.	7,60	KOWR	tak
10	Przysieka	park krajobrazowy w zespole dworsko - folwarcznym	1 poł. XIX w.	1,65	pryw.	tak
11	Redgoszcz	park krajobrazowy w zespole pałacowo - folwarcznym	2 poł. XIX w.	ok. 4	pryw.	tak
12	Rgielsko	park krajobrazowy w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	4,06	pryw./KOWR/gmina	tak
13	Wiatrowo	park krajobrazowy w zespole pałacowym	2 poł. XVIII w.	6,37	pryw.	tak
14	Wiśniewo	park w zespole dworsko - folwarcznym	k. XIX w.	6,65	pryw.	tak
15	Żelice	park krajobrazowy w zespole dworsko - folwarcznym	2 poł. XIX w.	12,52	KOWR	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UG Wągrowiec, kart GEZ i WEZ

Fot. 5. Park w Redgoszczy

Źródło: GEZ

DWORY I PAŁACE

Na terenie Gminy Wągrowiec znajdują się 24 obiekty o dawnej funkcji rezydencjonalnej. Po II wojnie światowej właściciele ziemscy utracili swoje majątki, dwory zaadaptowane zostały na cele mieszkalne, biurowo-mieszkalne lub edukacyjne. Obecnie pełnią funkcję mieszkalne lub ulokowano w nich placówki edukacyjne. Ich stan jest bardzo mocno zróżnicowany, począwszy od bardzo dobrego w miejscowości Nowe, skończywszy na budynkach, które nie posiadają stałej opieki, zostały porzucone i popadają w ruinę – Łęgowo, Potulice, Żelice. Budynki te pochodzą głównie z XIX w. XVIII-wieczne datowanie przyjmują dwory w Grylewie, Nowem i Tarnowie Pałuckim. Większość z nich znajduje się we własności prywatnej. 15 obiektów zostało wpisanych do rejestru zabytków. W tabeli poniżej scharakteryzowano dawne dwory m.in. pod względem czasu powstania oraz wpisu do rejestru zabytków.

Tabela 10. Zabytkowe pałace i dwory z terenu Gminy Wągrowiec

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Czas powstania	Właściciel	Wpis do rejestru
1	Bobrowniki	dwór, ob. budynek mieszkalny	1	k. XIX w.	pryw.	nie
2	Brzeźno Stare	dwór, ob. budynek mieszkalny	32 a [d. 32]	2 poł. XIX w.	pryw.	nie
3	Czekanowo	dwór, ob. budynek mieszkalny	16	3 ćw. XIX w.	pryw.	tak
4	Danabórz	dwór, ob. budynek mieszkalny	1	1 poł. XIX w.	pryw.	tak
5	Grylewo	dwór, ob. budynek mieszkalny		k. XVIII w.	pryw.	tak
6	Jankowo	dwór, ob. budynek mieszkalny	1	3 ćw. XIX w.	pryw.	nie
7	Koninek	dwór, ob. budynek mieszkalny	16	2 poł. XIX w.	pryw.	nie
8	Łaziska	dwór, ob. budynek mieszkalny	14 (d.11)	3 ćw. XIX w.	pryw.	tak
9	Łekno	dwór, ob. budynek mieszkalny	Łąkowa 2	poł. XIX w.	gmina	tak
10	Łęgowo	dwór, ob. ruina	24 (d.13)	2 poł. XIX w.	pryw.	tak
11	Łukowo	pałac, ob. budynek nieużytkowany		ok. 1880 r.	pryw.	tak
12	Nowe	dwór, ob. budynek	14	k. XVIII w.	pryw.	tak

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Czas powstania	Właściciel	Wpis do rejestru
		mieszkalny				
13	Pawłowo Żońskie	dwór, ob. budynek Zespołu Szkolno-Przedszkolnego	18	ok. 1915 r.	gmina	nie
14	Potulice	dwór, ob. ruina	17	pocz. XIX w.	KOWR	tak
15	Przysieka	dwór, ob. budynek mieszkalny	8	1 poł. XIX w.	pryw.	tak
16	Rąbczyn	dwór, ob. budynek Gimnazjum Nr 3 Gminy Wągrowiec im. Henryka Sienkiewicza	61 [d. 39]	2 poł. XIX w.	gmina	nie
17	Redgoszcz	pałac, ob. budynek mieszkalny	18	1886 r.	pryw.	tak
18	Siedleczeko	dwór, ob. budynek mieszkalny	3	1 poł. XIX w.	pryw.	nie
19	Tarnowo Pałuckie	dwór, ob. budynek mieszkalny	2	XVIII / XIX w.	gmina	tak
20	Toniszewo	dwór, ob. budynek mieszkalny	28	poł. XIX w.	pryw.	nie
21	Werkowo	dwór, ob. budynek mieszkalny	59 [d. 54]	k. XIX w.	gmina	tak
22	Wiatrowo	pałac, ob. budynek nieużytkowany		1856 r.	pryw.	tak
23	Wiśniewo	dwór, ob. budynek mieszkalny	2	XIX / XX w., przebud. 1939 r.	KOWR	nie
24	Żelice	dwór, ob. ruina		1884 r.	KOWR	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UG Wągrowiec, kart GEZ i WEZ

Fot. 6. Dwór w Nowem

Źródło: GEZ

OBIEKTY BĘDĄCE WE WŁASNOŚCI I WSPÓŁWŁASNOŚCI GMINY WĄGROWIEC

Gmina Wągrowiec posiada w swojej własności bądź współwłasności zabytki znajdujące się w WEZ. Przedstawia je poniższa tabela. Dla części z poniżej przedstawionych obiektów Gmina Wągrowiec planuje prace modernizacyjne, które opisano szerzej w rozdziale XI. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Tabela 11. Zabytki ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków będące własnością i współwłasnością gminy z terenu Gminy Wągrowiec

Lp.	Miejsowość	Adres	Obiekt	Czas powstania	Właściciel	Wpis do rejestru
1	Bartodzieje		cmentarz ewangelicki	2. poł. XIX w.	gmina	nie
2	Brzeźno Stare		cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	gmina	nie
3	Bukowiec		cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	nie
4	Bukowiec	11	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	pocz. XX w.	gmina	nie
5	Czekanowo		cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	tak
6	Czekanowo	19	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny (i świetlica wiejska)	1910 r.	gmina/pryw.	nie
7	Grylewo	1	dworzec kolejowy, ob. budynek mieszkalny	1908 r.	gmina	nie
8	Kobylec		cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	nie
9	Kobylec	ul. Rogatki 1	dworzec kolejowy, ob. budynek mieszkalny	ok. 1908 r.	gmina	nie
10	Kopaszyn		cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	nie
11	Kopaszyn	21	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	pocz. XX w.	gmina	nie
12	Łaziska		grobowiec Franciszka Łakińskiego	1845 r.	gmina	tak
13	Łaziska	51	szkoła powszechna, ob. budynek Zespołu Szkolno-Przedszkolnego	pocz. XX w.	gmina	nie
14	Łaziska		kolumna	k. XVIII w.	gmina	tak
15	Łekno	ul. Pałucka	cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	gmina	nie
16	Łekno	ul. Poczтовая 6 (d.1)	szkoła powszechna [1], ob. budynek pomocniczy (mieszkalny) Zespołu Szkolno-Przedszkolnego	1920	gmina	nie
17	Łekno	Łąkowa 2	dwór, ob. budynek mieszkalny	poł. XIX w.	gmina	tak
18	Łekno	Łąkowa 2	park	pocz. XIX w.	gmina	nie
19	Mikołajewo		cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	gmina	nie
20	Nowa Wieś	4 (d.3)	ośmiorak, ob. budynek mieszkalny	pocz. XX w.	gmina	nie
21	Nowe		cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	gmina	nie
22	Ochodza		park	2. poł. XIX w.	gmina	nie
23	Oporzyn		cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.	gmina	nie
24	Oporzyn	16	szkoła powszechna, ob. świetlica wiejska	pocz. XX w.	gmina	nie
25	Pawłowo Żońskie		cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	gmina	nie
26	Pawłowo Żońskie	18	dwór, ob. budynek Zespołu Szkolno-Przedszkolnego	ok. 1915	gmina	nie
27	Potulice		cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	nie
28	Potulice	1	szkoła powszechna, ob. budynek Zespołu Szkolno-	pocz. XX w.	gmina/pryw.	nie

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Czas powstania	Właściciel	Wpis do rejestru
			Przedszkolnego (ob. budynek mieszkalny i świetlica wiejska)			
29	Przysieczyn		cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	nie
30	Przysieczyn	32	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	k. XIX w.	gmina	nie
31	Przysieczyn	32	stodoła, ob. budynek gospodarczy	k. XIX w.	gmina	nie
32	Przysieczyn	3	dworzec kolejowy, ob. budynek mieszkalny	1905 r.	gmina	nie
33	Rąbczyn	61 [d. 39]	dwór, ob. budynek Gimnazjum Nr 3 Gminy Wągrowiec im. Henryka Sienkiewicza	2 poł. XIX w.	gmina	nie
34	Rąbczyn		cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	nie
35	Rąbczyn		dzwonnica	ok. 1910 r.	gmina	nie
36	Rąbczyn	68 (d.47)	budynek gospodarczy ze stodołą	pocz. XX w.	gmina	nie
37	Rgielsko	25	rządca, ob. budynek mieszkalny	XIX / XX w.	gmina	nie
38	Rgielsko	32	dom	pocz. XX w.	gmina/pryw.	nie
39	Rgielsko	25	park	XIX/XX w.	pryw./ANR/gmina	tak
40	Rudnicze	7	szkoła powszechna, ob. budynek Szkoły Podstawowej w Żelicach Oddziału Zamiejscowego w Rudniczu	ok. 1910 r.	gmina	nie
41	Runowo		cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	nie
42	Runowskie		cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	nie
43	Sarbka		cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	gmina	nie
44	Siedleczeko		cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.	gmina	nie
45	Sienno	27	szkoła powszechna, ob. budynek Szkoły Podstawowej im. ks. Jakuba Wujka	1903 r.	gmina	nie
46	Sienno	29	dom, ob. budynek Szkoły Podstawowej im. ks. Jakuba Wujka	1927 r.	gmina	nie
47	Sieńsko		cmentarz ewangelicki	4 ćw. XIX w.	gmina	nie
48	Tarnowo Pałuckie	1	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	ok. 1910 r.	gmina/pryw.	nie
49	Tarnowo Pałuckie	2	dwór, ob. budynek mieszkalny	XVIII/XIX w.	gmina	tak
50	Werkowo		cmentarz ewangelicki	XIX w.	gmina	nie
51	Werkowo		remiza strażacka	XIX / XX w.	gmina	nie
52	Werkowo	59 [d. 54]	dwór, ob. budynek mieszkalny	k. XIX w.	gmina	tak
53	Wiatrowiec		cmentarz ewangelicki	1870	gmina	nie
54	Wiatrowo	1	szkoła powszechna, ob. budynek Szkoły Podstawowej	pocz. XX w.	gmina	nie
55	Żelice	14	dom	ok. 1900 r.	gmina/pryw.	nie

Źródło: dane UG Wągrowiec

Włączanie nowych obiektów oraz ich wyłączenie z gminnej ewidencji zabytków musi być dokonywane w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wzór karty gminnej ewidencji zabytków określony został w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem i w taki sposób należy prowadzić gminną ewidencję zabytków (jej aktualizację). W gminnej ewidencji zabytków muszą znaleźć się obiekty wpisane do rejestru zabytków, obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków lub wskazane do ujęcia przez WKZ oraz inne nieruchomości zabytki wyznaczone przez burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Wągrowiec może w przyszłości ulec zmianie ze względu na otwarty charakter zbioru.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków – zabytki archeologiczne

Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany jest także stanowiskiem archeologicznym. Narodowy Instytut Dziedzictwa wskazuje, że stanowisko archeologiczne to „obszar, w obrębie którego występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości”. Mogą to być grodziska, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia miast, nawarstwienia związane z funkcjonowaniem zamków, wsi historycznych itd.

Badania powierzchni archeologicznej w ramach wykonywania Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) prowadzone były od 1978 roku na terenie całego kraju. Projekt zakładał znalezienie zabytków archeologicznych tzw. metodą powierzchniową polegającą na obserwacji zaoranych pól wiosną i jesienią. Prowadzone były również wywiady z mieszkańcami, analizy archiwalnych materiałów, jak i wykorzystywano zdjęcia lotnicze. Dziedzictwo archeologiczne na terenie Gminy Wągrowiec reprezentują stanowiska archeologiczne w liczbie 1178, w tym stanowiska objęte wpisem do rejestru zabytków. Ponadto występują także stanowiska o nieustalonej lokalizacji. Większość stanowisk ujętych w ewidencji wojewódzkiej zalicza się do tzw. stanowisk płaskich, które na powierzchni mogą być mało czytelne.

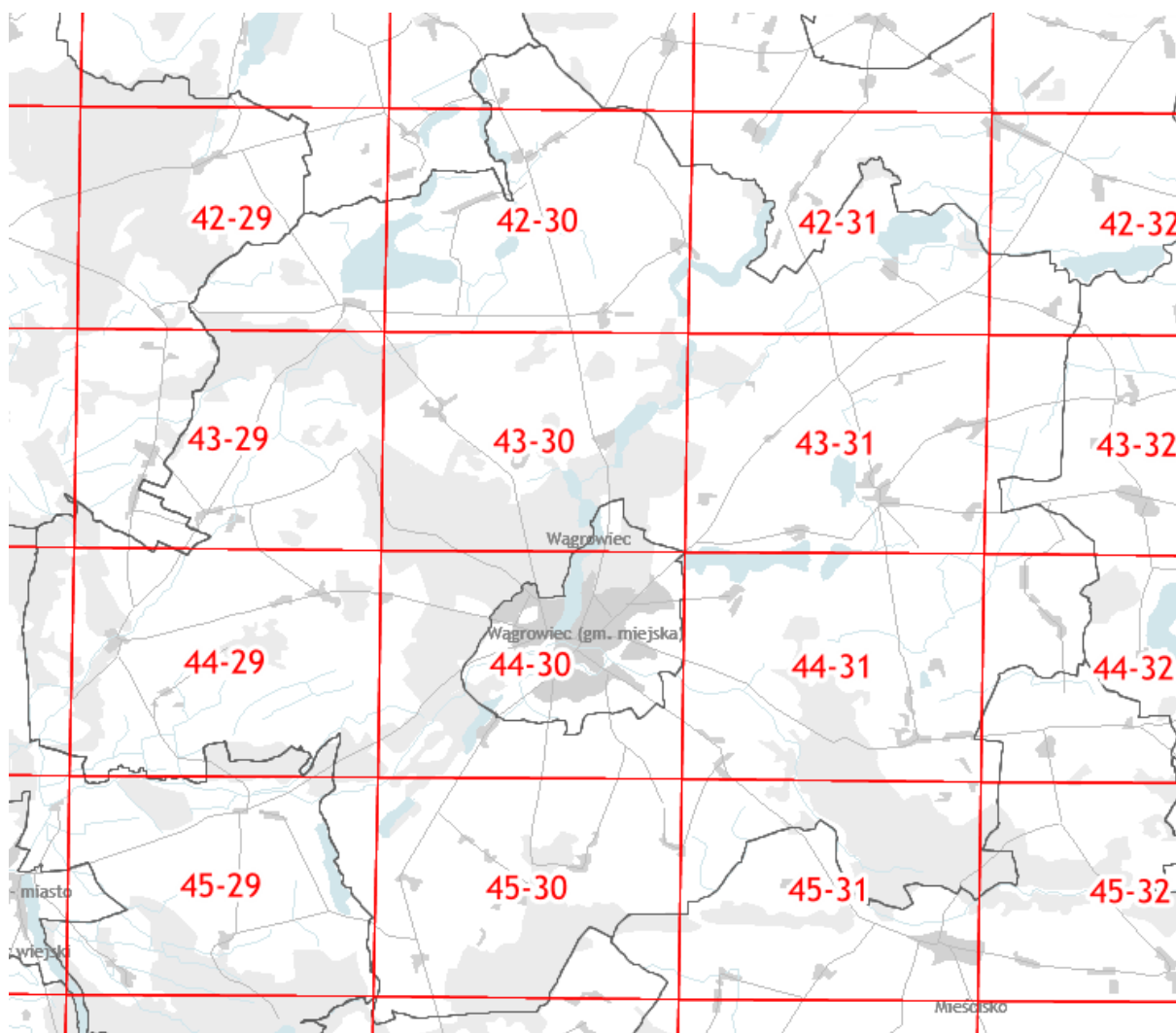
Ochrona dziedzictwa archeologicznego prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, według której obecny poziom cywilizacyjny umożliwia wykorzystanie potencjału kulturowego, ekonomicznego i społecznego dziedzictwa archeologicznego bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na jego poznanie i obcowanie z autentycznymi, nienaruszonymi zabytkami przeszłości. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych *in situ* czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

Od 2015 r. (tj. od momentu kiedy sporządzono ostatnią wersję GPOnZ) liczba zabytków archeologicznych nie uległa zmianom, w tym czasie na terenie gminy nie prowadzono badań archeologicznych.

GEZ w formie zbioru kart adresowych zabytków archeologicznych wykonana została w grudniu 2013 r. W nawiązaniu do części archeologicznej GEZ zawiera obiekty znajdujące się

w rejestrze zabytków oraz ewidencji wojewódzkiej w liczbie 1 178 kart adresowych (w tym stanowiska rejestrowe).

Charakteryzowana gmina znajduje się na obszarze aż 20 sektorów AZP, a w obrębie 17 sektorów znajdują się zidentyfikowane stanowiska archeologiczne: 41-30, 42-29, 42-30, 42-31, 42-32, 43-29, 43-30, 43-31, 43-32, 44-28, 44-29, 44-30, 44-31, 44-32, 45-29, 45-30, 45-31. Każdy z nich posiada wymiary 5 x 8 km, czyli 40 km². W przypadku sektorów 43-28, 45-32, 46-30 nie odnotowano stanowisk archeologicznych z terenu Gminy Wągrowiec. Sektory te w niewielkiej części nachodzą na obszar gminy.

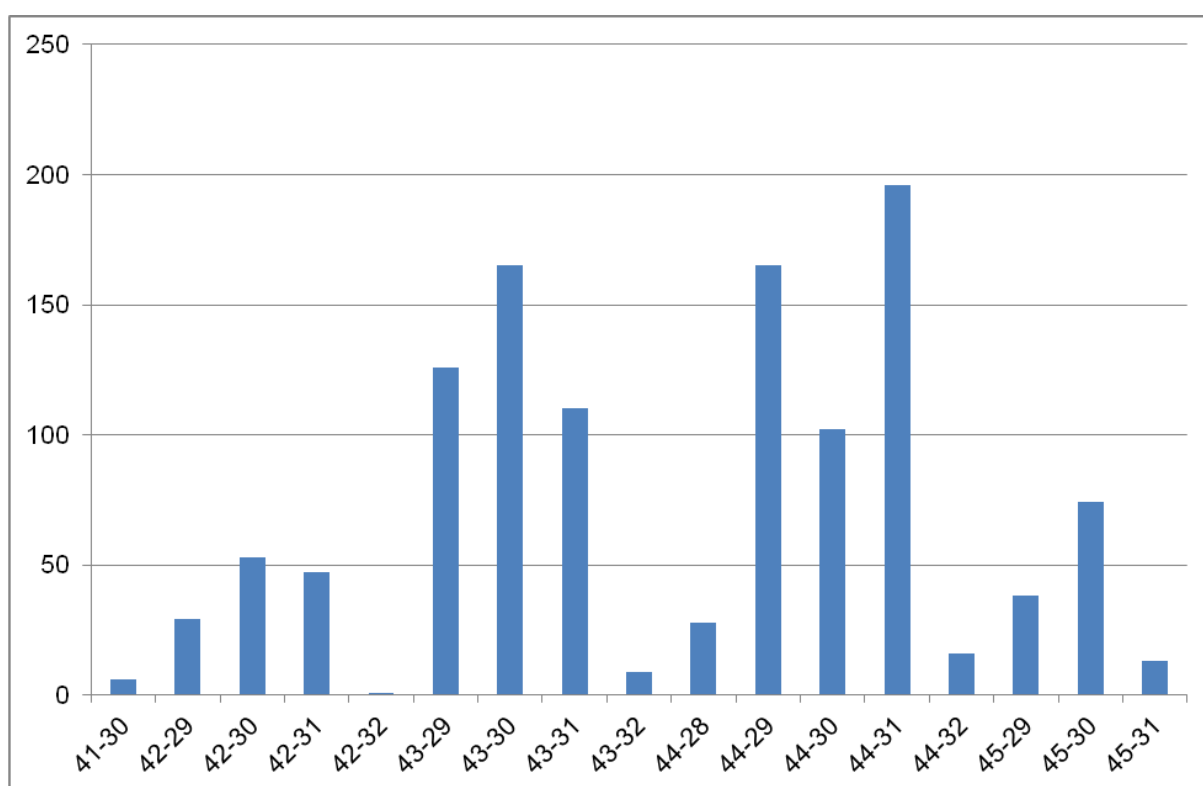
Ryc. 19. Obszary AZP na terenie Gminy Wągrowiec

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Zarówno sektor AZP 43-41, jak i 44-31 w całości znajduje się w granicach administracyjnych gminy. Na terenie Gminy Wągrowiec w znacznej części pokrycie mają sektory 42-30, 44-29 oraz 45-30 (ok. 80-90%). Sektory 41-30, 42-32, 43-32, 44-28, 44-28, 44-32 i 45-29 w niewielkim procencie wkraczają na obszar gminy i w najmniejszym stopniu spośród wszystkich pokrywają obszar gminy, w których odnotowano stanowiska archeologiczne.

Najwięcej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych zostało na 6. obszarach AZP: 44-31, 44-29, 43-30, 43-29, 43-31 i 44-30. W każdym z nich odnotowano ponad 100 stanowisk archeologicznych, tj. łącznie 864 stanowiska (73,3% wszystkich stanowisk z terenu gminy). Powyższe związane jest z faktem, że największa powierzchnia gminy

znalazła się w tych obszarach (oprócz AZP 44-30), a także występowaniem licznych zbiorników wodnych oraz sąsiedztwem miasta powiatowego - Wągrowca. W sektorze AZP 44-31 odnotowano najwięcej stanowisk archeologicznych – 196. Sektor ten bezpośrednio graniczy z miastem Wągrowiec od strony zachodniej. Znajdują się w nim takie miejscowości jak: Rgielsko, Redgoszcz, Rąbczyn, czy Nowa Wieś i Bracholin oraz częściowo Kiedrowo. Znajdują się tu mniejsze zbiorniki wodne w okolicach miejscowości Redgoszcz oraz większe, takie jak j. Rgielskie, Bracholińskie, Bracholińskie Małe. W południowej części charakteryzowanego miejsca przepływa rzeka Wełna, a w północnej rzeka Nielba. Niwelacje terenu są niewielkie, nie przekraczają 25 m. Koryto rzeki Wełna znajduje się na 80 m n.p.m., zaś najwyżżej położone jest Kiedrowo, ok. 103 m n.p.m. W tym miejscu należy przypomnieć, że lokacje osad od zarania dziejów zawsze dyktowało ukształtowanie terenu, dostępność wody pitnej, dogodna ekspozycja terenu do zamieszkania oraz odpowiednie do uprawy ziemi.

Wyk. 5. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w poszczególnych sektorach AZP na terenie Gminy Wągrowiec

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Należy zaznaczyć, że wszystkie stanowiska archeologiczne są tak samo ważne dla rekonstrukcji większych procesów lub wyjaśnienia mniejszych problemów i zagadnień. W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych, gdzie ingerencja człowieka w substancję zabytkową stanowiska jest najmniejsza. Stan zachowania nawarstwień kulturowych w obrębie stanowisk najczęściej jest trudny do określenia. Ustala się go przy okazji badań rozpoznawczych (powierzchniowych i sondażowych), planowych badań naukowych czy badań ratowniczych przy realizacji inwestycji.

Zgodnie ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wągrowiec, zewidencjonowane stanowiska archeologiczne podlegają ochronie. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, w granicach stref ochrony stanowisk archeologicznych, ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, zgodnie z właściwymi przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Zgodnie z zapisami Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wągrowiec, w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych, a prace porządkowe prowadzone w ich obrębie wymagają uzgodnienia z właściwym konserwatorem zabytków.. W Gminie Wągrowiec występują archeologiczne stanowiska rejestrowe, które przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 12. Zabytki archeologiczne z terenu Gminy Wągrowiec wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Chronologia	Funkcja	Rejestr zabytków
1	Danabórz	późne średniowiecze	grodzisko	104/Wlkp/C 28.09.2007
2	Tarnowo Pałuckie	średniowiecze	zespół osadniczo-architektoniczny	17/Wlkp/C 14.04.2005
3	Łekno	wczesne/późne średniowiecze	grodzisko stożkowate	105/Wlkp/C 29.08.2011
4	Rąbczyn	kultura prapolska	grodzisko pierścieniowate	107/Wlkp/C 28.09.2007
5	Przysieka	kultura prapolska	grodzisko	106/Wlkp/C 16.04.2009
6	Kobylec	średniowiecze	osada	453/Wlkp/C 12.03.2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Zabytek archeologiczny w miejscowości Danabórz oznaczono w miejscowości pod nr 2, na obszarze AZP 42-30 o nr 57, posiada chronologię średniowieczną. Jest to stożkowate grodzisko znajdujące się na stromym wzgórzu, graniczy z południową stroną jeziora Grylewskiego. Wpisany został do rejestru zabytków archeologicznych 17.01.1980 r. Wykaz dokumentów dotyczący zabytku wg NID: A-380 z 1980-01-17; 104/Wlkp/C z 2007-10-17.

Grodzisko o średnicy u podstawy ok. 80 m i wysokości ok. 17 m nad poziom jeziora znajduje się działce ewidencyjnej nr 83/35. Na południe od niego znajdują się ruiny zamku. W grodzisku jak i jego otoczeniu wyróżnić można: donżon, fosę, wał, przygródek i przygródek mostowy.

Ryc. 20. Lokalizacja grodziska w Danaborzu

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

W ramach zespołu osadniczo – architektonicznego został ujęty kompleks stanowisk archeologicznych w Tarnowie Pałuckim. Warto odnotować, iż Gmina Wągrowiec jest współwłaścicielem nieruchomości, na której zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków – grodzisko z zespołu osadniczo – architektonicznego w Tarnowie Pałuckim. Zabytek archeologiczny w Tarnowie Pałuckim posiada chronologię średniowieczną. Jest to zespół klasztorny/eremicki znajdujący się w odległości ok. 200 m na wschód od jeziora Łeknieńskiego. Wpisany został do rejestru zabytków archeologicznych 26.07.1951 r. Wykaz dokumentów dotyczący zabytku wg NID: KS.Kons.I-4/15/51 z 1951-07-26; 17/Wlkp/C z 2005-04-14.

Jeden z kluczowych ośrodków osadniczych Pałuk i północno wschodniej Wielkopolski w okresie plemiennym, początków państwa polskiego, po późne średniowiecze. Ślady osadnictwa pradziejowego: z okresu neolitu, ludności kultury łużyckiej, z okresu wpływów rzymskich. Relikty grodu plemiennego z IX wieku, grodu pierwszych Piastów, relikty romańskiej rotundy z około poł. XI w. Klasztor cysterski istniał z kilku od połowy XII w. do poł. XIV w. Informacje o klasztorze w Łeknie zapisane są w „kronice wągrowieckiej” z 1 ćwierci XVII w., przy okazji translokacji klasztoru cystersów z Łekna do Wągrowca pod koniec XIV w. W 1842 r. Edward Raczyński w „Wspomnieniach Wielkopolski” także pisze o istnieniu klasztoru. Archeologiczne zainteresowanie pozostałościami zespołu datuje się co najmniej od 1950 r. Józef Kostrzewski i Zdzisław Rajewski w trakcie przeprowadzonej lustracji odnotowali ruiny klasztoru. Teren stanowiska od co najmniej XIX w. zwany „Klasztorkiem”. Gród z rotundą – Łekno stan. 3, klasztorem i osadą przyklasztorną – Łekno stan. 4 zajmowały obszar o pow. ok. 4 ha. Osada początkowo przylegała do grodu a następnie do klasztoru. Pierwotnie teren zespołu oddzielała od lądu niewielka zatoka. Stałe połączenie z lądem istniało od strony Tarnowa Podgórnego. Badania powierzchniowe zostały przeprowadzone w 1975 i 1986 r. W 1976 r. badania sondażowe. W latach 1982-1987 interdyscyplinarne badania wykopaliskowe. Odkryto wówczas ślady osadnictwa ludności

kultury łużyckiej, relikty wczesnośredniowiecznego grodu, pozostałości romańskiej rotundy, relikty budowli z dwóch faz budowy cysterskiego kościoła klasztornego, wielowarstwowe rządowe cmentarzysko szkieletowe, późnogotycki obiekt sakralny, fragmenty fundamentów bliżej nieokreślonych budowli, przylegających od północy do kościoła klasztornego. Odtworzono wymiary rotundy, która łącznie z apsydą miała ok. 12 m długości; średnicy zewnętrznej nawy – ok. 9 m, średnicy wewnętrznej – 6,8 m; średnicy zewnętrznej apsydy – 5,6 m, wewnętrznej – 3,6 m. Datowana jest na 1120 r. Pierwszy kościół klasztorny posadowiono na wałach, majdanie i wnętrzu północno-wschodniej i północno-środkowej części grodu. Kościół był jednonawowy zbudowany na planie prostokąta, z wydzielonym prezbiterium i eliptyczną apsydą. Przebudowywany w 1 poł. XIII w., remontowany na początku XIV w. Po translokacji klasztoru na miejscu dawnego kościoła klasztornego zbudowano około poł. XV w. kaplicę cmentarną działającą do początku XVI w. Obiekt dostępny dla zwiedzających.¹¹

Ryc. 21. Lokalizacja zespołu osadniczo-architektonicznego w Tarnowie Pałuckim

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Zabytek archeologiczny w Łeknie oznaczono w miejscowości pod nr 2, na obszarze AZP 43-31 o nr 43, posiada chronologię średniowieczną. Jest to grodzisko znajdujące się na niewielkim wzgórzu w odległości ok. 100 m na zachód od jeziora Łeknieńskiego. Wpisany został do rejestru zabytków archeologicznych 14.12.1976 r. Wykaz dokumentów dotyczący zabytku wg NID: 1660/A z 1974-12-14; 105/Wlkp/C z 2011-08-29.

Stożkowaty nasyp otoczony jest fosą o szerokości około 7 m, wyniesiony około 4 m ponad poziom okolicznych łąk. Płaskowyż silnie zarośniętego kopca ma około 15 m średnicy, od strony północnej poprzedza go słabo czytelny, podkowisty wał. Po północnej, zachodniej i północno-wschodniej stronie kulminacji terenowej znajduje się obszar o szerokości 15–30

¹¹ niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania znajdujący się na witrynie internetowej: <https://zabytek.pl/pl/obiekty/tarnowo-paluckie-zespol-osadniczo-architektoniczny>

m wypiętrzony do około 1 m nad poziom łąk, który utożsamiać można ze strefą dworu i jego gospodarczego zaplecza. Na kopcu zarejestrowano relikty budowli, zapewne wieżowej, wykonanej z materiałów nietrwałych.¹²

Ryc. 22. Lokalizacja grodziska w Łeknie

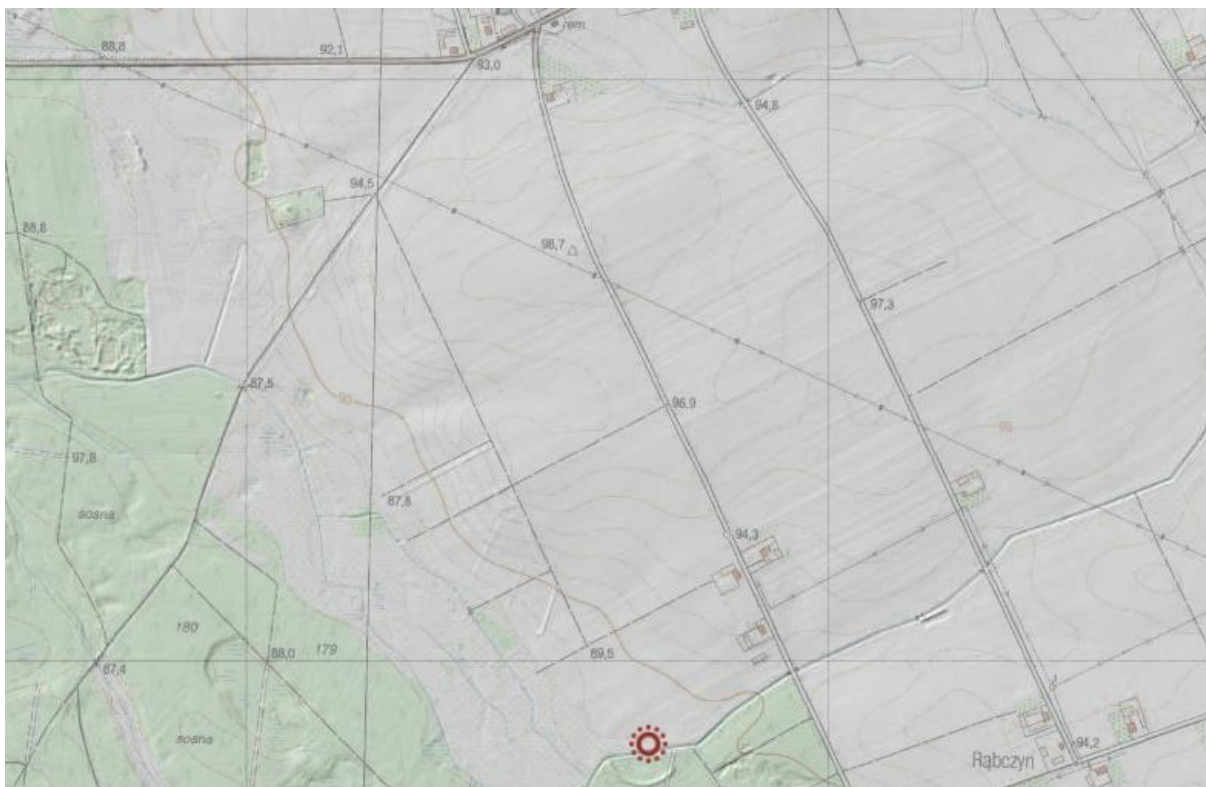
Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Zabytek archeologiczny w miejscowości Rąbczyn oznaczono w miejscowości pod nr 1, na obszarze AZP 45-31 o nr 9, posiada chronologię średniowieczną. Jest to grodzisko otoczone nasypem ziemnym, znajduje się przy drodze leśnej pośród zadrzewień, w odległości ok. 1,2 km na południe od centrum wsi. Wpisany został do rejestru zabytków archeologicznych 28.07.1994 r. Wykaz dokumentów dotyczący zabytku wg NID: A-758 z 1994-07-28; 107/WIkp/C z 2007-09-28.

Grodzisko znajduje się 1200 m na południe od wioski, 200 m na południowy-zachód od miejscowości Rąbczyn-Kolonia, na skraju rewiru leśnego. Grodzisko jednoczłonowe, nizinne, pierścieniowate, wklęsłe, o zarysie wydłużonego owalu. Silnej niwelacji grodziska dokonano spychaczem między 1965, a 1970 r. wg relacji mieszkańców. Wymiary grodziska: podstawa obiektu ok. 100x110 m, majdan ok. 80x90 m, podstawa wału 10-12 m, wysokość wału w stosunku do otaczającego terenu 1,5-2 m.¹³

¹² niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. *Studia nad rozwojem prywatnych siedzib obronnych oraz ich zapleczy od średniowiecza do nowożytności na przykładzie włości rodu Pałuków i ich następców*, Artur Róžański.

¹³ Na podstawie: *Grodziska wczesnośredniowieczne w południowej części województwa piłskiego. Wyniki badań weryfikacyjnych*, Eugeniusz Cnotliwy.

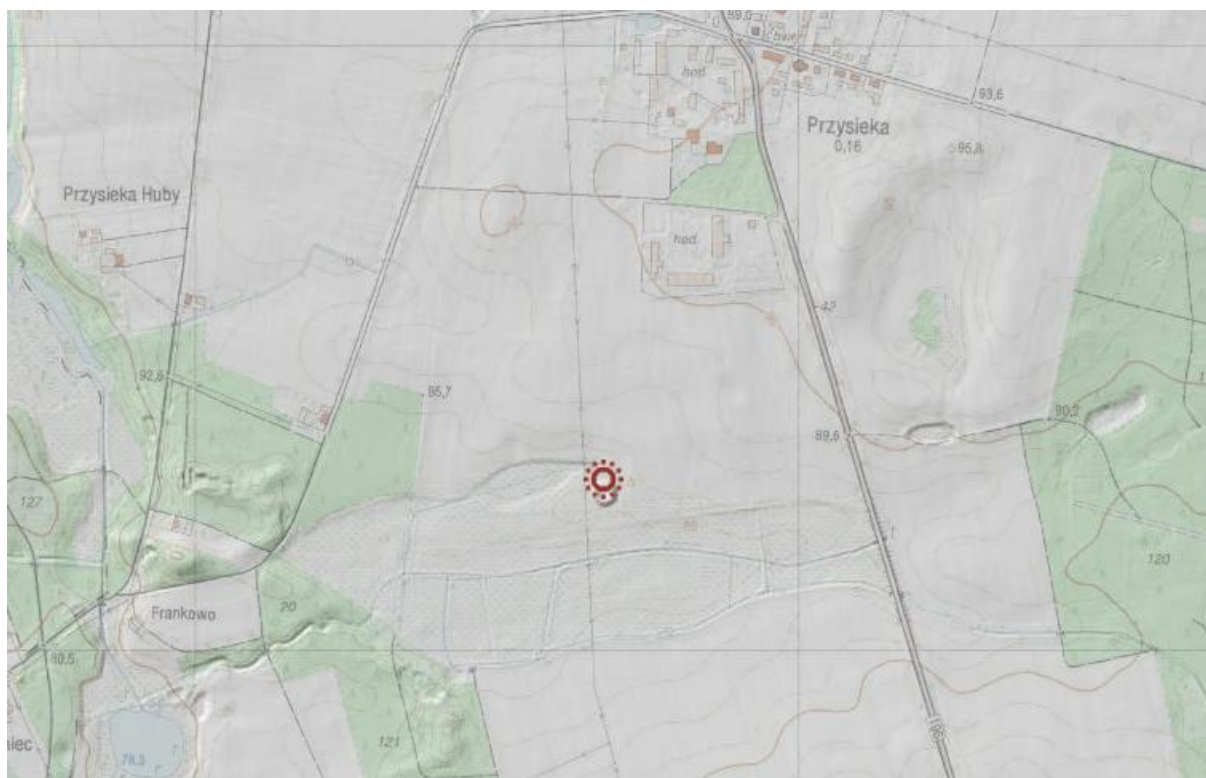
Ryc. 23. Lokalizacja grodziska w Rąbczynie

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Zabytek archeologiczny w miejscowości Przysieka oznaczono w miejscowości pod nr 1, na obszarze AZP 45-29 o nr 136, posiada chronologię średniowieczną. Jest to grodzisko na wzniesieniu, znajdujące się w odległości ok. 700 m na południe od centrum wsi. Wpisany został do rejestru zabytków archeologicznych 18.04.1934 r. Wykaz dokumentów dotyczący zabytku wg NID: 431 z 1934-04-18; 106/Wlkp/C z 2009-04-16.

Grodzisko wymieniane jest wśród grodów granicznych między północną Wielkopolską (Pałukami) a środkowym Pomorzem. Znajduje się 800 m na południe od zabudowań dworsko-folwarcznych, 400 m na zachód od drogi nr 196 Poznań - Wągrowiec, wśród podmokłych łąk na północ od strumienia. Grodzisko jednoczłonowe, nizinne, pierścieniowate o regularnym kształcie zbliżonym do koła, z wklęsłym majdanem. Otoczone od trzech stron: południowej, zachodniej i częściowo północnej słabo czytelną fosą. Wymiary u podstawy: 41x48 m, majdanu - 18x18,6 m, szer. wału u podstawy - 8-13 m, wys. wału - 4 m, szer. fosy - 6-8 m. Wał zbudowano z gliny z domieszką margla, które obsypano spiaszczoną murszowatą próchnicą. W 1384 wymieniony jest „Przibko de Przeszeka”. Wraz z dwiema osadami podgrodownymi tworzył niewielki kompleks osadniczy. Badania powierzchniowe J. Dyliska i W. Kowalenki prowadzili w okresie międzywojennym. W 1971 r. miały miejsce badania inwentaryzacyjno-sondażowe Koła Naukowego Studentów Archeologii UAM w Poznaniu, a w 1981 r. badania sondażowe pod kierunkiem dr E. Rogosza.¹⁴

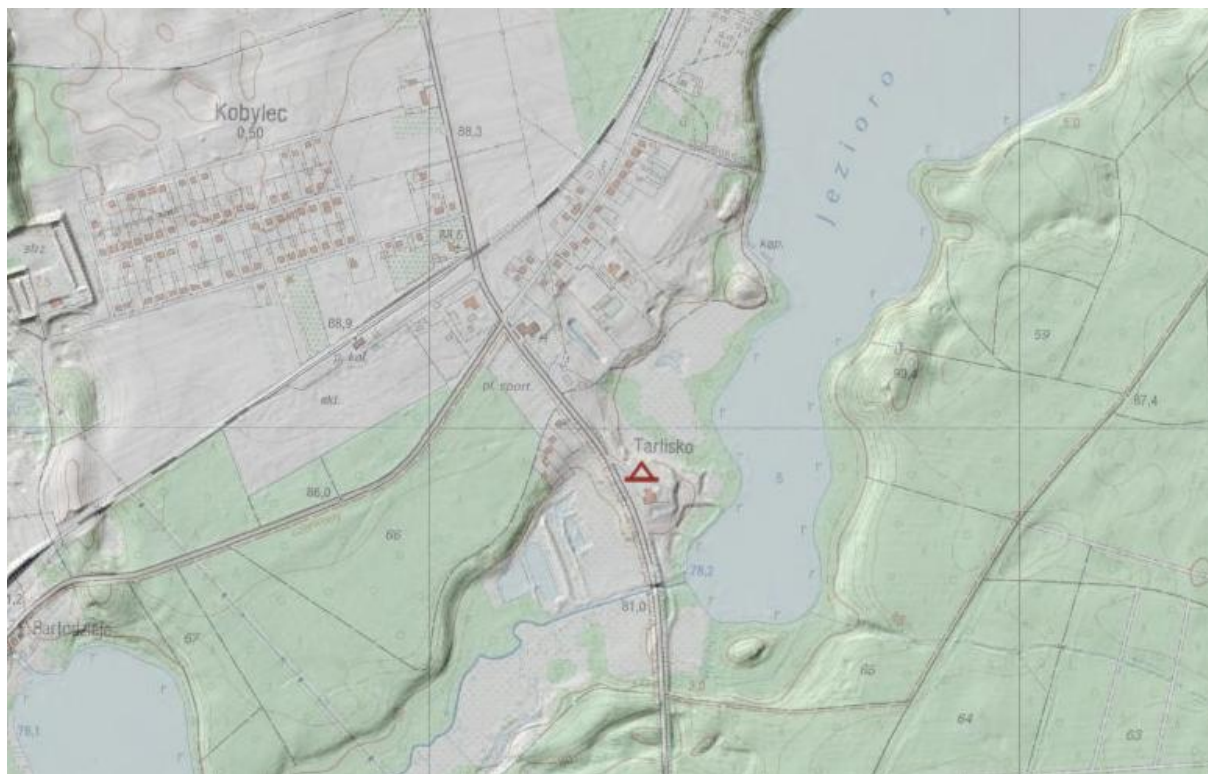
¹⁴ niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania znajdujący się na witrynie internetowej: <https://zabytek.pl/pl/obiekty/przysieka-grodzisko>

Ryc. 24. Lokalizacja grodziska w Przysiece

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Zabytek archeologiczny w Kobylcu oznaczono w miejscowości pod nr 1, na obszarze AZP 43-30 o nr 58, posiada chronologię średniowieczną. Jest to osada znajdująca się na wzniesieniu, w odległości 150 m na zachód od jeziora Kobyleckiego, tuż przy drodze wojewódzkiej nr 190. Wpisany został do rejestru zabytków archeologicznych 14.12.1974 r. Wykaz dokumentów dotyczący zabytku wg NID: 1659/A z 1974-12-14; 453/Wlkp/C z 2013-03-12.

Ryc. 25. Lokalizacja osady w Kobylcu

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Pozostałe stanowiska archeologiczne stanowią nieruchome zabytki archeologiczne nieekspozowane w terenie, które są dostępne do celów inwestycyjnych pod warunkiem uprzedniego uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Wszelkie prace ziemne wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora zabytków, który określi zakres prac archeologicznych, zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych.

Najwięcej stanowisk archeologicznych łącznie znajduje się we wsi Rudnicze (92) oraz Żelice (83) i Rgielsko (82). Liczbę przynajmniej 50 stanowisk osiągnęły również miejscowości: Łekno (53) i Kobylec (50). Łącznie odnotowano 1 178 stanowisk archeologicznych. W tabeli poniżej przedstawiono liczbę stanowisk archeologicznych z wyróżnieniem na poszczególne funkcje. Jako materiał źródłowy posłużyły karty adresowe zabytków archeologicznych Gminy Wągrowiec. Osady oraz ślady osadnictwa ujęto w jednej grupie i stanowią dominantę na tle innych stanowisk. Bardzo często powtarzały się one kilkakrotnie w jednej karcie ze względu na odmienną chronologię. Ponadto wyodrębniono grodziska (4) oraz cmentarzyska (13).

Tabela 13. Liczba stanowisk archeologicznych zaewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytku

Stanowiska archeologiczne	Ilość	w tym wpisane do rejestru
osady/osadnictwa	1107	
cmentarzyska	13	1
cmentarzyska z osadami/osadnictwem	20	
grodziska	4	4
pozostałe	34	1 (w ramach zespołu osadniczo-architektonicznego)
suma	1178	6

Źródło: Karty GEZ

Na terenie gminy najstarsze ślady osadnictwa pochodzą ze schyłkowego paleolitu, a następnie z epoki z środkowej epoki kamienia – mezolitu (8 000 – 4 500 lat p.n.e.). W późniejszym czasie – neolicie osadnictwo na terenie gminy rozwijało się w dalszym ciągu. W epoce brązu oraz epoce żelaza (1 300 – 400 lat p.n.e.) nastąpiły wzmożone procesy osiedlania ludności głównie w dolinach rzek i mniejszych cieków. Jako przykłady należy tu wymienić okolice: Wełny, Nielby, Rynny Gołanieckiej, jeziora Kaliszańskiego, Kobyleckiego, Bukowieckiego, Grylewskiego oraz Laskownickiego. Do ciekawszych stanowisk z tego czasu trzeba przytoczyć z terenu gminy: Siedleczek i Kaliska. W czasie kultury pomorskiej doliny rzek oraz strefy nadjeziorne były w dalszym czasie zasiedlane. Z tego okresu należą cmentarzyska z Toniszewa, Pawłowa Żońskiego i Kamienicy. Stanowiska archeologiczne z okresu wpływów rzymskich na terenie gminy lokalizowane są głównie w Grylewie, Siedleczku, Tarnowie Pałuckim i Łeknie. Licznie reprezentowane jest osadnictwo z wczesnego i późnego średniowiecza. Z tego czasu pochodzą grodziska. Doliny rzek oraz tereny przyjeziorne były nadal zamieszkiwane lecz również ważnymi punktami stały się wzgórza będące trudniej dostępne dla wrogów, najeźdźców.

Szczególne koncentracje stanowisk archeologicznych występuje w dolinach cieków wodnych, szczególnie w rejonach rzek Wełny, Nielby, Strugi Gołanieckiej oraz nad mniejszymi ciekami wodnymi w rejonie m. in. Żelic czy Sienna. Koncentracja stanowisk występuje wokół jezior Kaliszańskiego, Strzałkowskiego, Kobyleckiego, Bukowskiego, Grylewskiego, Łekneńskiego, w rejonach miejscowości Rąbczyn, Bracholin, Werkowo, Bartodziej, Kobylec, Grylewo, Kamienica. Bogate w osadnictwo pradziejowe i średniowieczne są tereny przyległe do miasta Wągrowca. Ogromne walory poznawcze posiada tzw. łekneński kompleks osadniczy, w skład którego wchodzi stanowiska z rejonu Łekna i Tarnowa Pałuckiego, datowane od neolitu po średniowiecze. Koncentracja osadnictwa występuje także na niektórych terenach wysoczyznowych. Zauważalna jest większa koncentracja stanowisk archeologicznych w zachodniej części gminy ze względu na występowanie w tej części zbiorników wodnych Terenem, na którym nie odnotowano stanowisk archeologicznych jest północna część gminy (od Sarbki do Kopaszyna) oraz teren graniczący z Wągrowcem od strony północnej i zachodniej.

Ochrona stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu odnosi się do planu zagospodarowania przestrzennego, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, w których znajdują się ustalenia ochronne. Wszelkie prace remontowe – ziemne należy ustalać z WKZ. Trzeba zatem zwrócić się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z wnioskiem o wydanie decyzji administracyjnej zezwalającej na realizację przedsięwzięcia inwestycyjnego, jeżeli przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków. W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z WKZ.

Do największych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych zaliczają się:

- działalności inwestycyjne: budowa kanalizacji, wodociągów;
- inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe;
- budowy dróg;

- lokalizacje żwirowni i kopalni kruszywa oraz ich wydobycie;
- planowane zalesienia;
- regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych;
- działalności rabunkowe – nielegalne poszukiwania;
- działalności rolnicze – głęboka orka;
- gwałtowne zjawiska atmosferyczne.

W szczególnym stopniu inwestycje liniowe o charakterze ponadlokalnym, prymitywne i rabunkowe metody gospodarowania przestrzenią osadniczą oraz tak zwani „poszukiwacze skarbów”, wykorzystujący do poszukiwań urządzenia techniczne wydają się być największym zagrożeniem dla zabytkowych stanowisk. Dlatego też w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków powinien obowiązywać zakaz prowadzenia prac budowlanych w ich zasięgu.

Liczba obiektów w ewidencji zabytków nie jest stała, ponieważ mogą być do niej wpisywane kolejne stanowiska archeologiczne odkryte podczas prac wykopaliskowych. Ewidencja stanowisk archeologicznych, podobnie jak i obiektów architektury i budownictwa ma charakter zbioru otwartego. Załącznik 2 przedstawia wszystkie stanowiska archeologiczne z terenu Gminy Wągrowiec.

W większości miejscowości znajdują się zarówno zabytki archeologiczne, jak i architektoniczne. Jednak te mające największe znaczenie, które występują tylko w rejestrze zabytków (architektoniczne i archeologiczne) znajdują się w mniejszej ilości miejscowości. We wsiach takich jak: Danabórz, Łekno, Przysieka, Tarnowo Pałuckie występują zarówno archeologiczne, jak i architektoniczne obiekty wpisane do rejestru zabytków.

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie obiekty o największym znaczeniu dla Gminy Wągrowiec figurują w rejestrze zabytków. Według autorów niniejszego dokumentu zabytki wyróżniające się największymi walorami zabytkowymi przedstawiono poniżej. Są to architektoniczne zabytki nieruchome, w skład których w głównej mierze wchodzi kościoły. Z punktu widzenia archeologicznego najważniejszymi obiektami zdają się być grodziska oraz klasztor cysterek w Łeknie. Przy krótkiej charakterystyce obiektów umieszczono również fotografie. Kościoły w Łeknie, Potulicach, Tarnowie Pałuckim oraz ruiny zamku w Danaborzu zostały wpisane do rejestru zabytków już w latach 30. XX w. Przy krótkim opinie niżej zamieszczonych zabytków umieszczono również ich fotografie. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zostały opisane w części poświęconej archeologii (podrozdział 5.5).

WIATRAK HOLENDER W BRACHOLINIE¹⁵

Wiatrak stoi w szczerym polu, na skraju wsi. W rejestrze zabytków figuruje pod nr A – 1014 z dnia 11.03. 1970 r. Dostępne źródła historyczne rozmijają się co do określenia dokładnej daty powstania obiektu. Obok wiatraka znajduje się kamień z żarna, na którym widnieje data 1842 r. Nie ma jednak pewności czy jest to data budowy wiatka. Przyjmuje się, że rok 1910 r. jest datą powstania budowli. Wiatrak został zbudowany z kamienia i cegły.

Cegły z jakich został zbudowany bardzo przypominają te używane przez cystersów w swoich budowlach. Ze względu jednak na fakt, że podział dóbr kościelnych nastąpił

---

¹⁵ niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. *POM Bracholin 2014 – 2021*, str. 26

w 1739 roku, a klasztor zniesiono w 1797 roku, prawdopodobieństwo, że cystersi przyczynili się do jego budowy jest raczej niewielkie. Znacznie bardziej prawdopodobne jest, że wiatrak wzniesli Niemcy, którzy byli przesiedlani w te rejony podczas zaborów.

W górnej części znajduje się miejsce, gdzie niegdyś była ustawiona figura Świętego Antoniego. Wiatrak był bardzo dobrze wyposażony. Wyrabiano w nim nie tylko śrut, ale również mąkę i kaszę. Obiektem w czasie drugiej wojny światowej zarządzał Niemiec o nazwisku Kiper. Po wojnie majątek należał do Państwa Kowalewskich. Gdy w 1955 r. zamieszkali w nim Państwo Nowaczewscy, dach był już w bardzo złym stanie. Obecnie obiekt znajduje się we własności prywatnej.

Fot. 7. Wiatrak holender w Bracholinie

Źródło: GEZ

RUINY ZAMKU W DANABORZU

Ruiny zamku usytuowane są na niewielkim wzniesieniu przy Jeziorze Grylewskim. Wybudowany został przez rodzinę Danaborskich w pierwszej połowie XIX wieku. Jego fundatorem był nakielski szambelan Włodek z Danaborza. Po zamku pozostało kilka cegieł, które najprawdopodobniej tworzyły prostokątną wieżę o wymiarach 9 x 15 metrów. Fundamenty tworzą kamienie eratyczne, czyli gazy narzutowe. Budowla w źródłach XV-wiecznych określana była jako „fortalicjum”. Gotycki zamek był prywatną własnością pełniącą funkcje obronne.

Fot. 8. Ruiny zamku w Danaborzu

Źródło: GEZ

ZESPÓŁ ARCHITEKTONICZNY W ŁAZISKACH

W jego skład wchodzi kamienny grobowiec rotmistrza napoleońskich wojsk Franciszka Łakińskiego, który wzniesiono w 1845 roku. Grobowiec wykonany jest z ociosanych kamieni polnych tworzących kształt piramidy. Obok niego mieściły się cztery kolumny, na których usadowione były wznoszące się pruskie orły, które zostały zniszczone w 1919 roku. Wysokość grobowca wynosi 6 metrów. Ok. 60 metrów dalej znajduje się na

najwyższym wzniesieniu w okolicy zabytkowa kolumna z końca XVIII wieku. Z neobarokowym obiektem związany jest szereg opowieści i legend. Jedna z nich mówi, że pod filarem pogrzebany jest koń rotmistrza. Z kolei inni twierdzą, że spoczywają tam bohaterowie polegli w obronie kraju.

Fot. 9. Grobowiec oraz kolumna w Łaziskach

Źródło: GEZ

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. PIOTRA I PAWŁA W ŁEKNIE

Obecny kościół w Łeknie powstał w XVI w. z inicjatywy ówczesnych dziedziców Łekna w miejsce starego, drewnianego. Późnogotycki kościół p.w. św. Piotra i Pawła wybudowany został z cegły palonej. Znajdują się w nim cztery nagrobki: dziedzica Łekna Nikodema Łekneńskiego (zm. XV w.) i jego żony, Zygmunta Chrzastowskiego, syna Marcina i Marianny z Zakrzewskich (zm. 1674 r.), Anny, żony Jakuba Gałczyńskiego (zm. 1621 r.), dziecka nowszych czasów, prezesa naczelnego Wielkiego Księstwa Poznańskiego Józefa Zerobonii di Sposetti (zm. 1831 r.).

Trójnawowa świątynia posiada wielobocznie zamknięte prezbiterium, które jest niższe i węższe od nawy głównej. Przy prezbiterium znajduje się zakrystia i dawna kaplica św. Józefa ze szczytem wczesnorenesansowym. W skład wyposażenia budowli wchodzi barokowy ołtarz główny z 1 poł. XVIII w. oraz późnorenesansowe sakramentarium z końca XVI w.

Fot. 10. Kościół w Łeknie

Źródło: GEZ

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW.KATARZYNY W POTULICACH¹⁶

W 1728 roku Aleksander Samuel Biegański zbudował w Potulicach drewniany kościół w konstrukcji zrębowej, który do dziś stanowi ozdobę tej miejscowości. Syn Samuela Biegańskiego przyozdobił kościół zarówno na zewnątrz, jak i wewnątrz przed rokiem 1778. Wewnątrz kościoła znajduje się rokokowy ołtarz główny oraz dwa ołtarze późnobarokowe z okresu budowy i kamienna chrzcielnica z 2 połowy XVII wieku. Do kościoła przylega murowana kaplica grobowca Biegańskich z 1856 roku.

Fot. 11. Kościół w Potulicach
Źródło: GEZ

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA W TARNOWIE PAŁUCKIM

Drewniany kościół w Tarnowie Pałuckim wydaje się być najcenniejszym zabytkiem nieruchomym na terenie gminy. Już w XIII w. wybudowano tu kościół, na kamiennych fundamentach, który ostał się do 4 ćw. XIV w. Na jego miejscu widnieje obecny, gdzie najstarsza konstrukcja zrębowa datowana jest na jesień / zimę 1373 – 1374 r. W 1493 r. kościół został poświęcony i wtedy też powstała tu samodzielna parafia. W 1520 r. jej proboszczem był cysters Piotr.

Jednonawowa budowla posiada od strony zachodniej niewysoką wieżę. W kościele występują przebogata polichromia z ok. XVII wieku – późnorenesansowy ołtarz główny, dwa ołtarze boczne i rokokowa ambona. Na ścianach przedstawione są sceny z życia św. Małgorzaty, św. Mikołaja, scena Sądu Ostatecznego, adoracja Świętej Trójcy oraz nad chórem postacie aniołów. Według aktualnych badań dendrochronologicznych i historycznych jest to najstarszy drewniany kościół w Polsce.

Fot. 12. Kościół w Tarnowie Pałuckim
Źródło: GEZ

---

¹⁶ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. *POM Potulice*, str. 4

PAŁAC W WIATROWIE

Pałac w Wiatrowie jest przykładem nieruchomości rezydencjonalnej na obszarze gminy. To jeden z bardziej okazałych pałaców, jakie występują w najbliższym sąsiedztwie. Wybudowany został na miejscu starego, najprawdopodobniej drewnianego dworu.

Budynek stylizowany jest na neogotycki zamek. Rodzina Moszczeńskich, jako jego właściciele chcieli przez jego wygląd nawiązać do swoich rycerskich korzeni. Dwór w 1800 r. zakupił Aleksander Ezechiel Moszczeński, starosta brzesko – kujawski. Z inicjatywy Ignacego Moszczeńskiego, w roku 1856 dwór został radykalnie przebudowany. Nowemu pałacowi nadano formę neogotyku romantycznego. Najbardziej charakterystyczne jego elementy to: ośmioboczna, czterokondygnacyjna wieża z blankami oraz ryzalit z arkadowym gankiem w formie wieży bramnej, zwieńczony krenelażem i narożnymi, ozdobnymi wieżyczkami sterczynami. W czasie wojny pałac został podpalony przez żołnierzy Armii Czerwonej. Po jej zakończeniu jego właścicielem stał się Skarb Państwa. Od tego czasu budynek niszczy do 1976 roku, kiedy to pod nadzorem konserwatorskim odbył się jego kapitalny remont.

Fot. 13. Pałac w Wiatrowie

Źródło: GEZ

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

W kolejnej tabeli przedstawiono analizę SWOT dla gminy (poprzez wskazanie mocnych i słabych stron, a także wskazanie szans oraz potencjalnych zagrożeń). Sporządzona analiza uwzględnia stan dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowania jego ochrony i realizowanej przez gminę polityki w zakresie rozwoju kultury, polityki przestrzennej i społeczno-gospodarczej. Dokonana analiza ma za zadanie pomóc w określeniu podstawowych priorytetów opracowanego dokumentu.

Tabela 14. Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Wągrowiec

SZANSE	ZAGROŻENIA
1. Cele, zasady i kierunki opracowań strategicznych zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich. 2. Zaktualizowana dokumentacja strategiczna gminy.	1. Bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych. 2. Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego. 3. Kończąca się perspektywa finansowa

<ol style="list-style-type: none"> 3. Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach planistycznych i strategicznych: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, MPZP, Strategia rozwoju gminy, Program rewitalizacji. 4. Modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych. 5. Organizacja imprez kulturowych, w których podkreśla się lokalną kulturę np. dożynki gminne, Jarmark Cysterski, Noc Świętojańska. 6. Zaangażowanie społeczności lokalnej, w tym dzieci i młodzieży w sprawy związane z dziedzictwem kulturowym. 7. Korzystne warunki dla rozwoju turystyki oraz archeoturystyki w oparciu o Łekneński kompleks osadniczy. 8. Wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc. 9. Modernizacja zabytków należących do gminy z wykorzystaniem dotacji unijnych i krajowych. 10. Planowana aktualizacja gminnej ewidencji zabytków. 11. Zaktualizowany Gminny Program Opieki nad Zabytkami. 12. Nowa perspektywa finansowa 2021-2027 - możliwość pozyskania funduszy zewnętrznych na ochronę zabytków. 13. Powstająca izba pamięci w Rudniczu prowadzona przez Stowarzyszenie „Saper Wielkopolski”. 14. Poprawiający się stan zabytkowych kościołów z terenu gminy. 	<p>2014-2020 związana z pozyskiwaniem funduszy europejskich na renowację zabytków.</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Brak środków na renowację zabytkowych obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. 5. Braki w edukacji z zakresu wartości i ochrony dziedzictwa kulturowego. 6. Epidemia koronawirusa COVID-19 i jej wielokierunkowe skutki. 7. Trwający stan epidemiczny, który paraliżuje i opóźnia działania związane z ochroną i opieką zabytków. 8. Zanikający ruch turystyczny z powodu COVID. 9. Coraz częstsze susze, które wpływają negatywnie na mikroklimat zabytków, w szczególności zabytkowych kościołów drewnianych. 10. Wprowadzanie nowoczesnej zabudowy o nieodpowiednich gabarytach i kształtach brył w strukturę zabytkowych budynków co prowadzi w konsekwencji do braku ładu przestrzennego i estetycznego. 11. Degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych oraz zapomnianych cmentarzy, szczególnie ewangelickich. 12. Brak opieki nad zabytkami, które popadają w degradację, np. dwory w stanie ruiny.
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Bardzo liczna ilość stanowisk archeologicznych. 2. Występujące rejestrowe stanowiska archeologiczne, w tym grodziska. 3. Duża liczba zabytków architektury i budownictwa, w tym duża liczba cmentarzy. 4. Bardzo duża liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków. 5. Różnorodne dziedzictwo występujących zabytkowych wpisanych do rejestru ze szczególnym uwzględnieniem obiektów rezydencjonalnych i sakralnych. 6. Podejmowanie działań mających na celu polepszenie stanu zabytkowych kościołów, w tym licznie przyznane dotacje na ich modernizację. 7. Zachowany układ ruralistyczny Łekna wpisany do rejestru zabytków. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak dostępu do stanowiska archeologicznego nad J. Łekieńskim, brak jego zagospodarowania. 2. Problem z dostępnością do niektórych zabytkowych obiektów (własność prywatna). 3. Postępująca degradacja cmentarzy ewangelickich. 4. Zły stan techniczny części zabytków ujętych w GEZ, w szczególności dworów wpisanych do rejestru zabytków będących we własności prywatnej. 5. Zanikanie cech tradycyjnych zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (likwidacja detali, zakrywanie elewacji – ocieplanie budynków, otynkowania). 6. Licznie występujący eternit na dachach zabytkowych budynków mieszkalnych. 7. Konflikty przestrzenne na tle „nowa

<p>8. Przydzielanie dofinansowania ze środków budżetu gminy na prace przy zabytkach oraz dotacji w otwartych konkursach na rzecz organizacji pozarządowych na działania związane z dziedzictwem kulturowym.</p> <p>9. Tarnowo Pałuckie oraz Łekno jako ośrodki o bogatej historii i licznej spuściźnie kulturowej.</p> <p>10. Liczne zabytki ruchome znajdujące się w kościołach.</p> <p>11. Silne poczucie tożsamości regionalnej.</p> <p>12. Bardzo bogate dziedzictwo niematerialne – gwara, legendy, potrawy pałuckie, strój ludowy.</p> <p>13. Potencjał społeczny – zespół folklorystyczny „Łekneńska Kapela Biesiadna” oraz dziecięcy zespół „Pałuckie Smyki”.</p> <p>14. Potencjał społeczny – liczne koła gospodyń wiejskich oraz stowarzyszenia i organizacje działające na rzecz dziedzictwa kulturowego gminy, a także aktywnie działający twórcy ludowi.</p> <p>15. Działalność obiektów kulturalnych: biblioteki i jej filii, GOKu w Łeknie, świetlic wiejskich.</p> <p>16. Liczne szlaki turystyczne, w tym Cysterki i Piastowski.</p> <p>17. Organizacja licznych imprez i wydarzeń, w których podkreśla się lokalną kulturę.</p> <p>18. Liczne publikacje książkowe na temat Łekna oraz Tarnowa Pałuckiego.</p> <p>19. Elementy wyróżniające Gminę Wągrowiec w skali kraju: najstarszy drewniany kościół w Polsce – kościół w Tarnowie Pałuckim oraz najstarszy zachowany akt prawny w Polsce - dokument fundacyjny klasztoru Cystersów w Łeknie sporządzony w 1153 roku, wpisany na Polską Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata, a także najstarsze opactwo na ziemiach Polski w Tarnowie Pałuckim.</p>	<p>zabudowa a stara”. Obiekty zabytkowe traktowane są przez część mieszkańców jako „zło konieczne”.</p> <p>8. Niewystarczające pokrycie Gminy Wągrowiec MPZP.</p> <p>9. Brak aktualizacji części MPZP.</p> <p>10. Gminna ewidencja zabytków z 2012 r. - brak aktualizacji GEZ oraz brak przyjęcia GEZ Zarządzeniem Wójta.</p> <p>11. Brak opracowanego programu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.</p> <p>12. Niewystarczająca świadomość mieszkańców miejscowości o występowaniu zabytkowych obiektów (szczególnie w przypadku ewidencji).</p> <p>13. Brak pozyskanych środków finansowych na realizację zadań związanych z dziedzictwem kulturowym.</p>
--	--

Źródło: opracowanie własne

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Przedmiotowe opracowanie wyznacza gminie priorytety w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Prace nad wdrażaniem ustaleń programu oraz monitorowaniem ich postępu należą do zadań samorządu lokalnego. Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz gminnych dokumentów strategicznych, dokumentów programowych wyższego szczebla, diagnozy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, bieżących potrzeb, a także przede wszystkim na podstawie wcześniejszego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Wągrowiec, tak aby zapewnić kontynuację działań.

Przedmiotowy Program w zakresie ochrony zabytków gminy odnosi się do działań, o których mowa w art.4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Bazując na wcześniejszych celach oraz kierunkach wskazanych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2016-2019 określono obecne założenia programowe, które są zbieżne z poprzednimi.

Zgodnie z zapisami art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami Program Opieki nad Zabytkami ma na celu m. in.:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

7.1 Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego gminy wykonana na potrzeby programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Priorytet I

Ochrona i racjonalne kształtowanie krajobrazu kulturowego

2. Priorytet II

Współpraca z mieszkańcami i promocja gminy

W ramach poniższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono długofalowe kierunki działań, mogące wykraczać poza 4-letni okres obowiązywania Programu.

Kierunki działań odpowiadają celom jakie GPOnZ powinien zawierać, o których mowa w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ponadto dodano kierunek działania pn. dokumentacja związana z dziedzictwem kulturowym, a także kierunek działania pn. „dziedzictwo niematerialne”.

W ramach przyjętych priorytetów wyszczególniono następujące kierunki działań służące realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec:

1. **Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.**
2. **Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.**
3. **Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.**
4. **Dokumentacja związana z dziedzictwem kulturowym.**
5. **Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.**
6. **Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.**
7. **Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.**
8. **Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.**
9. **Dziedzictwo niematerialne.**

7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji zadań wyznaczono dwa okresy: etap pierwszy, po którym gmina dokona sprawozdania (do połowy 2023 r., za okres 2021-2022) oraz etap drugi (2023-2024).

„Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2021–2024” jest kontynuacją wcześniejszego Programu. Zadania przypisane w kierunkach działań są zgodne ze wcześniejszymi zaproponowanymi. W obecnym Programie przypisano również inne, nowe zadania mające na celu polepszenie ogólnej sytuacji obiektów zabytkowych, jak i mieszkańców gminy w nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego.

Część zadań, która została zrealizowana w poprzedniej perspektywie nie została obecnie uwzględniona, bądź uznano, że niektóre zadania zostały przeszacowane, dlatego

też ich kontynuacja nie została uwzględniona. Należy jednak wskazać, że Gmina zrealizowała priorytetowe zadania wyznaczone w poprzedniej perspektywie programowej.

Dla obszaru gminy, założono, iż w czasie trwania etapu pierwszego realizowane będą działania wstępne, mające charakter przygotowawczy do pełnej realizacji Programu. Aby określone działania mogły być zrealizowane potrzebna jest współpraca wielu podmiotów. Najważniejszym wydaje się być skoordynowana i zrównoważona współpraca między właścicielami obiektów zabytkowych, a Gminą Wągrowiec. Ważne jest również współdziałanie władz Gminy z jej jednostkami organizacyjnymi, jednostkami samorządu terytorialnego wyższego szczebla w odniesieniu do ochrony i opieki zabytków, ich ratowania oraz niezbędnego finansowania.

W obecnej sytuacji związanej z epidemią covid-19 na terenie kraju, należy mieć na uwadze, że pierwszy etap realizacji zadań będzie niezmiernie trudny. Biorąc pod uwagę dynamiczną sytuację związaną z pandemią trudno jednoznacznie wskazać, kiedy zadania wskazane w pierwszym etapie będą możliwe do zrealizowania. W pierwszej kolejności należy wykonać te, których realizacja możliwa jest do zrealizowania korespondencyjnie, za pomocą poczty e-mail, ustaleń telefonicznych, webinarów, czy wideo-rozmów.

Określono działania dotyczące zabytków, które są we własności Gminy Wągrowiec:

1. Remont świetlicy na terenie parku dworskiego w miejscowości Ochodza.
2. Remont świetlicy wiejskiej w Czekanowie.
3. Remont grobowca w Łaziskach.
4. Przebudowa budynku gospodarczego na remizę OSP- Rąbczyn 68.
5. Remont, rozbudowa, termomodernizacja i wymiana oświetlenia wewnętrznego w szkole w Łaziskach.
6. Przebudowa, termomodernizacja i wymiana oświetlenia wewnętrznego „starej szkoły” w Łeknie.

Tabela 15. Zakres i harmonogram działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Wągrowiec

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
Priorytet I - Ochrona i racjonalne kształtowanie krajobrazu kulturowego			
Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju	Gospodarowanie krajobrazem zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową-dbałość o jakość krajobrazu gminy.		
	Przestrzeganie zasad zrównoważonego rozwoju.		
	Przestrzeganie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dóbr kultury oraz MPZP.		
Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej	Zagospodarowanie kompleksu archeologicznego nad J. Łekneńskim.		
	Utworzenie rezerwatu archeologicznego w Tarnowie Pałuckim.		
	Przebudowa architektoniczna płyty rynku-Plac Powstańców Wielkopolskich w granicach zabytkowego układu ruralistycznego w Łeknie.		
	Przebudowa architektoniczna płyty tzw. Małego Rynku przy ul. Strażackiej w granicach zabytkowego układu ruralistycznego w Łeknie oraz terenu wokół budynku pastorówki.		
Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Remont świetlicy na terenie parku dworskiego w miejscowości Ochodza.		
	Remont świetlicy wiejskiej w Czekanowie.		
	Remont grobowca w Łaziskach.		
	Przebudowa budynku gospodarczego na remizę OSP- Rąbczyn 68.		
	Remont, rozbudowa, termomodernizacja i wymiana oświetlenia wewnętrznego w szkole w Łaziskach.		
	Przebudowa, termomodernizacja i wymiana oświetlenia wewnętrznego „starej szkoły” w Łeknie.		
	Kontynuacja prac konserwatorskich w zabytkowych kościołach i ich otoczeniu.		
	Wietrzenie strychów kościołów, w szczególności drewnianych.		
	Kontynuacja programu usuwania eternitu na dachach budynków mieszkalnych przez ich właścicieli.		
	Podjęcie działań wspomagających w celu ratowania zabytkowych dworów będących w najgorszym stanie.		
	Właściwa ochrona i eksploatacja zespołów pałacowo-dworskich w miejscowościach: Żelice, Wiatrowo, Potulice, Wiśniewo, Łukowo i Łaziska		
Dokumentacja związana z dziedzictwem kulturowym	Zaktualizowanie gminnej ewidencji zabytków w oparciu o załącznik nr 1 do niniejszego Programu.		
	Przeprowadzenie prac terenowych – dokumentacja fotograficzna obiektów zabytkowych oraz aktualizacja GEZ w oparciu o nowe Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 Września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków		

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
	skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.		
	Przyjęcie Zarządzeniem Wójta gminnej ewidencji zabytków.		
	Zamieszczenie aktualizacji GPOnZ na stronie internetowej gminy.		
	Opracowanego programu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.		
	Opracowanie nowych MPZP dla terenów cenny kulturalno.		
Priorytet II – Współpraca z mieszkańcami i promocja gminy			
Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego	Opracowanie monografii Gminy, uwzględniające jej historię, dziedzictwo materialne, w tym liczne obiekty zabytkowe oraz dziedzictwo niematerialne Gminy.		
	Opracowanie systemu identyfikacji ciekawych miejsc (np. oznakowanie kodem QR obiektów historycznych i zabytkowych).		
	Wsparcie, rozwój i promocja Szlaku Piastowskiego i Cysterskiego, w tym obiektów zabytkowych na szlakach oraz turystyki kulturalnej.*		
	Wsparcie w procesie wpisania Szlaku Piastowskiego na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO.		
	Wyeksponowanie dziedzictwa kulturowego i promocja Gminy Wągrowiec w oparciu o elementy dziedzictwa kulturowego wyróżniające się w skali krajowej (najstarszy drewniany kościół w Polsce – kościół w Tarnowie Pałuckim oraz najstarszy zachowany akt prawny w Polsce - dokument fundacyjny klasztoru Cystersów w Łeknie sporządzony w 1153 roku, wpisany na Polską Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata, a także najstarsze opactwo na ziemiach Polski w Tarnowie Pałuckim).		
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	Informowanie mieszkańców gminy o możliwości korzystania z dotacji na rzecz obiektów zabytkowych oraz o konkursach związanych z dziedzictwem kulturalnym poprzez zamieszczanie informacji na stronie internetowej gminy.		
	Przyznawanie dotacji w otwartych konkursach na cele wsparcia realizacji działań publicznych związanych z dziedzictwem kulturalnym dla organizacji pozarządowych.		
	Przyznawanie dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.		
	Aplikowanie wniosków w celu pozyskania funduszy na remonty zabytków będących we własności gminy z funduszy unijnych i krajowych.		
Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane	Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o ujęciu zabytku w gminnej ewidencji zabytków.		
	Ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania – dotyczy zabytków rejestrowych.		

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
z wykorzystaniem tych zabytków			
Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	Dalsze szkolenia społecznych przewodników turystycznych.		
	Przygotowanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców gminy przy bieżących pracach pielęgnacyjnych prowadzonych na terenach zabytkowych założeń parkowych.		
	Przygotowanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców gminy przy uporządkowaniu cmentarzy ewangelickich		
Dziedzictwo niematerialne	Pielęgnowanie tożsamości regionalnej.		
	Organizacja konkursu Etno Pałuki.		
	Wsparcie władz gminy oraz uczestnictwo jej mieszkańców w konkursach sztuki ludowej Pałuk.		
	Współpraca z instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi, KGW i innymi organizacjami w celu rozwijania świadomości kulturalnej, szczególnie w kontekście historii lokalnej i kultury regionalnej.		
	Organizowanie imprez rekreacyjnych i kulturowych (otwartych i biletowanych) o zasięgu lokalnym i regionalnym, a także imprez ykicznych.		

Źródło: opracowanie własne

* Zadanie częściowo rozpoczęte. 12 października 2019r. w Ebrach (powiat Bamberg) nastąpiło otwarcie międzynarodowego projektu „Cisterescapes – cistercian landscapes connecting Europe”. Uczestniczy w nim 18 ośrodków związanych z dziedzictwem cysterskim, z Niemiec, Czech, Francji, Słowenii i Austrii. Polskę w projekcie reprezentują Miasto i Gmina Wągrowiec. Celem przedsięwzięcia jest promocja międzynarodowego dziedzictwa kulturowego oraz uzyskanie Znaku Dziedzictwa Europejskiego – wyróżnienia przyznawanego obiektom, które odegrały szczególną rolę w kształtowaniu historii i kultury Europy lub rozwoju wartości stanowiących fundament integracji europejskiej.

Ceremonia inauguracyjna odbyła się w klasztorze pocysterskim w Ebrach, z udziałem ministra Berndta Siblera i opata Philippa Helma z klasztoru w Rein. Wzięli w niej udział uczestnicy projektu, w tym przedstawiciele Miasta oraz Gminy Wągrowiec, jak również zaproszeni goście.

Zawiązana współpraca pomiędzy 18 ośrodkami pocysterskimi ukierunkowana jest na zwiększenie świadomości na temat historycznego krajobrazu kulturowego, jego promocji, promocji turystyki i nadania nowego impulsu dla rozwoju ośrodków uczestniczących w projekcie. Dwuletni program działań obejmuje m.in. badania zachowanych elementów krajobrazu pocysterskiego, zadania promocyjne, edukacyjne, inwestycje w infrastrukturę i europejski szlak łączący krajobrazy klasztorne ze wschodu na zachód na odcinku 1300 km.

Inwentaryzacja krajobrazu pocysterskiego obejmie dziedzictwo naturalne i kulturowe w promieniu kilkudziesięciu kilometrów wokół ośrodków klasztornych. Obok klasztorów najważniejsze cechy krajobrazu pocysterskiego to kanały wodne, młyny i stawy, stare winnice, rozległe lasy, folwarki, stare szlaki pielgrzymkowe i kaplice, dawne oficjalne dwory opackie z ogrodami i inne zabudowania. W przypadku dziedzictwa cysterskiego na ziemi wągrowieckiej wyjątkowy w skali europejskiej jest zachowany układ urbanistyczny miasta klasztornego, z systemem wodnym ukształtowanym w wyniku działalności cystersów. Znakomitym wyróżnikiem naszego dziedzictwa jest również zachowany krajobraz otoczenia najstarszego polskiego ośrodka cysterskiego w Łeknie. Podjęcie badań nad zagadnieniem krajobrazu cysterskiego umożliwi identyfikację kolejnych elementów krajobrazu pocysterskiego na terenach należących niegdyś do klasztoru.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Wągrowiec w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego Programu stanowi szansę na rozwój Gminy Wągrowiec oraz na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Inwestycje zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych powinny się odbywać na zasadzie poszanowania istniejących wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginału, ewentualnie wkomponowaniu nowych elementów w sposób współgrający z zabytkiem.

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, przyjęcie GEZ Zarządzeniem, aplikowanie o dofinansowanie, wykonywanie pozostałych decyzji administracyjnych przez WKZ oraz Urząd Gminy Wągrowiec),
- b) **instrumentów finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, udzielenie pomocy merytorycznej prywatnym właścicielom zabytków przy składaniu wniosków o dofinansowanie na remont obiektów zabytkowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),
- c) **instrumentów koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp. Współpraca z organizacjami wyznaniowymi, w tym parafie z terenu gminy w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, czy pozostałymi właścicielami obiektów zabytkowych),
- d) **instrumentów społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),
- e) **instrumentów kontrolnych** (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sporządzenie sprawozdania z realizacji Programu oraz pozostałej dokumentacji).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągnięcia celów wytyczonych w Programie będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jego realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta Gminy Wągrowiec, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Gminnego Programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków z terenu Gminy Wągrowiec uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych;
- ocenę zaawansowania prac związanych z modernizacją obiektów zabytkowych;
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocenę przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem;
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury;
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych;
- ocenę rozwoju bazy turystycznej;
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do modernizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy Wągrowiec Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na stronie internetowej gminy.

Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń niniejszego Programu będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp. Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Środki finansowe związane z zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami dla Gminy Wągrowiec mogą być uzyskane z następujących źródeł:

- środki publiczne;
- środki krajowe (budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego, fundusze celowe);
- środki zagraniczne (środki Unii Europejskiej i inne);
- środki niepubliczne (środki osób fizycznych, prawnych, spółek, organizacji, fundacji, instytucji kościelnych).

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określone zostały w rozdziale 7. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządowych. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ww. ustawy.

Dysponentami powyższych środków są:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
2. Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków.
3. Organ stanowiący - gminy, powiaty, samorządy województwa realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.
4. Fundacje PPP.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale, przy czym może być ona udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych.

Poniżej wskazano przykładową listę instytucji oraz programów umożliwiających częściowe sfinansowanie zadań wskazanych w przedstawionym Programie.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków funkcjonuje od 1 stycznia 2018 r. Jego dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. To państwowy fundusz celowy, którego przychodem są wpływy z kar pieniężnych. Koszty obsługi NFOZ są pokrywane ze środków tego Funduszu. Środki Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są przeznaczane na dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

Jednakże priorytetem ma być przeznaczenie pieniędzy funduszu na bezpieczeństwo przeciwpożarowe.

W latach 2017–2026 maksymalny limit wydatków budżetu państwa będący skutkiem finansowym ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wynosi 7,28 mln zł, z tym że w:

1. 2017 r. – 0,67 mln zł;
2. 2018 r. – 0,67 mln zł;
3. 2019 r. – 0,68 mln zł;
4. 2020 r. – 0,70 mln zł;
5. 2021 r. – 0,71 mln zł;
6. 2022 r. – 0,73 mln zł;
7. 2023 r. – 0,75 mln zł;
8. 2024 r. – 0,77 mln zł;
9. 2025 r. – 0,79 mln zł;
10. 2026 r. – 0,81 mln zł.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. mecenat, są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez między innymi jednostki samorządu terytorialnego. Na rok 2021 zostały przedstawione następujące programy z zakresu dziedzictwa kulturowego:

- Badanie polskich strat wojennych;
- Czasopisma;
- Edukacja artystyczna;
- Edukacja kulturalna;
- Film;
- Groby i cmentarze wojenne w kraju;
- Infrastruktura domów kultury;
- Infrastruktura kultury;
- Infrastruktura szkolnictwa artystycznego;
- Kultura cyfrowa;
- Kultura dostępna;
- Kultura ludowa i tradycja;
- Literatura;
- Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju;
- Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą;
- Muzyczny ślad;
- Muzyka;
- Narodowa kolekcja sztuki współczesnej;
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;
- Ochrona zabytków:
- Ochrona zabytków archeologicznych;
- Partnerstwo dla książki;
- Promesa dla kultury;
- Promocja czytelnictwa;
- Promocja kultury polskiej za granicą;

- Rozwój sektorów kreatywnych;
- Sztuki wizualne;
- Taniec;
- Teatr;
- Wpieranie działań muzealnych;
- Wydarzenia artystyczne dla dzieci i młodzieży;
- Zamówienia kompozytorskie.

W kontekście realizacji niniejszego programu oraz zaplanowanych działań do najważniejszych należy zaliczyć poniższe programy: ochrona zabytków, ochrona zabytków archeologicznych, miejsca pamięci i trwałe upamiętnienie w kraju, kultura ludowa i tradycja, kultura cyfrowa.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Administracji - Fundusz Kościelny

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2021 r. następujących zadań:

1. konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo.

Dotacje na wspomniany cel przeznaczane będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki);

2. wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej, na określenie której, na potrzeby udzielania dotacji z Funduszu Kościelnego, stosuje się uregulowania zawarte w art. 39 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.

Dotacje na w/w cel przeznaczane będą w szczególności na remonty placówek, w których prowadzona jest działalność charytatywno-opiekuńcza oraz zakup koniecznego wyposażenia i pomocy dydaktycznych, z wyjątkiem zakupów inwestycyjnych. W szczególnie uzasadnionych przypadkach finansowane będą z Funduszu Kościelnego koszty prowadzenia działalności tych placówek (np. żywność) oraz udzielanie pomocy w zapewnianiu opieki i wypoczynku osobom znajdującym się w potrzebie (np. kolonie letnie).

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Rada Ministrów przyjęła Założenia Programowania Rozwoju Obszarów Wiejskich ze Środków Europejskich na lata 2021-2027, przedłożone przez ministra rolnictwa i rozwoju wsi. W dokumencie przedstawiono możliwości finansowania rozwoju wsi i obszarów wiejskich oraz sektora rolno-spożywczego ze środków Unii Europejskiej na lata 2021-2027, ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) i Polityki Spójności. W celu szczegółowym nr 2 Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu

środowiska znalazł się kierunek interwencji 2.3 Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacji wsi i małych miast.

Zmiana perspektywy finansowej z okresu 2014-2020 na 2021-2027 wymusza aktualizację dokumentu i założeń polityki finansowej. W chwili obecnej Program nie został jeszcze przyjęty w perspektywie 2021-2027 dlatego też należy wnikliwie obserwować, czy na podstawie jego założeń będzie można starać się o dofinansowanie na ochronę zabytków oraz jakie będą terminy naborów.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Wielkopolskiego

Zmiana perspektywy finansowej z okresu 2014-2020 na 2021-2027 wymusza aktualizację dokumentu i założeń polityki finansowej. W chwili obecnej Program nie został jeszcze przyjęty w perspektywie 2021-2027 dlatego też należy wnikliwie obserwować, czy na podstawie jego założeń będzie można starać się o dofinansowanie na ochronę zabytków oraz jakie będą terminy naborów. Szczegółowe informacje można uzyskać pod adresem: <https://wrpo.wielkopolskie.pl/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/fundusze-europejskie-dla-Wielkopolski-2021-2027>.

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Dotacja realizowana jest ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. Jest to dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wnioski składa się do dnia 30 listopada roku poprzedzającego przeprowadzenie prac przy zabytku wpisanym do rejestru, w przypadku dofinansowania prac, które zostaną przeprowadzone. Niezbędnym dokumentem na etapie składania wniosku jest ważne pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków na prace objęte wnioskiem. Nabór wniosków o udzielenie dotacji na prace, planowane do wykonania w 2022 r. zostanie ogłoszony przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego – Departament Kultury

Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego ogłasza zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych lub znajdujących się na obszarze województwa wielkopolskiego na dany rok. Dotacje udzielane są na prace konserwatorskie lub roboty budowlane podejmowane w roku złożenia wniosku. Wnioski o dotację należy składać do dnia 1 marca każdego roku kalendarzowego. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100% nakładów. Podstawą ubiegania się o dotację jest prawidłowo złożony wniosek wraz z kompletem załączników.

Powiat Wągrowiecki – Starostwo Powiatowe

Powiat Wągrowiecki posiada Uchwałę Rady Powiatu Wągrowieckiego w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Powiatu Wągrowieckiego. Z budżetu powiatu wągrowieckiego mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, znajdującym się na obszarze powiatu wągrowieckiego, jeżeli:

- a) obiekt znajduje się w złym stanie technicznym;
- b) obiekt posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe.

W budżecie Powiatu Wągrowieckiego na 2021 rok zabezpieczono 40.000 zł w formie rezerwy celowej.

Finansowanie przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym

Partnerstwo publiczno-prywatne (PPP) stanowi formę realizacji zadań publicznych przez podmiot prywatny przy wykorzystaniu możliwości finansowych, organizacyjnych lub innych podmiotu prywatnego. Istotą partnerstwa jest to, iż zlecającym zadanie jest podmiot publiczny, natomiast wykonawcą partner prywatny, którym zgodnie z ustawą z dnia 19 grudnia 2008 r. o PPP (jest przedsiębiorca lub przedsiębiorca zagraniczny).

Szczegółowe informacje w zakresie dofinansowań i związanych z nimi programów znajdują się na stronach internetowych przedstawionych instytucji.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;*
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;*
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;*
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;*
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.*

W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków.

Art. 28. *Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:*

- 1) *uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;*
- 2) *zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;*
- 3) *zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;*
- 4) *zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.*

Na mocy art. 29 ust. 1 na wszystkich właścicielach i posiadaczach zabytków oraz przedmiotów o cechach zabytkowych spoczywa obowiązek udostępniania ich organom ochrony zabytków w celu przeprowadzenia badań.

Art. 29. 1. *Organy ochrony zabytków w czasie uzgodnionym z właścicielem lub posiadaczem przedmiotu będącego zabytkiem lub posiadającego cechy zabytku mogą prowadzić badania tego przedmiotu w miejscu, w którym przedmiot ten się znajduje.*

Zapisy art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określają zasady finansowania opieki nad zabytkami.

1. *W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczyste]ad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.*

Cele określone w GPOnZ dla Gminy Wągrowiec na lata 2021-2024 będą osiągnane poprzez:

- wspólne działania władz Gminy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urzędem Marszałkowskim Województwa Wielkopolskiego, Starostwem Powiatowym w Wągrowcu, Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, władzami kościelnymi (parafie z terenu Gminy) oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego, w tym Urząd Miejski w Wągrowcu, na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów;
- inicjatywy własne władz Gminy Wągrowiec;
- stosowanie instrumentów finansowych (dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp.);
- funkcje programowe (programy lokalne i projekty, kontrakty, itp.);
- inne działania aktywizujące.

Gmina Wągrowiec przyznaje dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na terenie Gminy Wągrowiec. Na podstawie stosownych uchwał, w latach 2016-2019 (okres programowania GPOnZ dla Gminy Wągrowiec na lata 2016-2019) Gmina Wągrowiec sfinansowała z własnego budżetu następujące prace remontowe obiektów zabytkowych:

- prace konserwatorskie przy Ołtarzu bocznym p.w. św. Wawrzyńca, znajdującym się w kościele parafialnym p.w. św. Katarzyny w Potulicach – 20 000,00 zł – 2016 r.;

- prace restauratorskie przy XVII wiecznym Ołtarzu Głównym kościoła p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie – 15 000,00 zł – 2018 r.;
- prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku tj. badań odkrywkowych polichromii ścian nawy i prezbiterium w kościele parafialnym pw. św. Katarzyny w Potulicach – 35 000,00 zł – 2018 r.;
- prace konserwatorskie i restauratorskie przy Ołtarzu Głównym – etap III w kościele pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie – 30 000,00 zł – 2019 r.

Gmina Wągrowiec sfinansuje część zadań, które wyznaczono w podrozdziale 7.3. Ponadto, Gmina Wągrowiec zakończyła realizację zadania pn.: „Poprawa stanu zabytkowego obiektu dawnej szkoły w Kopaszynie z przeznaczeniem na cele publiczne”. W dniu 09.03.2020 r. podpisana została umowa z wykonawcą robót. W tym samym dniu protokolarnie przekazano plac budowy. Zakres prac przewidziany do wykonania w ramach zamówienia dotyczył robót związanych ze zmianą funkcji pomieszczeń - rozbiórka ścian wewnętrznych, schodów, stolarki drzwiowej i okiennej, zerwanie posadzek, podłóg i podsufitek, odbicie tynków i okładzin, wywóz i utylizacja gruzu i innych materiałów z rozbiórki, wykonanie nowych otworów okiennych i drzwiowych, wykonanie nowych ścianek działowych, montaż nowej stolarki okiennej i drzwiowej, wykonanie nowych podłóg, izolacji i posadzek, wykonanie nowych okładzin na ścianach i podłogach, docieplenie stropu w części przybudówki, ocieplenie ścian zewnętrznych – w części zabytkowej od wewnątrz poprzez okładanie ścian płytkami z betonu komórkowego; w części przybudówki od zewnątrz styropianem w systemie BSO, czyszczenie, naprawa i hydrofobizacja elewacji ceglanej, montaż elementów ślusarsko – kowalskich: wycieraczek, uchwytów do flag, wsypów piwnicznych; wykonanie pochylni dla osób niepełnosprawnych z nawierzchnią z kostki brukowej i balustradami, wykonanie tarasu o nawierzchni z kostki betonowej oraz schodów bocznych, przebudowa schodów frontowych, przebudowa wewnętrznych instalacji wodno - kanalizacyjnych, wewnętrznej instalacji elektrycznej oraz centralnego ogrzewania w celu dostosowania ich do nowej funkcji; wykonanie zagospodarowania terenu polegającego m.in. na utwardzeniu terenu kostką betonową o pow. ok. 273m², wykonaniu ogrodzenia o długości ok. 79mb, montażu bramy oraz elementów małej architektury takich jak: stojak na rowery, ławki parkowe, kosze na śmieci, tablica informacyjna.

Niniejsza dokumentacja nie uchroni obiektów zabytkowych przed ich zniszczeniem. Umożliwia natomiast rozeznanie obecnego stanu dziedzictwa kulturowego. Ułatwia także podejmowanie pewnych decyzji mających na celu ochronę i opiekę nad zabytkami. Stanowi również pewnego rodzaju kompendium wiedzy o historii gminy, lokalnych wydarzeniach, a także przodkach oraz pozostawionej przez nich spuścizny zarówno materialnej, jak i niematerialnej. W związku z powyższym przedstawione informacje w GPONZ mają na celu pobudzenie lokalnej społeczności do pewnego rodzaju obowiązku zachowania stanu i pamięci historycznej w nawiązaniu do otaczającej zabytkowej tkanki, gdyż zabytki te stanowią wyraz tożsamości społecznej.

XII. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA

Wybrane akty prawne, stan prawny na lipiec 2021 r.

Regulacje prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte są w wielu aktach prawnych. W kontekście realizacji niniejszego Programu szczególne znaczenie mają poniższe ustawy oraz rozporządzenia:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.);
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 poz. 710 ze zm.);
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 poz. 713 ze zm.);
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2021, poz. 741 ze zm.);
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2020, poz. 1333 ze zm.);
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020, poz. 1219 ze zm.);
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021, poz. 1098);
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020, poz. 1990 ze zm.);
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020, poz. 194);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020, poz. 1057);
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2020, poz. 802 ze zm.);
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2020, poz. 1947);
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018, poz. 2337);
- Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2020, poz. 711 ze zm.);
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020, poz. 902);
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019, poz. 1479);
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020, poz. 164 ze zm.);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021, poz. 56);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań

konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021, poz. 81);

- Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021, poz. 731).

Literatura i wybrane dokumenty programowe:

- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030;
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030;
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030;
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022;
- Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2030 roku;
- Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2017 – 2020;
- Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014 – 2020;
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego Wielkopolska 2020+;
- Strategia Rozwoju Powiatu Wągrowieckiego 2001-2020;
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wągrowiec;
- Strategia Rozwoju Gminy Wągrowiec na lata 2020 – 2030;
- Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Wągrowiec na lata 2017-2023;
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Wągrowiec;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2016-2019;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami, Poradnik metodyczny, NID 2009;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami, Poradnik metodyczny, Poradnik prawny Konserwatora Zabytków, Kurier Konserwatorski;
- Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach, NID, Warszawa 2019 r.;
- Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków ICOMOS, Politechnika Lubelska, Warszawa – Lublin 2009 r.;
- Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009 r.;
- Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009 r.;
- Geograficzny Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, F. Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, wyd. w Warszawie, 1880-1902 r.;
- Zabytki Gminy Wągrowiec – broszura informacyjna;
- Szlaki wodne, turystyka wodna Gminy Wągrowiec – broszura informacyjna;
- Ścieżki rowerowe i konne Gminy Wągrowiec – broszura informacyjna;
- Ulotka historyczna Gminy Wągrowiec – broszura informacyjna;

- Szlak Cysterski Gminy Wągrowiec – broszura informacyjna;
- Dwory i Pałace Gminy Wągrowiec – broszura informacyjna;
- Tradycyjne Pałuckie Potrawy, Stowarzyszenie Przyjaciół Jeziora Kaliszańskiego – broszura informacyjna;
- Gmina Wągrowiec – broszura informacyjna;
- Tarnowo Pałuckie, Kościół p.w. św. Mikołaja, A. Wyrwa, Zakład Poligraficzno – Wydawniczy „M-Druk”, Poznań 1995 r.;
- Studia i materiały do dziejów Pałuk, tom V, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, 2003 r.;
- Powiat Wągrowiecki – broszury informacyjne;
- Gmina Wągrowiec – informator;
- 7 ryb – informator turystyczny, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania, Wydawnictwo BiK, Wągrowiec – Piła, 2012 r.;
- Miasta w Powiecie Wągrowieckim, G. Patro, Agencja Reklamowa J&T BELFER, , Wągrowiec 2004 r.;
- Gmina Wągrowiec, G. Patro, Książka wydana nakładem Urzędu Gminy Wągrowiec, Wągrowiec, 2000 r.;
- Wielkopolskie kościoły drewniane, R. Brykowski;
- Pałuki region historyczno-etnograficzny, powiat zniński i okolice, 2009.

Dostępne strony internetowe:

www.isap.sejm.gov.pl	www.nid.pl
www.mkidn.gov.pl	www.mapy.zabytek.gov.pl
www.geoportal.gov.pl	www.maps.mapywig.org
www.bazy.ngo.pl	www.mapy.amzp.pl
www.mir.gov.pl	www.szlakpiastowski.p
www.funduszeuropejskie.gov.pl	www.bing.com
www.partnerstwopublicznoprywatne.info	www.7ryb.pl
www.odleglosci.info	www.gloswielkopolski.pl
www.polskiezabytki.pl	www.wagrowiec.e-mapa.net
www.cybermoon.pl	www.archidiecezja.pl
www.obszary.natura2000.org.pl	www.poznan.ap.gov.pl
www.stat.gov.pl	www.wagrowiec.pl
www.polskiekrajobrazy.pl	www.bip.gminawagrowiec.pl
www.natura2000.gdos.gov.pl	www.gminawagrowiec.pl
www.crfop.gdos.gov.pl	www.stroje.pl
www.maps.google.com	www.poznan.wuoz.gov.pl
www.krajobraz.kulturowy.us.edu.pl	www.bip.umww.pl
www.samorzad.nid.pl	www.rejestr.io
www.lekno.naszgok.pl	
www.facebook.com/Stowarzyszenie-Historyczne-Saper-Wielkopolski-750446221777236	

Materiały w posiadaniu Urzędu Gminy Wągrowiec:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wągrowiec;
- Strategia Rozwoju Gminy Wągrowiec na lata 2020 – 2030;
- Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Wągrowiec na lata 2017-2023;
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Wągrowiec;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2016-2019;
- Karty adresowe gminnej ewidencji zabytków – Gmina Wągrowiec.

SPIS RYCIN

<i>Ryc. 1. Położenie Gminy Wągrowiec w układzie gmin sąsiednich</i>	11
<i>Ryc. 2. Położenie Gminy Wągrowiec na tle Polski</i>	12
<i>Ryc. 3. Gmina Wągrowiec i okolice w 1924 r.</i>	41
<i>Ryc. 4. Kobylec w 1940 r.</i>	42
<i>Ryc. 5. Łekno w 1940 r.</i>	44
<i>Ryc. 6. Żelice w 1944 r.</i>	45
<i>Ryc. 7. Wiatrowo w 1944 r.</i>	47
<i>Ryc. 8. Grylewo w 1940 r.</i>	48
<i>Ryc. 9. Łaziska w 1936 r.</i>	49
<i>Ryc. 10. Potulice w 1944 r.</i>	50
<i>Ryc. 11. Rąbczyn w 1936 r.</i>	51
<i>Ryc. 12. Układ ruralistyczny Łekna</i>	54
<i>Ryc. 13. Pałuki na tle pozostałych jednostek etnograficznych</i>	57
<i>Ryc. 14. Dokument Zbyluta z 1153 r. potwierdzający fundację Klasztoru w Łeknie</i>	59
<i>Ryc. 15. Pałucki strój ludowy</i>	61
<i>Ryc. 16. Herb Gminy Wągrowiec</i>	66
<i>Ryc. 17. Flaga Gminy Wągrowiec</i>	67
<i>Ryc. 18. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków</i>	68
<i>Ryc. 19. Obszary AZP na terenie Gminy Wągrowiec</i>	90
<i>Ryc. 20. Lokalizacja grodziska w Danaborzu</i>	93
<i>Ryc. 21. Lokalizacja zespołu osadniczo-architektonicznego w Tarnowie Pałuckim</i>	94
<i>Ryc. 22. Lokalizacja grodziska w Łeknie</i>	95
<i>Ryc. 23. Lokalizacja grodziska w Rąbczynie</i>	96
<i>Ryc. 24. Lokalizacja grodziska w Przysiece</i>	97
<i>Ryc. 25. Lokalizacja osady w Kobylcu</i>	98

SPIS TABEL

<i>Tabela 1. Sołectwa i wsie wchodzące w skład sołectw w Gminie Wągrowiec</i>	10
<i>Tabela 2. Liczba ludności w Gminie Wągrowiec z podziałem na miejscowości</i>	12
<i>Tabela 3. Analiza silnych i słabych stron Gminy Wągrowiec uwzględniona w Strategii Rozwoju Gminy Wągrowiec na lata 2020 – 2030 w nawiązaniu do dziedzictwa kulturowego</i>	29
<i>Tabela 4. Analiza SWOT obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji z terenu Gminy Wągrowiec uwzględniona w LPR w nawiązaniu do dziedzictwa kulturowego</i>	30
<i>Tabela 5. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków</i>	55
<i>Tabela 6. Zabytkowe cmentarze z terenu Gminy Wągrowiec</i>	79

<i>Tabela 7. Zabytkowe kościoły z terenu Gminy Wągrowiec</i>	81
<i>Tabela 8. Dofinansowania przyznane na rzecz kościołów z terenu Gminy Wągrowiec</i>	82
<i>Tabela 9. Zabytkowe parki z terenu Gminy Wągrowiec</i>	84
<i>Tabela 10. Zabytkowe pałace i dwory z terenu Gminy Wągrowiec</i>	85
<i>Tabela 11. Zabytki ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków będące własnością i współwłasnością gminy z terenu Gminy Wągrowiec</i>	87
<i>Tabela 12. Zabytki archeologiczne z terenu Gminy Wągrowiec wpisane do rejestru zabytków</i>	92
<i>Tabela 13. Liczba stanowisk archeologicznych zaewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytku</i>	98
<i>Tabela 14. Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Wągrowiec</i>	104
<i>Tabela 15. Zakres i harmonogram działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Wągrowiec</i>	110

SPIS WYKRESÓW

<i>Wyk. 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa z terenu Gminy Wągrowiec z wyszczególnieniem na miejscowości</i>	72
<i>Wyk. 2. Zabytki wpisane do rejestru zabytków z wyszczególnieniem na ich funkcje</i>	73
<i>Wyk. 3. Zabytki wpisane do rejestru zabytków z wyszczególnieniem na miejscowości</i>	74
<i>Wyk. 4. Zabytki wpisane do rejestru zabytków z wyszczególnieniem na datę wpisu</i>	75
<i>Wyk. 5. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w poszczególnych sektorach AZP na terenie Gminy Wągrowiec</i>	91

SPIS FOTOGRAFII

<i>Fot. 1. Twórczość ludowa podczas konkursu w Szubinie</i>	62
<i>Fot. 2. Przykład budownictwa mieszkalnego w Kobylcu z pocz. XX w.</i>	78
<i>Fot. 3. Cmentarz w Czekanowie</i>	80
<i>Fot. 4. Kościół w Grylewie</i>	82
<i>Fot. 5. Park w Redgoszczy</i>	85
<i>Fot. 6. Dwór w Nowem</i>	86
<i>Fot. 7. Wiatrak holender w Bracholinie</i>	101
<i>Fot. 8. Ruiny zamku w Danaborzu</i>	101
<i>Fot. 9. Grobowiec oraz kolumna w Łaziskach</i>	102
<i>Fot. 10. Kościół w Łeknie</i>	102
<i>Fot. 11. Kościół w Potulicach</i>	103
<i>Fot. 12. Kościół w Tarnowie Pałuckim</i>	103
<i>Fot. 13. Pałac w Wiatrowie</i>	104

XIII. ANEKSY**Załącznik nr 1****Zabytki architektoniczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków**

Źródło: wojewódzka ewidencja zabytków przyjęta Zarządzeniem nr 39/WEZ/2019 przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejstru zabytków
1	Bartodzieje	cmentarz ewangelicki			2. poł. XIX w.	
2	Bartodzieje	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	zespół szkoły powszechnej	Osiedle Bartscha 1 (d.11)	1. ćw. XX w.	
3	Bartodzieje	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechnej	Osiedle Bartscha 1 (d.11)	1910–1920	
4	Bobrowniki	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	1 i 1a	k. XIX w.	
5	Bobrowniki	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	1	k. XIX w.	
6	Bobrowniki	park	zespół dworsko- folwarczny	1	k. XIX w.	
7	Bobrowniki	obora, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	1a	k. XIX w.	
8	Bobrowniki	budynek inwentarski, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	1a	k. XIX w.	
9	Bracholin	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	zespół szkoły powszechnej	1	1910	
10	Bracholin	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechnej	1	1910	
11	Bracholin	wiatrak holender, ob. nieużytkowany obiekt budowlany			poł. XIX w.	Nr 1014/A z dnia 11.03.1970 r.
12	Brzeźno Stare	cmentarz ewangelicki			k. XIX w.	
13	Brzeźno Stare	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny		20	pocz. XX w.	
14	Brzeźno Stare	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	31 i 32 a [d. 32]	2. poł. XIX w.	
15	Brzeźno Stare	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	32 a [d. 32]	2. poł. XIX w.	
16	Brzeźno Stare	owczarnia, ob. budynek mieszkalno-gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	31	2. poł. XIX w.	
17	Brzeźno Stare	dom		2	k. XIX w.	
18	Brzeźno Stare	dom		21	pocz. XX w.	
19	Brzeźno Stare	dom		28	k. XIX w.	
20	Bukowiec	cmentarz ewangelicki			pocz. XX w.	
21	Bukowiec	schron obserwacyjno- bojowy, ob. nieużytkowany obiekt budowlany			30. lata XX w.	Nr 477/A z dnia 24.10.1983 r.
22	Bukowiec	szkoła powszechna. ob. budynek mieszkalny		11	pocz. XX w.	
23	Czekanowo	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	Nr Wlkp/184/A z dnia 16.08.2004 r.

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejstru zabytków
24	Czekanowo	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	zespół szkoły powszechniej	19	1910	
25	Czekanowo	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechniej	19	1910	
26	Czekanowo	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworski	16	3 ćw. XIX w.	Nr 440/A z dnia 19.07.1983 r.
27	Czekanowo	stajnia	zespół dworski	16	pocz. XX w.	
28	Czekanowo	dom		1	1910	
29	Danabórz	ruiny zamku			XV/XVI w.	Nr 216/30/A z dnia 15.05.1930 r.
30	Danabórz	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	1	1 poł. XX w.	
31	Danabórz	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	1	1 poł. XX w.	Nr 352/A z dnia 29.10.1968 r.
32	Danabórz	obora, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	1	1 tercja XX w.	
33	Danabórz	spichlerz, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	1	1931	
34	Danabórz	stodoła	zespół dworsko- folwarczny	1	1 tercja XX w.	
35	Danabórz	bramy 1 i 2	zespół dworsko- folwarczny	1	1 tercja XX w.	
36	Grylewo	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Katarzyny	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	22	1861-1864	Nr Wlkp/815/A z dnia 28.09.2010 r.
37	Grylewo	kaplica	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	22	XIX/XX w.	
38	Grylewo	cmentarz przykościelny	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	22	pocz. XIX w.	Nr 795/A z dnia 09.10.1997 r.
39	Grylewo	plebania	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	22	poł. XIX w.	Nr Wlkp/815/A z dnia 03.05.1969 r.
40	Grylewo	ogrodzenie z bramą	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	22	3 ćw. XIX w.	
41	Grylewo	cmentarz rzymskokatolicki			poł. XIX w.	
42	Grylewo	dworzec kolejowy, ob. budynek mieszkalny	zespół dworca kolejowego	1	1908	
43	Grylewo	szalet z budynkiem magazynowym, ob. budynek gospodarczy	zespół dworca kolejowego	1	1908	
44	Grylewo	dom pracowników kolei, ob. budynek mieszkalny	zespół dworca kolejowego	2 (d.23)	20. lata XX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejstru zabytków
45	Grylewo	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	7 i 25 (d.1)	k. XVIII w., 2. poł. XIX w., XIX/XX w.	Nr 119/A z dnia 01.06.1968 r.
46	Grylewo	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny		k. XVIII w.	Nr 119/A z dnia 01.06.1968 r.
47	Grylewo	oficyna [1], ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	25 (d.1)	k. XVIII w.	Nr 119/A z dnia 01.06.1968 r.
48	Grylewo	oficyna [2], ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny		k. XVIII w.	Nr 119/A z dnia 01.06.1968 r.
49	Grylewo	park	zespół dworsko- folwarczny		poł. XIX w.	Nr 119/A z dnia 01.06.1968 r.
50	Grylewo	dom robotników folwarcznych ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	7	pocz. XX w.	
51	Grylewo	obora [1], ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	7	XIX/XX w.	
52	Grylewo	obora [2], ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	7	XIX/XX w.	
53	Grylewo	spichlerz, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	7	k. XIX w.	
54	Grylewo	gorzelnia, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	7	4 ćw. XIX w.	
55	Grylewo	dom	zespół zagrody nr 13	13	pocz. XX w.	
56	Grylewo	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 13	13	pocz. XX w.	
57	Jakubowo	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	
58	Jakubowo	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny		5	1916	
59	Jankowo	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	1 i 4	3. ćw. XIX w., 1. ćw. XX w.	
60	Jankowo	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	1	3. ćw. XIX w.	
61	Jankowo	sześciorek, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	4	1. ćw. XX w.	
62	Jankowo	obora, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	1	3. ćw. XIX w.	
63	Jankowo	brama i pozostałości bramy	zespół dworsko- folwarczny	1	3. ćw. XIX w.	
64	Kaliszany	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	zespół szkoły powszechnej	34	1906	
65	Kaliszany	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechnej	34	1906	
66	Kaliszany	park dworski			2 poł. XIX w.	Nr 535/A z dnia 14.02.1986 r.
67	Kaliszany	dom	zespół zagrody nr 14	14	ok. 1900	
68	Kaliszany	wiatrak paltrak, ob. ruina	zespół zagrody nr 14	14	XIX/XX w.	
69	Kaliszany	dom		22	1930	
70	Kaliszany	dom		40	pocz. XX w.	
71	Kamienica	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Andrzeja Boboli			ok. 1920	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejestr zabytków
72	Kamienica	cmentarz ewangelicki [1]		Osiedle Zielony Zakątek 3 d	2 poł. XIX w.	
73	Kamienica	cmentarz ewangelicki [2]			2 poł. XIX w.	
74	Kamienica	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny		19	ok. 1910	
75	Kamienica	dom		3	k. XIX w.	
76	Kamienica	dom	zespół zagrody nr 6	6	20. lata XX w.	
77	Kamienica	chlewnia, ob. budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 6	6	20. lata XX w.	
78	Kamienica	stodoła	zespół zagrody nr 6	6	20. lata XX w.	
79	Kiedrowo	cmentarz ewangelicki			ok. poł. XIX w.	
80	Kobylec	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	
81	Kobylec	dworzec kolejowy, ob. budynek mieszkalny	zespół dworca kolejowego	Rogatki 1	ok. 1908	
82	Kobylec	szalet z magazynem, ob. budynek gospodarczy	zespół dworca kolejowego	Rogatki 1	ok. 1908	
83	Kobylec	przepust [1]			ok. 1908	
84	Kobylec	przepust [2]			ok. 1908	
85	Kobylec	dom	zespół zagrody przy ulicy Rolniczej 6	Rolnicza 6	ok. 1940	
86	Kobylec	budynek gospodarczy	zespół zagrody przy ulicy Rolniczej 6	Rolnicza 6	ok. 1940	
87	Kobylec	dom	zespół zagrody przy ulicy Rolniczej 9/11	Rolnicza 9/11	ok. 1940	
88	Kobylec	stodoła	zespół zagrody przy ulicy Rolniczej 9/11	Rolnicza 9/11	ok. 1940	
89	Kobylec	dom	zespół zagrody przy ulicy Rolniczej 21	Rolnicza 21	ok. 1940	
90	Kobylec	stodoła	zespół zagrody przy ulicy Rolniczej 21	Rolnicza 21	ok. 1940	
91	Kobylec	dom	zespół zagrody przy ulicy Rolniczej 27	Rolnicza 27	ok. 1940	
92	Kobylec	budynek gospodarczy	zespół zagrody przy ulicy Rolniczej 27	Rolnicza 27	ok. 1940	
93	Kobylec	stodoła	zespół zagrody przy ulicy Rolniczej 27	Rolnicza 27	ok. 1940	
94	Kobylec	dom		Rolnicza 33 (d.99)	ok. 1940	
95	Kobylec	dom		Wągrowiecka 23 (d.93)	ok. 1910	
96	Kobylec	dom	zespół zagrody przy ulicy Żniwnej 2	Żniwna 2	ok. 1940	
97	Kobylec	budynek gospodarczy	zespół zagrody przy ulicy Żniwnej 2	Żniwna 2	ok. 1940	
98	Koninek	dwór, ob. budynek mieszkalny		16	2 poł. XIX w.	
99	Kopaszyn	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	
100	Kopaszyn	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny		21	pocz. XX w.	
101	Kopaszyn	dom		5	1918	
102	Kopaszyn	dom		24	k. XIX w.	
103	Kopaszyn	dom	zespół zagrody nr 25	25	2 poł. XIX w.	
104	Kopaszyn	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 25	25	2 poł. XIX w.	
105	Krosno	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
106	Ludwikowo	budynek gospodarczy z częścią mieszkalną z dawnego zespołu folwarcznego, ob. budynek gospodarczy		4	1900-1910	
107	Łaziska	zespół monumentów: kolumna i grobowiec Franciszka Łakińskiego	zespół monumentów: kolumna i grobowiec Franciszka Łakińskiego		k. XVIII w., 1845	Nr 438/A z dnia 27.06.1983 r.
108	Łaziska	kolumna	zespół monumentów: kolumna i grobowiec Franciszka Łakińskiego		k. XVIII w.	Nr 438/A z dnia 27.06.1983 r..
109	Łaziska	grobowiec Franciszka Łakińskiego	zespół monumentów: kolumna i grobowiec Franciszka Łakińskiego		1845	Nr 438/A z dnia 27.06.1983 r.
110	Łaziska	szkoła powszechna, ob. budynek Zespołu Szkolno-Przedszkolnego		51	pocz. XX w.	
111	Łaziska	zespół dworsko-folwarczny	zespół dworsko-folwarczny	14 (d.11) 52 (d.51) 55 (d.50)	2. poł. XIX w., XIX/XX w.	
112	Łaziska	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko-folwarczny	14 (d.11)	3. ćw. XIX w.	Nr 324/A z dnia 31.02.1978 r.
113	Łaziska	park	zespół dworsko-folwarczny	14 (d.11)	1891	Nr 324/A z dnia 31.02.1978 r.
114	Łaziska	dom robotników folwarcznych [1], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu dworsko-folwarcznego	14	XIX/XX w.	
115	Łaziska	budynek gospodarczy z piwniczką przy domu robotników folwarcznych [1], ob. budynek nieużytkowany	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu dworsko-folwarcznego	14	XIX/XX w.	
116	Łaziska	dom robotników folwarcznych [2], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu dworsko-folwarcznego	52 (d.51)	XIX/XX w.	
117	Łaziska	dom robotników folwarcznych [3], ob. budynek mieszkalno-gospodarczy	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu dworsko-folwarcznego	55 (d.51)	XIX/XX w.	
118	Łaziska	chlewnia, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko-folwarczny	14	1880	
119	Łaziska	spichlerz, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko-folwarczny	14 (d.11)	1880	
120	Łaziska	dom		17 (d. 49)	pocz. XX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejstru zabytków
121	Łekno	układ urbanistyczny			XVI– 1. poł. XX w.	Nr 1584/A z dnia 27.09.1988 r.
122	Łekno	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Piotra i Pawła	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. św. Piotra i Pawła	Szkolna	ok. poł XIV w.	Nr AK-I- 11a/253 z dnia 10.03.1933 r.
123	Łekno	cmentarz przykościelny	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. św. Piotra i Pawła	Szkolna	pocz. XVI w.	
124	Łekno	plebania	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. św. Piotra i Pawła	Poprzeczna 3	30. lata XX w.	
125	Łekno	ogrodzenie z bramą	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. św. Piotra i Pawła	Szkolna	2. poł. XIX w.	
126	Łekno	kościół ewangelicki, ob. budynek nieużytkowany	zespół kościoła ewangelickiego	Pocztowa 3	k. XIX w.	Nr 63/Wlkp/A z dnia 04.07.2001 r.
127	Łekno	cmentarz przykościelny	zespół kościoła ewangelickiego	Pocztowa 3	k. XIX w.	Nr 63/Wlkp/A z dnia 04.07.2001 r.
128	Łekno	brama	zespół kościoła ewangelickiego	Pocztowa 3	k. XIX w.	
129	Łekno	cmentarz rzymskokatolicki	zespół cmentarza rzymskokatolickiego	Polna	2. poł. XIX w.	
130	Łekno	ogrodzenie z bramą	zespół cmentarza rzymskokatolickiego	Polna	XIX/XX w.	
131	Łekno	cmentarz rzymskokatolicki		Szkolna	pocz. XIX w.	
132	Łekno	cmentarz ewangelicki		Pałucka	k. XIX w.	
133	Łekno	szkoła powszechna [1], ob. budynek pomocniczy (mieszkalny) Zespołu Szkolno-Przedszkolnego	zespół szkoły powszechnej [1]	Pocztowa 6 (d.1)	1920	
134	Łekno	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechnej [1]	Pocztowa 6 (d.1)	1920	
135	Łekno	szkoła powszechna [2], ob. budynek mieszkalny		Szkolna 5	ok. 1900	
136	Łekno	poczta, ob. budynek mieszkalny		Pocztowa 11 (d.12)	k. XIX w.	
137	Łekno	zajazd, ob. budynek mieszkalny		Pałucka 6 (d.5)	ok. 1910	
138	Łekno	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	Łąkowa 2	poł. XIX w., XIX/XX w.	
139	Łekno	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	Łąkowa 2	poł. XIX w.	Nr 722/A z dnia 09.09.1991 r.

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejstru zabytków
140	Łekno	park	zespół dworsko- folwarczny	Łąkowa 2	pocz. XIX w.	
141	Łekno	budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	Łąkowa 2	pocz. XX w.	
142	Łekno	dom	zespół domu przy ul. Pałuckiej 4	Pałucka 4	XIX/XX w.	
143	Łekno	budynek gospodarczy	zespół domu przy ul. Pałuckiej 4	Pałucka 4	XIX/XX w.	
144	Łekno	dom	zespół domu przy ul. Pałuckiej 13	Pałucka 13	pocz. XX w.	
145	Łekno	budynek gospodarczy	zespół domu przy ul. Pałuckiej 13	Pałucka 13	pocz. XX w.	
146	Łekno	dom		Pałucka 17/19 (d.11)	ok. 1915	
147	Łekno	dom		Pocztowa 8 (d.4)	ok. 1915	
148	Łekno	dom		Poprzeczna 1	poł. XIX w.	
149	Łekno	dom		Poprzeczna 4	poł. XIX w.	
150	Łekno	dom		pl. Powstańców WLKP 2	k. XIX w.	
151	Łekno	dom		pl. Powstańców WLKP 5	k. XIX w.	
152	Łekno	dom		pl. Powstańców WLKP 6	k. XIX w.	
153	Łekno	dom, ob. budynek mieszkalno-handlowy		pl. Powstańców WLKP 11	k. XIX w.	
154	Łekno	dom		pl. Powstańców WLKP 12	k. XIX w.	
155	Łekno	dom		pl. Powstańców WLKP 13	k. XIX w.	
156	Łekno	kamienica, ob. budynek mieszkalno-handlowy		pl. Powstańców WLKP 14	k. XIX w.	
157	Łekno	dom, ob. budynek mieszkalno-handlowy		pl. Powstańców WLKP 16	ok. 1900	
158	Łekno	mleczarnia, ob. budynek mieszkalny		Pałucka 6 (d.3)	1915	
159	Łekno	kuźnia, ob. budynek mieszkalny		Polna 3	30. lata XX w.	
160	Łęgowo	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	12 i 24 (d.13)	2 poł. XIX w.	
161	Łęgowo	dwór. ob. ruina	zespół dworsko- folwarczny	24 (d.13)	2 poł. XIX w.	Nr 442/A z dnia 21.07.1983 r.
162	Łęgowo	oficina, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	12	k. XIX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejstru zabytków
163	Łęgowo	park	zespół dworsko- folwarczny	24 (d.13)	2 poł. XIX w.	Nr 505/A z dnia 15.12.1984 r.
164	Łęgowo	dom		40 (d. 39)	pocz. XX w.	
165	Łęgowo	dom		42	k. XIX w.	
166	Łęgowo	dom		47	k. XIX w.	
167	Łęgowo	kuźnia, ob. budynek mieszkalny		8	k. XIX w.	
168	Łukowo	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	zespół szkoły powszechnej	1	ok. 1900	
169	Łukowo	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechnej	1	ok. 1900	
170	Łukowo	zespół pałacowy	zespół pałacowy		k. XIX w.	Nr 295/1727/A z dnia 23.04.1975 r.
171	Łukowo	pałac, ob. budynek nieużytkowany	zespół pałacowy		ok. 1880	Nr 295/1727/A z dnia 23.04.1975 r.
172	Łukowo	park	zespół pałacowy		k. XIX w.	Nr 295/1727/A z dnia 23.04.1975 r.
173	Micharzewo	zespół folwarczny	zespół folwarczny		4 ćw. XIX w.	
174	Micharzewo	rządcówka, ob. budynek mieszkalny	zespół folwarczny		4 ćw. XIX w.	
175	Micharzewo	obora, ob. budynek gospodarczy	zespół folwarczny		XIX/XX w.	
176	Micharzewo	spichlerz i stajnia, ob. budynek magazynowy	zespół folwarczny		XIX/XX w.	
177	Mikołajewo	cmentarz ewangelicki			poł. XIX w.	
178	Nowa Wieś	leśniczówka, ob. budynek mieszkalny	zespół leśniczówki	1 [d. 6]	pocz. XX w.	
179	Nowa Wieś	budynek gospodarczy	zespół leśniczówki	1 [d. 6]	pocz. XX w.	
180	Nowa Wieś	stodoła	zespół leśniczówki	1 [d. 6]	pocz. XX w.	
181	Nowa Wieś	zespół folwarczny	zespół folwarczny	2 [d. 5], 3 [d. 4], 4 [d. 3] i 5	pocz. XX w.	
182	Nowa Wieś	rządcówka, ob. budynek mieszkalny	zespół folwarczny	3 [d. 4]	pocz. XX w.	
183	Nowa Wieś	trojak, ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	2 [d. 5]	pocz. XX w.	
184	Nowa Wieś	sześciorak, ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	5	pocz. XX w.	
185	Nowa Wieś	ośmiorak, ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	4 [d. 3]	pocz. XX w.	
	Nowa Wieś	obora, ob. ruina	zespół folwarczny	3	pocz. XX w.	
186	Nowa Wieś	kuźnia, ob. budynek gospodarczy	zespół folwarczny	3	pocz. XX w.	
187	Nowe	cmentarz ewangelicki			k. XIX w.	
188	Nowe	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	14	k. XVIII w., XIX/XX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejestr zabytków
189	Nowe	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	14	k. XVIII w.	Nr 439/A z dnia 19.07.1983 r.
190	Nowe	obora, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	14	XIX/XX w.	
191	Nowe	stajnia, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	14	XIX/XX w.	
192	Nowe	bramy [1-2] i [3]	zespół dworsko- folwarczny	14	XIX/XX w.	
193	Ochodza	zespół folwarczny	zespół folwarczny	43, 45, 46, 47, 48 a, 49, 51 i 52	2. poł. XIX w., pocz. XX w.	
194	Ochodza	park	zespół folwarczny		2. poł. XIX w.	Nr 508/A z dnia 17.12.1984 r.
195	Ochodza	dom robotników folwarcznych [1], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	43	pocz. XX w.	
196	Ochodza	dom robotników folwarcznych [2], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	45	ok. 1920	
197	Ochodza	dom robotników folwarcznych [3], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	46	pocz. XX w.	
198	Ochodza	dom robotników folwarcznych [4], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	47	pocz. XX w.	
199	Ochodza	dom robotników folwarcznych [5], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	49	pocz. XX w.	
200	Ochodza	stodoła, ob. ruina	zespół folwarczny	48 a	2 poł. XIX w.	
201	Ochodza	budynek gospodarczy i pralnia, ob. budynek mieszkalny	zespół folwarczny	52	2 poł. XIX w.	
202	Ochodza	kuźnia, ob. budynek gospodarczy	zespół folwarczny	51	2 poł. XIX w.	
203	Ochodza	dom		24	pocz. XX w.	
204	Ochodza	dom		30	pocz. XX w.	
205	Oporzyn	cmentarz ewangelicki			pocz. XX w.	
206	Oporzyn	szkoła powszechna, ob. świątynia wiejska		16	pocz. XX w.	
207	Oporzyn	dom		23	k. XIX w.	
208	Pawłowo Żońskie	cmentarz ewangelicki			k. XIX w.	
209	Pawłowo Żońskie	poczta, ob. budynek mieszkalny		19	ok. 1915	
210	Pawłowo Żońskie	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	18	ok. 1915	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejstru zabytków
211	Pawłowo Żońskie	dwór, ob. budynek Zespołu Szkolno- Przedszkolnego	zespół dworsko- folwarczny	18	ok. 1915	
212	Pawłowo Żońskie	stodoła, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	18	ok. 1915	
213	Pawłowo Żońskie	dom, ob. budynek handlowy		15	k. XIX w.	
214	Pawłowo Żońskie	dom		48	k. XIX w.	
215	Pawłowo Żońskie	kuźnia, ob. budynek gospodarczy		51	1920	
216	Pokrzywnica	dom z częścią gospodarczą	zespół zagrody nr 3	3	30. lata XX w.	
217	Pokrzywnica	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 3	3	30. lata XX w.	
218	Pokrzywnica	stodoła	zespół zagrody nr 3	3	30. lata XX w.	
219	Pokrzywnica	dom z częścią gospodarczą		7	30. lata XX w.	
220	Pokrzywnica	stodoła	zespół zagrody nr 2	2	1. tercja XX w.	
221	Pokrzywnica	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 5	5	30. lata XX w.	
222	Pokrzywnica	stodoła	zespół zagrody nr 5	5	30. lata XX w.	
223	Pokrzywnica	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 6	6	30. lata XX w.	
224	Pokrzywnica	stodoła	zespół zagrody nr 6	6	30. lata XX w.	
225	Potulice	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Katarzyny	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	2	1728, 1856	Nr AK-I- 11a/190 z dnia 22.12.1932 r.
226	Potulice	cmentarz przykościelny	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	2	XV w.	
227	Potulice	grobowiec Biegańskich	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	2	1846	
228	Potulice	grobowiec Niezychowskich	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	2	poł. XIX w.	
229	Potulice	grobowiec Teodory Wilczyńskiej	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	2	1823	
230	Potulice	grobowiec	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	2	2 poł. XIX w.	
231	Potulice	plebania	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	2	1830	Nr 282/A z dnia 11.09.1974 r.
232	Potulice	ogrodzenie z bramą	zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Katarzyny	2	2 poł. XIX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejestr zabytków
233	Potulice	cmentarz rzymskokatolicki			2 poł. XIX w.	
234	Potulice	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	
235	Potulice	szkoła powszechna, ob. budynek Zespołu Szkolno-Przedszkolnego		1	pocz. XX w.	
236	Potulice	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	5, 13, 15, 16, 17 i 19	pocz. XIX w., 2. poł. XIX w., pocz. XX w.	Nr kl.IV- 733/92/56 z dnia 01.08.1956 r.
237	Potulice	dwór, ob. ruina	zespół dworsko- folwarczny	17	pocz. XIX w.	Nr kl.IV- 733/92/56 z dnia 01.08.1956 r.
238	Potulice	oficyna, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	15	pocz. XIX w.	Nr kl.IV- 733/92/56 z dnia 01.08.1956 r.
239	Potulice	park	zespół dworsko- folwarczny	17	pocz. XIX w.	Nr kl.IV- 733/92/56 z dnia 01.08.1956 r.
240	Potulice	świątynia grecka, ob. kaplica pogrzebowa	zespół dworsko- folwarczny		2 poł. XIX w.	Nr 327/A z dnia 21.10.1968 r.
241	Potulice	czworak [1], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu dworsko- folwarcznego	5	pocz. XX w.	
242	Potulice	czworak [2], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu dworsko- folwarcznego	13	k. XIX w.	
243	Potulice	dom robotników folwarcznych, ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu dworsko- folwarcznego	19	ok. poł. XIX w.	
244	Potulice	obora, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	16	XIX/XX w.	
245	Potulice	stajnia, ob. garaże	zespół dworsko- folwarczny	16	4 ćw. XIX w.	
246	Potulice	spichlerz, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	16	XIX/XX w.	
247	Potulice	gorzelnia, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	16	pocz. XX w.	Nr 328/A z dnia 21.10.1968 r.
248	Potulice	ogrodzenie	zespół dworsko- folwarczny	17	2 poł. XIX w.	
249	Przysieczyn	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	
250	Przysieczyn	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	zespół szkoły powszechnej	32	k. XIX w.	
251	Przysieczyn	stodoła, ob. budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechnej	32	k. XIX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejestr zabytków
252	Przysieczyn	lodownia	zespół szkoły powszechnej	32	k. XIX w.	
253	Przysieczyn	dworzec kolejowy, ob. budynek mieszkalny	zespół dworca kolejowego	3	1905	
254	Przysieczyn	dom pracowników kolei, ob. budynek mieszkalny	zespół dworca kolejowego	4	1910	
255	Przysieczyn	dom		2 [d. 9]	20–30. lata XX w.	
256	Przysieczyn	dom		23	pocz. XX w.	
257	Przysieczyn	dom		40	pocz. XX w.	
258	Przysieczyn	stodoła		26	pocz. XX w.	
259	Przysieka	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	8 i 10	1. poł. XIX w., XIX/XX w.	
260	Przysieka	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	8	1 poł. XIX w.	Nr 1095/A z dnia 29.04.1970 r.
261	Przysieka	oficyna, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	8	1 poł. XIX w.	Nr 582/A z dnia 02.08.1956 r.
262	Przysieka	park	zespół dworsko- folwarczny	8	1 poł. XIX w.	Nr 470/A z dnia 18.10.1983 r.
263	Przysieka	stajnia, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	10	k. XIX w.	
264	Przysieka	ujeżdźalnia, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	10	k. XIX w.	
265	Przysieka	spichlerz, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	10	k. XIX w.	
266	Przysieka	stodoła, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	10	k. XIX w.	
267	Rąbczyn	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	
268	Rąbczyn	szkoła powszechna [1], ob. budynek mieszkalny	zespół szkoły powszechnej [1]	68 [d. 47]	ok. 1910	
269	Rąbczyn	budynek gospodarczy ze stodołą	zespół szkoły powszechnej [1]	68 [d. 47]	pocz. XX w.	
270	Rąbczyn	szkoła powszechna [2], ob. budynek mieszkalny	zespół szkoły powszechnej [2]	78 [d. 53]	ok. 1910	
271	Rąbczyn	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechnej [2]	78 [d. 53]	ok. 1910	
272	Rąbczyn	dworzec kolejowy, ob. budynek mieszkalny		33	pocz. XX w.	
273	Rąbczyn	remiza strażacka			ok. 1910	
274	Rąbczyn	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	55 [d. 36], 61 [d. 39], 66 i 67	2. poł. XIX w., pocz. XX w.	
275	Rąbczyn	dwór, ob. budynek Gimnazjum Nr 3 Gminy Wągrowiec im. Henryka Sienkiewicza	zespół dworsko- folwarczny	61 [d. 39]	2 poł. XIX w.	
276	Rąbczyn	obórka, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	66	2 poł. XIX w.	
277	Rąbczyn	stodoła, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	66	2 poł. XIX w.	
278	Rąbczyn	dzwonnica	zespół dworsko- folwarczny		ok. 1910	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejestr zabytków
279	Rąbczyn	gorzelnia, ob. siedziba BGW Sp. z o.o. Wielobranżowego Przedsiębiorstwa Handlowego Rąbczyn	zespół dworsko- folwarczny	55 [d. 36]	pocz. XX w.	
280	Rąbczyn	mur	zespół dworsko- folwarczny	67	2 poł. XIX w.	
281	Rąbczyn	dom		19 [d. 18]	pocz. XX w.	
282	Rąbczyn	dom		21	pocz. XX w.	
283	Rąbczyn	dom z częścią gospodarczą		70	XIX/XX w.	
284	Redgoszcz	zespół pałacowo- folwarczny	zespół pałacowo- folwarczny	9 i 18	2 poł. XIX w.	
285	Redgoszcz	pałac, ob. budynek mieszkalny	zespół pałacowo- folwarczny	18	1886	Nr 1440/A z dnia 12.04.1973 r.
286	Redgoszcz	park	zespół pałacowo- folwarczny	18	2 poł. XIX w.	Nr 179/A z dnia 20.07.1968 r. oraz Nr 1725/A z dnia 23.04.1975 r.
287	Redgoszcz	brama	zespół pałacowo- folwarczny	18	k. XIX w.	
288	Redgoszcz	dwojak, ob. budynek mieszkalny	zespół pałacowo- folwarczny	9	k. XIX w.	
289	Redgoszcz	stodoła i budynek inwentarski, ob. budynek gospodarczy	zespół pałacowo- folwarczny	18	k. XIX w.	
290	Redgoszcz	stodoła, ob. budynek gospodarczy	zespół pałacowo- folwarczny	18	k. XIX w.	
291	Redgoszcz	kuźnia, ob. budynek gospodarczy	zespół pałacowo- folwarczny	18	k. XIX w.	
292	Redgoszcz	wieża ciśnień, ob. gospodarczy obiekt budowlany	zespół pałacowo- folwarczny	18	k. XIX w.	
293	Rgielsko	zespół folwarczny	zespół folwarczny	23, 23 a, 24, 25, 26 [d. 59] i 28	XIX/XX w.	
294	Rgielsko	rządcówka, ob. budynek mieszkalny	zespół folwarczny	25	XIX/XX w.	
295	Rgielsko	park	zespół folwarczny	25	XIX/XX w.	Nr 506/A z dnia 28.12.1984 r.
296	Rgielsko	dom robotników folwarcznych [1], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	24	XIX/XX w.	
297	Rgielsko	budynek gospodarczy przy domu robotników folwarcznych [1]	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	24	XIX/XX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejestr zabytków
298	Rgielsko	dom robotników folwarcznych [2], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	26 [d. 59]	XIX/XX w.	
299	Rgielsko	dom robotników folwarcznych [3], ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu folwarcznego	28	XIX/XX w.	
300	Rgielsko	spichlerz, ob. budynek gospodarczy	zespół folwarczny		XIX/XX w.	
301	Rgielsko	stodoła, ob. budynek biurowy PozReco s.c. Rgielsko	zespół folwarczny	23 a	XIX/XX w.	
302	Rgielsko	gorzelnia	zespół folwarczny	23	XIX/XX w.	
303	Rgielsko	dom	zespół zagrody nr 6	6 [d. 7]	pocz. XX w.	
304	Rgielsko	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 6	6 [d. 7]	pocz. XX w.	
305	Rgielsko	dom		7	XIX/XX w.	
306	Rgielsko	dom		9	pocz. XX w.	
307	Rgielsko	dom		31	pocz. XX w.	
308	Rgielsko	dom		32	pocz. XX w.	
309	Rgielsko	dom		35/36	pocz. XX w.	
310	Rudnicze	szkoła powszechna, ob. budynek Szkoły Podstawowej w Żelicach Oddziału Zamiejscowego w Rudniczu		7	ok. 1910	
311	Rudniczyn	dom	zespół zagrody nr 5	5	2 poł. XIX w.	
312	Rudniczyn	budynek gospodarczy [1]	zespół zagrody nr 5	5	2 poł. XIX w.	
313	Rudniczyn	budynek gospodarczy [2]	zespół zagrody nr 5	5	2 poł. XIX w.	
314	Rudniczyn	brama i furta	zespół zagrody nr 5	5	2 poł. XIX w.	
315	Rudniczyn	dom		7	1912	
316	Rudniczyn	dom z częścią gospodarczą		9	pocz. XX w.	
317	Runowo	cmentarz ewangelicki	zespół cmentarza ewangelickiego		2 poł. XIX w.	
318	Runowo	brama	zespół cmentarza ewangelickiego		2 poł. XIX w.	
319	Runowo	szkoła powszechna, ob. budynek nieużytkowany	zespół szkoły powszechnej	5	20. lata XX w.	
320	Runowo	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechnej	5	20. lata XX w.	
321	Runowo	poczta, ob. budynek mieszkalny		8	pocz. XX w.	
322	Runowo	dworzec kolejowy, ob. budynek mieszkalny	zespół dworca kolejowego	7	ok. 1890	
323	Runowo	budynek gospodarczy	zespół dworca kolejowego	7	ok. 1890	
324	Runowo	dom pracowników kolei, ob. budynek mieszkalny	zespół dworca kolejowego	9	ok. 1890	
325	Runowo	budynek gospodarczy	zespół dworca kolejowego	9	ok. 1890	
326	Runowo	zespół folwarczny	zespół folwarczny	29	pocz. XX w.	
327	Runowo	rządcówka, ob. budynek mieszkalny	zespół folwarczny	29	pocz. XX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejestr zabytków
328	Runowo	budynek gospodarczy	zespół folwarczny	29	pocz. XX w.	
329	Runowo	stodoła	zespół folwarczny	29	pocz. XX w.	
330	Runowo	dom		11 [d. 10]	pocz. XX w.	
331	Runowo	dom		19 a [d. 20]	pocz. XX w.	
332	Runowo	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 1	1	pocz. XX w.	
333	Runowo	stodoła	zespół zagrody nr 1	1	pocz. XX w.	
334	Runowo	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 4	4	40. lata XX w.	
335	Runowo	stodoła	zespół zagrody nr 4	4	pocz. XX w.	
336	Runowo	budynek gospodarczy		12	pocz. XX w.	
337	Runowo	obora, ob. budynek gospodarczy		15	k. XIX w.	
338	Runowo	mleczarnia, ob. budynek nieużytkowany		6 [d. 4]	pocz. XX w.	
339	Runowskie	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	
340	Runowskie	dom		5	pocz. XX w.	
341	Sarbka	cmentarz ewangelicki			k. XIX w.	
342	Siedleczeko	cmentarz ewangelicki			2 poł. XIX w.	
343	Siedleczeko	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	3, 35, 36 i 37	1. poł. XIX w., XIX/XX w.	
344	Siedleczeko	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	3	1 poł. XIX w.	
345	Siedleczeko	dom robotników folwarcznych [1] z częścią gospodarczą, ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu dworsko- folwarcznego	35	XIX/XX w.	
346	Siedleczeko	dom robotników folwarcznych [2] z częścią gospodarczą, ob. budynek mieszkalny	kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zespołu dworsko- folwarcznego	36	pocz. XX w.	
347	Siedleczeko	stodoła z częścią gospodarczą	zespół dworsko- folwarczny	37	XIX/XX w.	
348	Siedleczeko	stodoła	zespół dworsko- folwarczny	37	XIX/XX w.	
349	Siedleczeko	kuźnia, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	35	XIX/XX w.	
350	Siedleczeko	dom		1	pocz. XX w.	
351	Siedleczeko	dom		7	ok. 1910	
352	Siedleczeko	dom		15	ok. 1910	
353	Sienno	szkoła powszechna, ob. budynek Szkoły Podstawowej im. ks. Jakuba Wujka	zespół szkoły powszechnej	27	1903	
354	Sienno	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechne	27	1903	
355	Sienno	dom		26 a	pocz. XX w.	
356	Sienno	dom, ob. budynek Szkoły Podstawowej im. ks. Jakuba Wujka		29	1927	
357	Sienno	młyn, ob. budynek gospodarczy	zespół młyna	30	ok. 1905	
358	Sienno	dom młynarza, ob. budynek mieszkalny	zespół młyna	30	ok. 1905	
359	Sieńsko	cmentarz ewangelicki			4 ćw. XIX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejstru zabytków
360	Tarnowo Pałuckie	kościół paraf. rzymskokatolicki pw. św. Mikołaja	zespół kościoła paraf. rzymskokatolickiego pw. św. Mikołaja		4 ćw. XIV w., 1639	Nr AK-I- 11a/259 z dnia 14.03.1933 r.
361	Tarnowo Pałuckie	cmentarz przykościelny	zespół kościoła paraf. rzymskokatolickiego pw. św. Mikołaja		XV w.	
362	Tarnowo Pałuckie	ogrodzenie	zespół kościoła paraf. rzymskokatolickiego pw. św. Mikołaja		pocz. XX w.	
363	Tarnowo Pałuckie	ruiny klasztoru cysterskiego Łekno			poł. XII w.– XIV/XV w.	AK-I-4/12/51 z dnia 26.07.1951 r.
364	Tarnowo Pałuckie	cmentarz rzymskokatolicki			poł. XIX w.	
365	Tarnowo Pałuckie	szkoła powszechna, ob. budynek mieszkalny	zespół szkoły powszechnej	1	ok. 1910	
366	Tarnowo Pałuckie	budynek gospodarczy	zespół szkoły powszechnej	1	ok. 1910	
367	Tarnowo Pałuckie	dwór, ob. budynek mieszkalny		2	XVIII/XIX w.	Nr A-441 z dnia 21.07.1983 r.
368	Tarnowo Pałuckie	dom		15	30. lata XX w.	
369	Tarnowo Pałuckie	dom	zespół zagrody nr 16	16	30. lata XX w.	
370	Tarnowo Pałuckie	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 16	16	pocz. XX w.	
371	Toniszewo	dwór, ob. budynek mieszkalny		28	poł. XIX w.	
372	Werkowo	cmentarz ewangelicki			XIX w.	
373	Werkowo	remiza strażacka			XIX/XX w.	
374	Werkowo	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	56, 58 [d. 54] i 59 [d. 54]	2. poł. XIX w., 1. ćw. XX w.	
375	Werkowo	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	59 [d. 54]	k. XIX w.	Nr 443/A z dnia 21.07.1983 r.
376	Werkowo	budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	59 [d. 54]	2. poł. XIX w.	
377	Werkowo	stodoła	zespół dworsko- folwarczny	59 [d. 54]	2. poł. XIX w.	
378	Werkowo	spichlerz, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	56	k. XIX w.	
379	Werkowo	brama	zespół dworsko- folwarczny	58 [d. 54]	k. XIX w.	
380	Werkowo	dom		11	4 ćw. XIX w.	
381	Werkowo	dom	zespół zagrody nr 22	22	pocz. XX w.	
382	Werkowo	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 22	22	pocz. XX w.	
383	Werkowo	dom	zespół zagrody nr 47	47	k. XIX w.	
384	Werkowo	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 47	47	k. XIX w.	
385	Wiatrowiec	cmentarz ewangelicki			1870	
386	Wiatrowiec	dom		3	pocz. XX w.	
387	Wiatrowiec	dom	zespół zagrody nr 7	7	k. XIX w.	
388	Wiatrowiec	budynek gospodarczy	zespół zagrody nr 7	7	2. poł. XIX w.	
389	Wiatrowiec	stodoła	zespół zagrody nr 7	7	2. poł. XIX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejstru zabytków
390	Wiatrowo	cmentarz rodowy Moszczeńskich			1919	
391	Wiatrowo	szkoła powszechna, ob. budynek Szkoły Podstawowej		1	pocz. XX w.	
392	Wiatrowo	zespół pałacowy	zespół pałacowy		2. poł. XVIII w., 2. poł. XIX w., pocz. XX w.	Nr 1102/A z dnia 06.05.1970 r.
393	Wiatrowo	pałac, ob. budynek nieużytkowany	zespół pałacowy		1856	Nr 1102/A z dnia 06.05.1970 r.
394	Wiatrowo	oficyna ob. budynek nieużytkowany	zespół pałacowy		2 poł. XIX w.	
395	Wiatrowo	park	zespół pałacowy		2. poł. XVIII w.	Nr A-1102 z dnia 06.05.1970 r.
396	Wiatrowo	dom ogrodnika, ob. budynek hydroforni	zespół pałacowy		pocz. XX w.	
397	Wiatrowo	zespół folwarczny	zespół folwarczny	27	2. poł. XIX w., pocz. XX w.	
398	Wiatrowo	czworak, ob. budynek mieszkalny	zespół folwarczny	27	pocz. XX w.	
399	Wiatrowo	stelmacharnia, ob. budynek nieużytkowany	zespół folwarczny		2 poł. XIX w.	
400	Wiatrowo	stodoła i spichlerz, ob. budynek nieużytkowany	zespół folwarczny		2 poł. XIX w.	
401	Wiatrowo	dom		2	pocz. XX w.	
402	Wiatrowo	budynek inwentarski, ob. budynek nieużytkowany	zespół zagrody nr 15 a	15 a	pocz. XX w.	
403	Wiatrowo	obora, ob. budynek nieużytkowany	zespół zagrody nr 15 a	15 a	pocz. XX w.	
404	Wiśniewo	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	2	XIX/XX w., 30. lata XX w.	
405	Wiśniewo	dwór, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	2	XIX/XX w.	
406	Wiśniewo	park	zespół dworsko- folwarczny	2	k. XIX w.	Nr 507/A z dnia 17.12.1984 r.
407	Wiśniewo	obora [1], ob. budynek nieużytkowany	zespół dworsko- folwarczny		30. lata XX w.	
408	Wiśniewo	obora [2], ob. budynek nieużytkowany	zespół dworsko- folwarczny		30. lata XX w.	
409	Wiśniewo	spichlerz, ob. budynek nieużytkowany	zespół dworsko- folwarczny		30. lata XX w.	
410	Żelice	zespół dworsko- folwarczny	zespół dworsko- folwarczny	52/53 i 54	2. poł. XIX w., XIX/XX w.	
411	Żelice	dwór, ob. ruina	zespół dworsko- folwarczny		1884	Nr 436/A z dnia 23.04.1983 r.
412	Żelice	park	zespół dworsko- folwarczny		2. poł. XIX w.	Nr 534/A z dnia 14.02.1986 r.
413	Żelice	mostek	zespół dworsko- folwarczny		k. XIX w.	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Zespół	Adres	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
414	Żelice	budynek gospodarczy, ob. budynek mieszkalny	zespół dworsko- folwarczny	52/53	pocz. XX w.	
415	Żelice	obora [1], ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	54	XIX/XX w.	
416	Żelice	obora [2], ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	54	XIX/XX w.	
417	Żelice	obora [3], ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	54	XIX/XX w.	
418	Żelice	spichlerz, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	54	1886	
419	Żelice	kuźnia, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	54	XIX/XX w.	
420	Żelice	gorzelnia, ob. budynek gospodarczy	zespół dworsko- folwarczny	54	1906	
421	Żelice	ogrodzenie z bramą	zespół dworsko- folwarczny		XIX/XX w.	
422	Żelice	don		9	ok. 1900	
423	Żelice	dom		14	ok. 1900	

Załącznik nr 2

Zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków oraz wojewódzkim rejestrze zabytków

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart adresowych GEZ Wągrowiec

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
1	OPORZYN stan.1, ob. AZP 41-30/30	
2	OPORZYN stan.2, ob. AZP 41-30/31	
3	OPORZYN stan.3, ob. AZP 41-30/32	
4	OPORZYN stan.4, ob. AZP 41-30/33	
5	OPORZYN stan.5, ob. AZP 41-30/34	
6	OPORZYN stan.6, ob. AZP 41-30/35	
7	PAWŁOWO ŻOŃSKIE stan.5, ob. AZP 42-30/31	
8	ZASZKOWICE stan.2, ob. AZP 42-30/34	
9	ZASZKOWICE stan.3, ob. AZP 42-30/35	
10	PAWŁOWO ŻOŃSKIE stan.1, ob. AZP 42-30/64	
11	TONISZEWO stan.1, ob. AZP 42-30/20	
12	TONISZEWO stan.2, ob. AZP 42-30/21	
13	TONISZEWO stan.3, ob. AZP 42-30/22	
14	TONISZEWO stan.7, ob. AZP 42-30/26	
15	TONISZEWO stan.8, ob. AZP 42-30/27	
16	KALISZANKI stan.9, ob. AZP 42-30/28	
17	TONISZEWO stan.-, ob. AZP 42-30/62	
18	KALISZANY stan.11, ob. AZP 42-30/11	
19	KALISZANY stan.12, ob. AZP 42-30/12	
20	KALISZANY stan.13, ob. AZP 42-30/13	
21	KALISZANY stan.14, ob. AZP 42-30/14	
22	KALISZANY stan.15, ob. AZP 42-30/15	
23	KALISZANY stan.2, ob. AZP 42-29/17	
24	KALISZANY stan.3A,3B, ob. AZP 42-29/18	
25	KALISZANY stan.1, ob. AZP 42-29/19	
26	KALISZANY stan.4, ob. AZP 42-29/20	
27	KALISZANY stan.5, ob. AZP 42-29/21	
28	KALISZANY stan.7, ob. AZP 42-29/23	
29	KALISZANY stan.8, ob. AZP 42-29/24	
30	KALISZANY stan.9, ob. AZP 42-29/25	
31	KALISZANY stan.10, ob. AZP 42-29/26	
32	KALISZANY stan.16, ob. AZP 42-30/16	
33	KALISZANY stan.17, ob. AZP 42-30/17	
34	KALISZANY stan.18, ob. AZP 42-30/18	
35	KALISZANY stan.-, ob. AZP 42-30/66	
36	DĄBKOWICE stan.3, ob. AZP 42-29/29	
37	KAMIENICA stan.1, ob. AZP 42-29/30	
38	KAMIENICA stan.2, ob. AZP 42-29/31	
39	KAMIENICA stan.3, ob. AZP 42-29/32	
40	KAMIENICA stan.4, ob. AZP 42-29/33	
41	KAMIENICA stan.5, ob. AZP 42-29/34	
42	KAMIENICA stan.6, ob. AZP 42-29/35	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
43	KAMIENICA stan.7, ob. AZP 42-29/36	
44	KAMIENICA stan.8, ob. AZP 42-29/37	
45	KAMIENICA stan.9, ob. AZP 42-29/38	
46	KAMIENICA stan.10, ob. AZP 42-29/39	
47	KAMIENICA stan.11, ob. AZP 42-29/40	
48	KAMIENICA stan.12, ob. AZP 42-29/41	
49	KAMIENICA stan.13, ob. AZP 42-29/42	
50	KAMIENICA stan.14, ob. AZP 42-29/43	
51	KAMIENICA stan.15, ob. AZP 42-29/44	
52	DĄBKOWICE stan.1, ob. AZP 42-29/27	
53	DĄBKOWICE stan.2, ob. AZP 42-29/28	
54	TONISZEWO stan.4, ob. AZP 42-30/23	
55	TONISZEWO stan.5, ob. AZP 42-30/24	
56	KALISZANKI stan.1, ob. AZP 42-30/29	
57	KALISZANKI stan.2, ob. AZP 42-30/30	
58	KALISZANKI stan.3, ob. AZP 42-30/63	
59	SARBKA stan.3, ob. AZP 43-29/20	
60	SARBKA stan.4, ob. AZP 43-29/21	
61	SARBKA stan.5, ob. AZP 43-29/22	
62	SARBKA stan.6, ob. AZP 43-29/23	
63	SARBKA stan.7, ob. AZP 43-29/24	
64	SARBKA stan.8, ob. AZP 43-29/25	
65	SARBKA stan.9, ob. AZP 43-29/26	
66	SARBKA stan.10, ob. AZP 43-29/27	
67	ŻELICE stan.14, ob. AZP 43-29/74	
68	ŻELICE stan.15, ob. AZP 43-29/75	
69	ŻELICE stan.16, ob. AZP 43-29/76	
70	ŻELICE stan.17, ob. AZP 43-29/77	
71	ŻELICE stan.18, ob. AZP 43-29/78	
72	ŻELICE stan.19, ob. AZP 43-29/79	
73	ŻELICE stan.20, ob. AZP 43-29/80	
74	ŻELICE stan.21, ob. AZP 43-29/81	
75	ŻELICE stan.22, ob. AZP 43-29/82	
76	ŻELICE stan.23, ob. AZP 43-29/83	
77	ŻELICE stan.24, ob. AZP 43-29/84	
78	ŻELICE stan.25, ob. AZP 43-29/85	
79	ŻELICE stan.26, ob. AZP 43-29/86	
80	ŻELICE stan.27, ob. AZP 43-29/87	
81	ŻELICE stan.28, ob. AZP 43-29/88	
82	ŻELICE stan.29, ob. AZP 43-29/89	
83	ŻELICE stan.30, ob. AZP 43-29/90	
84	ŻELICE stan.31, ob. AZP 43-29/91	
85	ŻELICE stan.32, ob. AZP 43-29/92	
86	ŻELICE stan.33, ob. AZP 43-29/93	
87	ŻELICE stan.34, ob. AZP 43-29/94	
88	ŻELICE stan.35, ob. AZP 43-29/95	
89	ŻELICE stan.36, ob. AZP 43-29/96	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
90	ŻELICE stan.37, ob. AZP 43-29/97	
91	ŻELICE stan.38, ob. AZP 43-29/98	
92	ŻELICE stan.39, ob. AZP 43-29/99	
93	ŻELICE stan.40, ob. AZP 43-29/100	
94	ŻELICE stan.41, ob. AZP 43-29/101	
95	ŻELICE stan.42, ob. AZP 43-29/102	
96	ŻELICE stan.53, ob. AZP 43-29/113	
97	ŻELICE stan.54, ob. AZP 43-29/114	
98	ŻELICE stan.55, ob. AZP 43-29/115	
99	ŻELICE stan.56, ob. AZP 43-29/116	
100	ŻELICE stan.57, ob. AZP 43-29/117	
101	ŻELICE stan.58, ob. AZP 43-29/118	
102	ŻELICE stan.59, ob. AZP 43-29/119	
103	ŻELICE stan.60, ob. AZP 43-29/120	
104	ŻELICE stan.61, ob. AZP 43-29/121	
105	ŻELICE stan.62, ob. AZP 43-29/122	
106	ŻELICE stan.63, ob. AZP 43-29/123	
107	ŻELICE stan.64, ob. AZP 43-29/124	
108	ŻELICE stan.65, ob. AZP 43-29/125	
109	ŻELICE stan.66, ob. AZP 43-29/126	
110	ŻELICE stan.67, ob. AZP 43-29/127	
111	ŻELICE stan.68, ob. AZP 43-29/128	
112	ŻELICE stan.69, ob. AZP 43-29/129	
113	ŻELICE stan.70, ob. AZP 43-29/130	
114	ŻELICE stan.71, ob. AZP 43-29/131	
115	ŻELICE stan.72, ob. AZP 43-29/132	
116	ŻELICE stan.73, ob. AZP 43-29/133	
117	ŻELICE stan.75, ob. AZP 43-29/137	
118	ŻELICE stan.76, ob. AZP 43-29/138	
119	ŻELICE stan.77, ob. AZP 43-29/139	
120	ŻELICE stan.78, ob. AZP 43-29/140	
121	ŻELICE stan.79, ob. AZP 43-29/141	
122	ŻELICE stan.80, ob. AZP 43-29/142	
123	ŻELICE stan.82, ob. AZP 43-29/144	
124	ŻELICE stan.83, ob. AZP 43-29/145	
125	ŻELICE stan.84, ob. AZP 43-29/146	
126	ŻELICE stan.85, ob. AZP 43-29/147	
127	ŻELICE stan.86, ob. AZP 43-29/148	
128	ŻELICE stan.1, ob. AZP 44-29/1	
129	ŻELICE stan.2, ob. AZP 44-29/2	
130	ŻELICE stan.3, ob. AZP 44-29/3	
131	ŻELICE stan.4, ob. AZP 44-29/4	
132	ŻELICE stan.5, ob. AZP 44-29/5	
133	ŻELICE stan.6, ob. AZP 44-29/6	
134	ŻELICE stan.7, ob. AZP 44-29/7	
135	ŻELICE stan.49, ob. AZP 43-29/109	
136	ŻELICE stan.50, ob. AZP 43-29/110	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
137	ŻELICE stan.51, ob. AZP 43-29/111	
138	ŻELICE stan.52, ob. AZP 43-29/112	
139	POTULICE stan.3, ob. AZP 44-28/123	
140	POTULICE stan.4, ob. AZP 44-28/124	
141	POTULICE stan.5, ob. AZP 44-28/125	
142	POTULICE stan.6, ob. AZP 44-28/126	
143	POTULICE stan.7, ob. AZP 44-28/127	
144	POTULICE stan.8, ob. AZP 44-28/128	
145	POTULICE stan.9, ob. AZP 44-28/129	
146	POTULICE stan.10, ob. AZP 44-28/130	
147	POTULICE stan.11, ob. AZP 44-28/131	
148	POTULICE stan.1, ob. AZP 44-28/122	
149	POTULICE stan.12, ob. AZP 44-28/132	
150	POTULICE stan.13, ob. AZP 44-28/133	
151	POTULICE stan.14, ob. AZP 44-28/134	
152	POTULICE stan.29, ob. AZP 44-29/15	
153	POTULICE stan.30, ob. AZP 44-29/16	
154	POTULICE stan.31, ob. AZP 44-29/17	
155	POTULICE stan.32, ob. AZP 44-29/18	
156	POTULICE stan.33, ob. AZP 44-29/19	
157	POTULICE stan.34, ob. AZP 44-29/20	
158	POTULICE stan.35, ob. AZP 44-29/21	
159	POTULICE stan.36, ob. AZP 44-29/22	
160	POTULICE stan.37, ob. AZP 44-29/23	
161	POTULICE stan.38, ob. AZP 44-29/24	
162	POTULICE stan.16, ob. AZP 44-28/136	
163	POTULICE stan.17, ob. AZP 44-28/137	
164	POTULICE stan.18, ob. AZP 44-28/138	
165	POTULICE stan.19, ob. AZP 44-28/139	
166	POTULICE stan.20, ob. AZP 44-28/140	
167	POTULICE stan.21, ob. AZP 44-28/141	
168	POTULICE stan.22, ob. AZP 44-28/142	
169	JAKUBOWO stan.3, ob. AZP 44-28/145	
170	JAKUBOWO stan.4, ob. AZP 44-28/146	
171	RUNOWO stan.1, ob. AZP 44-28/148	
172	RUNOWO stan.2, ob. AZP 44-28/149	
173	RUNOWO stan.52, ob. AZP 44-29/25	
174	RUNOWO stan.53, ob. AZP 44-29/26	
175	RUNOWO stan.3, ob. AZP 44-29/27	
176	RUNOWO stan.4, ob. AZP 44-29/28	
177	RUNOWO stan.5, ob. AZP 44-29/29	
178	RUNOWO stan.6, ob. AZP 44-29/30	
179	RUNOWO stan.7, ob. AZP 44-29/31	
180	RUNOWO stan.8, ob. AZP 44-29/32	
181	RUNOWO stan.9, ob. AZP 44-29/33	
182	RUNOWO stan.10, ob. AZP 44-29/34	
183	RUNOWO stan.11, ob. AZP 44-29/35	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
184	RUNOWO stan.12, ob. AZP 44-29/36	
185	RUNOWO stan.13, ob. AZP 44-29/37	
186	RUNOWO stan.14, ob. AZP 44-29/38	
187	RUNOWO stan.15, ob. AZP 44-29/39	
188	RUNOWO stan.16, ob. AZP 44-29/40	
189	RUNOWO stan.17, ob. AZP 44-29/41	
190	RUNOWO stan.18, ob. AZP 44-29/42	
191	RUNOWO stan.19, ob. AZP 44-29/43	
192	RUNOWO stan.20, ob. AZP 44-29/44	
193	RUNOWO stan.21, ob. AZP 44-29/45	
194	RUNOWO stan.22, ob. AZP 44-29/46	
195	RUNOWO stan.23, ob. AZP 44-29/47	
196	RUNOWO stan.24, ob. AZP 44-29/48	
197	RUNOWO stan.25, ob. AZP 44-29/49	
198	RUNOWO stan.26, ob. AZP 44-29/50	
199	RUNOWO stan.27, ob. AZP 44-29/51	
200	RUNOWO stan.28, ob. AZP 44-29/52	
201	RUNOWO stan.29, ob. AZP 44-29/53	
202	RUNOWO stan.30, ob. AZP 44-29/54	
203	RUNOWO stan.31, ob. AZP 44-29/55	
204	RUNOWO stan.43, ob. AZP 44-29/67	
205	RUNOWO stan.44, ob. AZP 44-29/68	
206	RUNOWO stan.45, ob. AZP 44-29/69	
207	RUNOWO stan.46, ob. AZP 44-29/70	
208	RUNOWO stan.47, ob. AZP 44-29/71	
209	WIATROWIEC stan.2, ob. AZP 44-29/84	
210	WIATROWIEC stan.3, ob. AZP 44-29/85	
211	WIATROWIEC stan.4, ob. AZP 44-29/86	
212	WIATROWIEC stan.5, ob. AZP 44-29/87	
213	WIATROWIEC stan.6, ob. AZP 44-29/88	
214	WIATROWIEC stan.7, ob. AZP 44-29/89	
215	WIATROWIEC stan.8, ob. AZP 44-29/90	
216	WIATROWIEC stan.9, ob. AZP 44-29/91	
217	WIATROWIEC stan.10, ob. AZP 44-29/92	
218	WIATROWIEC stan.11, ob. AZP 44-29/93	
219	WIATROWIEC stan.12, ob. AZP 44-29/94	
220	WIATROWIEC stan.13, ob. AZP 44-29/95	
221	WIATROWIEC stan.14, ob. AZP 44-29/96	
222	WIATROWIEC stan.15, ob. AZP 44-29/97	
223	WIATROWIEC stan.16, ob. AZP 44-29/98	
224	WIATROWIEC stan.17, ob. AZP 44-29/99	
225	WIATROWIEC stan.18, ob. AZP 44-29/100	
226	WIATROWIEC stan.19, ob. AZP 44-29/101	
227	WIATROWIEC stan.20, ob. AZP 44-29/102	
228	WIATROWIEC stan.21, ob. AZP 44-29/103	
229	WIATROWIEC stan.22, ob. AZP 44-29/104	
230	WIATROWIEC stan.23, ob. AZP 44-29/105	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
231	WIATROWIEC stan.24, ob. AZP 44-29/106	
232	WIATROWIEC stan.25, ob. AZP 44-29/107	
233	WIATROWIEC stan.26, ob. AZP 44-29/108	
234	WIATROWIEC stan.27, ob. AZP 44-29/109	
235	WIATROWIEC stan.28, ob. AZP 44-29/110	
236	WIATROWIEC stan.29, ob. AZP 44-29/111	
237	WIATROWIEC stan.30, ob. AZP 44-29/112	
238	DUROWO stan.3, ob. AZP 44-29/179	
239	RUDNICZE stan.33, ob. AZP 44-29/57	
240	RUDNICZE stan.34, ob. AZP 44-29/58	
241	RUDNICZE stan.35, ob. AZP 44-29/59	
242	RUDNICZE stan.36, ob. AZP 44-29/60	
243	RUDNICZE stan.37, ob. AZP 44-29/61	
244	RUDNICZE stan.38, ob. AZP 44-29/62	
245	RUDNICZE stan.39, ob. AZP 44-29/63	
246	RUDNICZE stan.40, ob. AZP 44-29/64	
247	RUDNICZE stan.41, ob. AZP 44-29/65	
248	RUDNICZE stan.42, ob. AZP 44-29/66	
249	RUDNICZE stan.38, ob. AZP 44-29/154	
250	RUDNICZE stan.39, ob. AZP 44-29/155	
251	RUDNICZE stan.40, ob. AZP 44-29/156	
252	RUDNICZE stan.1, ob. AZP 44-29/117	
253	RUDNICZE stan.15, ob. AZP 44-29/131	
254	RUDNICZE stan.16, ob. AZP 44-29/132	
255	RUDNICZE stan.17, ob. AZP 44-29/133	
256	RUDNICZE stan.18, ob. AZP 44-29/134	
257	RUDNICZE stan.19, ob. AZP 44-29/135	
258	RUDNICZE stan.20, ob. AZP 44-29/136	
259	RUDNICZE stan.21, ob. AZP 44-29/137	
260	RUDNICZE stan.22, ob. AZP 44-29/138	
261	RUDNICZE stan.23, ob. AZP 44-29/139	
262	RUDNICZE stan.24, ob. AZP 44-29/140	
263	RUDNICZE stan.25, ob. AZP 44-29/141	
264	RUDNICZE stan.26, ob. AZP 44-29/142	
265	RUDNICZE stan.27, ob. AZP 44-29/143	
266	RUDNICZE stan.28, ob. AZP 44-29/144	
267	RUDNICZE stan.29, ob. AZP 44-29/145	
268	RUDNICZE stan.30, ob. AZP 44-29/146	
269	RUDNICZE stan.31, ob. AZP 44-29/147	
270	RUDNICZE stan.32, ob. AZP 44-29/148	
271	RUDNICZE stan.33, ob. AZP 44-29/149	
272	RUDNICZE stan.34, ob. AZP 44-29/150	
273	RUDNICZE stan.35, ob. AZP 44-29/151	
274	RUDNICZE stan.36, ob. AZP 44-29/152	
275	RUDNICZE stan.37, ob. AZP 44-29/153	
276	RUDNICZE stan.41, ob. AZP 44-29/157	
277	RUDNICZE stan.42, ob. AZP 44-29/158	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
278	RUDNICZE stan.43, ob. AZP 44-29/159	
279	RUDNICZE stan.44, ob. AZP 44-29/160	
280	RUDNICZE stan.45, ob. AZP 44-29/161	
281	RUDNICZE stan.46, ob. AZP 44-29/162	
282	RUDNICZE stan.47, ob. AZP 44-29/163	
283	RUDNICZE stan.48, ob. AZP 44-29/164	
284	RUDNICZE stan.49, ob. AZP 44-29/165	
285	RUDNICZE stan.50, ob. AZP 44-29/166	
286	RUDNICZE stan.51, ob. AZP 44-29/167	
287	RUDNICZE stan.52, ob. AZP 44-29/168	
288	RUDNICZE stan.53, ob. AZP 44-29/169	
289	RUDNICZE stan.54, ob. AZP 44-29/170	
290	RUDNICZE stan.55, ob. AZP 44-29/171	
291	RUDNICZE stan.56, ob. AZP 44-29/172	
292	RUDNICZE stan.57, ob. AZP 44-29/173	
293	RUDNICZE stan.58, ob. AZP 44-29/174	
294	RUDNICZE stan.59, ob. AZP 44-29/175	
295	RUDNICZE stan.60, ob. AZP 44-29/176	
296	ŻELICE stan.8, ob. AZP 44-29/8	
297	ŻELICE stan.9, ob. AZP 44-29/9	
298	ŻELICE stan.10, ob. AZP 44-29/10	
299	ŻELICE stan.43, ob. AZP 43-29/103	
300	ŻELICE stan.44, ob. AZP 43-29/104	
301	ŻELICE stan.45, ob. AZP 43-29/105	
302	ŻELICE stan.47, ob. AZP 43-29/107	
303	RUDNICZE stan.63, ob. AZP 43-29/51	
304	RUDNICZE stan.64, ob. AZP 43-29/52	
305	RUDNICZE stan.65, ob. AZP 43-29/53	
306	RUDNICZE stan.66, ob. AZP 43-29/54	
307	RUDNICZE stan.67, ob. AZP 43-29/55	
308	RUDNICZE stan.68, ob. AZP 43-29/56	
309	RUDNICZE stan.69, ob. AZP 43-29/57	
310	RUDNICZE stan.70, ob. AZP 43-29/58	
311	RUDNICZE stan.71, ob. AZP 43-29/59	
312	RUDNICZE stan.72, ob. AZP 43-29/60	
313	RUDNICZE stan.73, ob. AZP 43-29/61	
314	RUDNICZE stan.74, ob. AZP 43-29/62	
315	RUDNICZE stan.76, ob. AZP 43-29/64	
316	RUDNICZE stan.77, ob. AZP 43-29/65	
317	RUDNICZE stan.78, ob. AZP 43-29/66	
318	RUDNICZE stan.79, ob. AZP 43-29/67	
319	RUDNICZE stan.80, ob. AZP 43-29/68	
320	RUDNICZE stan.81, ob. AZP 43-29/69	
321	RUDNICZE stan.82, ob. AZP 43-29/70	
322	RUDNICZE stan.84, ob. AZP 43-29/150	
323	RUDNICZE stan.85, ob. AZP 43-29/151	
324	RUDNICZE stan.2, ob. AZP 44-29/118	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
325	RUDNICZE stan.3, ob. AZP 44-29/119	
326	RUDNICZE stan.4, ob. AZP 44-29/120	
327	RUDNICZE stan.5, ob. AZP 44-29/121	
328	RUDNICZE stan.6, ob. AZP 44-29/122	
329	RUDNICZE stan.7, ob. AZP 44-29/123	
330	RUDNICZE stan.8, ob. AZP 44-29/124	
331	RUDNICZE stan.9, ob. AZP 44-29/125	
332	RUDNICZE stan.10, ob. AZP 44-29/126	
333	RUDNICZE stan.11, ob. AZP 44-29/127	
334	RUDNICZE stan.12, ob. AZP 44-29/128	
335	RUDNICZE stan.13, ob. AZP 44-29/129	
336	RUDNICZE stan.14, ob. AZP 44-29/130	
337	RUDNICZE stan.61, ob. AZP 44-29/177	
338	SARBKA stan.11, ob. AZP 43-29/28	
339	SARBKA stan.12, ob. AZP 43-29/29	
340	SARBKA stan.13, ob. AZP 43-29/30	
341	NOWE stan.2, ob. AZP 43-29/32	
342	NOWE stan.3, ob. AZP 43-29/33	
343	NOWE stan.4, ob. AZP 43-29/34	
344	NOWE stan.5, ob. AZP 43-29/35	
345	NOWE stan.6, ob. AZP 43-29/36	
346	NOWE stan.7, ob. AZP 43-29/37	
347	NOWE stan.8, ob. AZP 43-29/38	
348	NOWE stan.9, ob. AZP 43-29/39	
349	NOWE stan.10, ob. AZP 43-29/40	
350	NOWE stan.11, ob. AZP 43-29/41	
351	NOWE stan.12, ob. AZP 43-29/42	
352	NOWE stan.13, ob. AZP 43-29/43	
353	NOWE stan.14, ob. AZP 43-29/44	
354	NOWE stan.15, ob. AZP 43-29/45	
355	NOWE stan.16, ob. AZP 43-29/46	
356	NOWE stan.17, ob. AZP 43-29/47	
357	NOWE stan.18, ob. AZP 43-29/48	
358	NOWE stan.19, ob. AZP 43-29/49	
359	NOWE stan.20, ob. AZP 43-29/50	
360	ŻELICE stan.11, ob. AZP 43-29/71	
361	ŻELICE stan.12, ob. AZP 43-29/72	
362	NOWE stan.21, ob. AZP 43-30/1	
363	NOWE stan.22, ob. AZP 43-30/2	
364	NOWE stan.23, ob. AZP 43-30/3	
365	NOWE stan.24, ob. AZP 43-30/4	
366	NOWE stan.25, ob. AZP 43-30/5	
367	NOWE stan.26, ob. AZP 43-30/6	
368	NOWE stan.27, ob. AZP 43-30/7	
369	NOWE stan.28, ob. AZP 43-30/8	
370	NOWE stan.29, ob. AZP 43-30/9	
371	NOWE stan.30, ob. AZP 43-30/10	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
372	NOWE stan.31, ob. AZP 43-30/11	
373	NOWE stan.32, ob. AZP 43-30/12	
374	NOWE stan.33, ob. AZP 43-30/13	
375	NOWE stan.34, ob. AZP 43-30/14	
376	NOWE stan.35, ob. AZP 43-30/15	
377	NOWE stan.36, ob. AZP 43-30/16	
378	NOWE stan.37, ob. AZP 43-30/17	
379	NOWE stan.38, ob. AZP 43-30/18	
380	BARTODZIEJE stan.1, ob. AZP 43-30/19	
381	BARTODZIEJE stan.2, ob. AZP 43-30/20	
382	BARTODZIEJE stan.5, ob. AZP 43-30/23	
383	BARTODZIEJE stan.6, ob. AZP 43-30/24	
384	BARTODZIEJE stan.7, ob. AZP 43-30/25	
385	BARTODZIEJE stan.8, ob. AZP 43-30/26	
386	BARTODZIEJE stan.9, ob. AZP 43-30/27	
387	BARTODZIEJE stan.10, ob. AZP 43-30/28	
388	BARTODZIEJE stan.11, ob. AZP 43-30/29	
389	BARTODZIEJE stan.12, ob. AZP 43-30/30	
390	BARTODZIEJE stan.13, ob. AZP 43-30/31	
391	BARTODZIEJE stan.14, ob. AZP 43-30/32	
392	BARTODZIEJE stan.15, ob. AZP 43-30/33	
393	BARTODZIEJE stan.16, ob. AZP 43-30/34	
394	BARTODZIEJE stan.17, ob. AZP 43-30/35	
395	BARTODZIEJE stan.18, ob. AZP 43-30/36	
396	BARTODZIEJE stan.19, ob. AZP 43-30/37	
397	BARTODZIEJE stan.20, ob. AZP 43-30/38	
398	BARTODZIEJE stan.21, ob. AZP 43-30/39	
399	BARTODZIEJE stan.22, ob. AZP 43-30/40	
400	BARTODZIEJE stan.23, ob. AZP 43-30/41	
401	BARTODZIEJE stan.24, ob. AZP 43-30/42	
402	BARTODZIEJE stan.25, ob. AZP 43-30/43	
403	BARTODZIEJE stan.26, ob. AZP 43-30/44	
404	BARTODZIEJE stan.27, ob. AZP 43-30/45	
405	BARTODZIEJE stan.28, ob. AZP 43-30/46	
406	BARTODZIEJE stan.29, ob. AZP 43-30/47	
407	BARTODZIEJE stan.30, ob. AZP 43-30/48	
408	BARTODZIEJE stan.31, ob. AZP 43-30/49	
409	BARTODZIEJE stan.32, ob. AZP 43-30/50	
410	BARTODZIEJE stan.33, ob. AZP 43-30/51	
411	BARTODZIEJE stan.34, ob. AZP 43-30/52	
412	BARTODZIEJE stan.35, ob. AZP 43-30/53	
413	BARTODZIEJE stan.36, ob. AZP 43-30/54	
414	BARTODZIEJE stan.37, ob. AZP 43-30/55	
415	BARTODZIEJE stan.38, ob. AZP 43-30/56	
416	BARTODZIEJE stan.39, ob. AZP 43-30/57	
417	KOBYLEC stan.24, ob. AZP 43-30/81	
418	KOBYLEC stan.25, ob. AZP 43-30/82	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
419	KOBYLEC stan.26, ob. AZP 43-30/83	
420	KOBYLEC stan.27, ob. AZP 43-30/84	
421	KOBYLEC stan.28, ob. AZP 43-30/85	
422	KOBYLEC stan.29, ob. AZP 43-30/86	
423	KOBYLEC stan.33, ob. AZP 43-30/90	
424	KOBYLEC stan.34, ob. AZP 43-30/91	
425	KOBYLEC stan.35, ob. AZP 43-30/92	
426	KOBYLEC stan.36, ob. AZP 43-30/93	
427	KOBYLEC stan.37, ob. AZP 43-30/94	
428	KOBYLEC stan.38, ob. AZP 43-30/95	
429	KOBYLEC stan.39, ob. AZP 43-30/96	
430	KOBYLEC stan.40, ob. AZP 43-30/97	
431	KOBYLEC stan.41, ob. AZP 43-30/98	
432	KOBYLEC stan.42, ob. AZP 43-30/99	
433	KOBYLEC stan.43, ob. AZP 43-30/100	
434	KOBYLEC stan.44, ob. AZP 43-30/101	
435	KOBYLEC stan.45, ob. AZP 43-30/102	
436	KOBYLEC stan.46, ob. AZP 43-30/103	
437	KOBYLEC stan.47, ob. AZP 43-30/104	
438	KOBYLEC stan.48, ob. AZP 43-30/105	
439	KOBYLEC stan.49, ob. AZP 43-30/106	
440	KOBYLEC stan.50, ob. AZP 43-30/107	
441	KOBYLEC stan.51, ob. AZP 43-30/108	
442	KOBYLEC stan.1, ob. AZP 43-30/58	Nr rej.: 452 Data wpisu: 12.03.2013 r.
443	KOBYLEC stan.2, ob. AZP 43-30/59	
444	KOBYLEC stan.3, ob. AZP 43-30/60	
445	KOBYLEC stan.5, ob. AZP 43-30/62	
446	KOBYLEC stan.7, ob. AZP 43-30/64	
447	KOBYLEC stan.8, ob. AZP 43-30/65	
448	KOBYLEC stan.9, ob. AZP 43-30/66	
449	KOBYLEC stan.10, ob. AZP 43-30/67	
450	KOBYLEC stan.11, ob. AZP 43-30/68	
451	KOBYLEC stan.12, ob. AZP 43-30/69	
452	KOBYLEC stan.13, ob. AZP 43-30/70	
453	KOBYLEC stan.14, ob. AZP 43-30/71	
454	KOBYLEC stan.15, ob. AZP 43-30/72	
455	KOBYLEC stan.16, ob. AZP 43-30/73	
456	KOBYLEC stan.17, ob. AZP 43-30/74	
457	KOBYLEC stan.18, ob. AZP 43-30/75	
458	KOBYLEC stan.19, ob. AZP 43-30/76	
459	KOBYLEC stan.20, ob. AZP 43-30/77	
460	KOBYLEC stan.21, ob. AZP 43-30/78	
461	KOBYLEC stan.22, ob. AZP 43-30/79	
462	KOBYLEC stan.23, ob. AZP 43-30/80	
463	KOBYLEC stan.30, ob. AZP 43-30/87	
464	KOBYLEC stan.31, ob. AZP 43-30/88	
465	KOBYLEC stan.32, ob. AZP 43-30/89	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
466	BUKOWIEC stan.6, ob. AZP 43-30/111	
467	BUKOWIEC stan.7, ob. AZP 43-30/112	
468	BUKOWIEC stan.8, ob. AZP 43-30/113	
469	BUKOWIEC stan.9, ob. AZP 43-30/114	
470	BUKOWIEC stan.10, ob. AZP 43-30/115	
471	BUKOWIEC stan.11, ob. AZP 43-30/116	
472	BUKOWIEC stan.12, ob. AZP 43-30/117	
473	BUKOWIEC stan.13, ob. AZP 43-30/118	
474	BUKOWIEC stan.14, ob. AZP 43-30/119	
475	BUKOWIEC stan.15, ob. AZP 43-30/120	
476	BUKOWIEC stan.16, ob. AZP 43-30/121	
477	BUKOWIEC stan.17, ob. AZP 43-30/122	
478	BUKOWIEC stan.18, ob. AZP 43-30/123	
479	BUKOWIEC stan.19, ob. AZP 43-30/124	
480	BUKOWIEC stan.20, ob. AZP 43-30/125	
481	BUKOWIEC stan.21, ob. AZP 43-30/126	
482	BUKOWIEC stan.22, ob. AZP 43-30/127	
483	BUKOWIEC stan.23, ob. AZP 43-30/128	
484	BUKOWIEC stan.24, ob. AZP 43-30/129	
485	BUKOWIEC stan.25, ob. AZP 43-30/130	
486	BUKOWIEC stan.26, ob. AZP 43-30/131	
487	BUKOWIEC stan.27, ob. AZP 43-30/132	
488	BUKOWIEC stan.28, ob. AZP 43-30/133	
489	BUKOWIEC stan.29, ob. AZP 43-30/134	
490	BUKOWIEC stan.30, ob. AZP 43-30/135	
491	BUKOWIEC stan.31, ob. AZP 43-30/136	
492	BUKOWIEC stan.32, ob. AZP 43-30/137	
493	BUKOWIEC stan.33, ob. AZP 43-30/138	
494	GRYLEWO stan.4, ob. AZP 42-30/41	
495	GRYLEWO stan.5, ob. AZP 42-30/43	
496	GRYLEWO stan.17, ob. AZP 42-30/44	
497	GRYLEWO stan.18, ob. AZP 42-30/45	
498	GRYLEWO stan.7, ob. AZP 42-30/46	
499	GRYLEWO stan.8, ob. AZP 42-30/47	
500	GRYLEWO stan.19, ob. AZP 42-30/49	
501	GRYLEWO stan.20, ob. AZP 42-30/50	
502	KOPASZYN stan.5, ob. AZP 42-30/53	
503	KOPASZYN stan.1, ob. AZP 42-30/54	
504	GRYLEWO stan.11, ob. AZP 42-30/55	
505	KOPASZYN stan.6, ob. AZP 42-30/56	
506	DANABÓRZ stan.10, ob. AZP 42-30/48	
507	DANABÓRZ stan.2, ob. AZP 42-30/57	Nr rej.: A/380 (104) Data wpisu: 17.01.1980 r. (28.09.2007 r.)
508	DANABÓRZ stan.9, ob. AZP 42-30/58	
509	DANABÓRZ stan.8, ob. AZP 42-30/59	
510	DANABÓRZ stan.17, ob. AZP 42-30/61	
511	BUKOWIEC stan.34, ob. AZP 43-30/139	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
512	BUKOWIEC stan.35, ob. AZP 43-30/140	
513	LASKOWNICA MAŁA stan.Y, ob. AZP 42-30/37	
514	LASKOWNICA MAŁA stan.19, ob. AZP 42-30/38	
515	GRYLEWO stan.21, ob. AZP 42-31/54	
516	GRYLEWO stan.22, ob. AZP 42-31/55	
517	GRYLEWO stan.14, ob. AZP 42-30/39	
518	GRYLEWO stan.15, ob. AZP 42-30/40	
519	GRYLEWO stan.23, ob. AZP 42-31/56	
520	GRYLEWO stan.24, ob. AZP 42-31/57	
521	DANABÓRZ stan.16, ob. AZP 42-30/60	
522	BUKOWIEC stan.1, ob. AZP 42-31/68	
523	BUKOWIEC stan.2, ob. AZP 42-31/69	
524	BUKOWIEC stan.3, ob. AZP 42-31/70	
525	BRZEŻNO STARE stan.6, ob. AZP 42-31/60	
526	BRZEŻNO STARE stan.7, ob. AZP 42-31/61	
527	BRZEŻNO STARE stan.8, ob. AZP 42-31/62	
528	BRZEŻNO STARE stan.9, ob. AZP 42-31/63	
529	BRZEŻNO STARE stan.10, ob. AZP 42-31/64	
530	BRZEŻNO STARE stan.11, ob. AZP 42-31/65	
531	BRZEŻNO STARE stan.12, ob. AZP 42-31/66	
532	BRZEŻNO STARE stan.13, ob. AZP 42-31/67	
533	ŁUKOWO stan.1, ob. AZP 42-31/78	
534	ŁUKOWO stan.2, ob. AZP 42-31/79	
535	ŁUKOWO stan.3, ob. AZP 42-31/80	
536	ŁUKOWO stan.4, ob. AZP 42-31/81	
537	ŁUKOWO stan.5, ob. AZP 42-31/82	
538	ŁUKOWO stan.6, ob. AZP 42-31/83	
539	ŁUKOWO stan.7, ob. AZP 42-31/84	
540	ŁUKOWO stan.8, ob. AZP 42-31/85	
541	ŁUKOWO stan.9, ob. AZP 42-31/86	
542	ŁUKOWO stan.11, ob. AZP 42-31/88	
543	ŁUKOWO stan.12, ob. AZP 42-31/89	
544	ŁUKOWO stan.13, ob. AZP 42-31/90	
545	ŁUKOWO stan.14, ob. AZP 42-31/91	
546	ŁUKOWO stan.15, ob. AZP 42-31/92	
547	ŁUKOWO stan.16, ob. AZP 42-31/93	
548	ŁUKOWO stan.17, ob. AZP 42-31/94	
549	ŁUKOWO stan.20, ob. AZP 42-31/97	
550	ŁUKOWO stan.21, ob. AZP 42-31/98	
551	ŁUKOWO stan.22, ob. AZP 42-31/99	
552	ŁUKOWO stan.23, ob. AZP 42-31/100	
553	ŁUKOWO stan.24, ob. AZP 42-31/101	
554	ŁUKOWO stan.25, ob. AZP 42-31/102	
555	ŁUKOWO stan.26, ob. AZP 42-31/103	
556	ŁUKOWO stan.28, ob. AZP 42-31/105	
557	WIŚNIEWO stan.1, ob. AZP 42-31/132	
558	WIŚNIEWO stan.2, ob. AZP 42-31/133	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
559	WIŚNIEWO stan.4, ob. AZP 42-31/135	
560	WIŚNIEWO stan.1, ob. AZP 42-32/67	
561	WIŚNIEWO stan.3, ob. AZP 42-31/134	
562	KONINEK stan.3, ob. AZP 43-31/21	
563	KONINEK stan.4, ob. AZP 43-31/22	
564	KONINEK stan.5, ob. AZP 43-31/23	
565	KONINEK stan.6, ob. AZP 43-31/24	
566	KONINEK stan.7, ob. AZP 43-31/25	
567	KONINEK stan.8, ob. AZP 43-31/26	
568	BRZEŻNO STARE stan.3, ob. AZP 43-31/1	
569	KROSNO stan.1, ob. AZP 43-31/3	
570	KROSNO stan.2, ob. AZP 43-31/4	
571	KROSNO stan.3, ob. AZP 43-31/5	
572	KROSNO stan.4, ob. AZP 43-31/6	
573	KROSNO stan.5, ob. AZP 43-31/7	
574	KROSNO stan.6, ob. AZP 43-31/8	
575	KROSNO stan.7, ob. AZP 43-31/9	
576	KROSNO stan.8, ob. AZP 43-31/10	
577	KROSNO stan.9, ob. AZP 43-31/11	
578	KROSNO stan.10, ob. AZP 43-31/12	
579	KROSNO stan.11, ob. AZP 43-31/13	
580	KROSNO stan.12, ob. AZP 43-31/14	
581	MICHARZEWO stan.2, ob. AZP 43-30/142	
582	MICHARZEWO stan.3, ob. AZP 43-30/143	
583	MICHARZEWO stan.4, ob. AZP 43-30/144	
584	MICHARZEWO stan.5, ob. AZP 43-30/145	
585	MICHARZEWO stan.6, ob. AZP 43-30/146	
586	MICHARZEWO stan.7, ob. AZP 43-30/147	
587	MICHARZEWO stan.8, ob. AZP 43-30/148	
588	MICHARZEWO stan.9, ob. AZP 43-30/149	
589	MICHARZEWO stan.10, ob. AZP 43-30/150	
590	MICHARZEWO stan.11, ob. AZP 43-30/151	
591	MICHARZEWO stan.12, ob. AZP 43-30/152	
592	MICHARZEWO stan.13, ob. AZP 43-30/153	
593	MICHARZEWO stan.14, ob. AZP 43-30/154	
594	MICHARZEWO stan.15, ob. AZP 43-30/155	
595	MICHARZEWO stan.16, ob. AZP 43-30/156	
596	MICHARZEWO stan.17, ob. AZP 43-30/157	
597	TARNOWO PAŁUCKIE stan.22, ob. AZP 43-30/158	
598	TARNOWO PAŁUCKIE stan.23, ob. AZP 43-30/159	
599	TARNOWO PAŁUCKIE stan.24, ob. AZP 43-30/160	
600	KALISKA stan.2, ob. AZP 43-30/161	
601	KALISKA stan.3, ob. AZP 43-30/162	
602	KALISKA stan.4, ob. AZP 43-30/163	
603	KALISKA stan.5, ob. AZP 43-30/164	
604	KALISKA stan.6, ob. AZP 43-30/165	
605	KALISKA stan.13, ob. AZP 43-30/172	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
606	KALISKA stan.15, ob. AZP 43-30/174	
607	KALISKA stan.16, ob. AZP 43-30/175	
608	KALISKA stan.17, ob. AZP 43-30/176	
609	KALISKA stan.18, ob. AZP 43-30/177	
610	KALISKA stan.19, ob. AZP 43-30/178	
611	TARNOWO PAŁUCKIE stan.17, ob. AZP 43-31/112	
612	TARNOWO PAŁUCKIE stan.18, ob. AZP 43-31/113	
613	ŁEKNO stan.3, ob. AZP 43-31/44	
614	ŁEKNO stan.4, ob. AZP 43-31/45	
615	ŁEKNO stan.5, ob. AZP 43-31/46	
616	ŁEKNO stan.51, ob. AZP 43-31/92	
617	TARNOWO PAŁUCKIE stan.-, ob. AZP 43-31/95	
618	TARNOWO PAŁUCKIE stan.-, ob. AZP 43-31/96	
619	TARNOWO PAŁUCKIE stan.2, ob. AZP 43-31/97	Nr rej.: 17/Wlkp/C Data wpisu: 14.04.2005 r.
620	TARNOWO PAŁUCKIE stan.3, ob. AZP 43-31/98	Nr rej.: 17/Wlkp/C Data wpisu: 14.04.2005 r.
621	TARNOWO PAŁUCKIE stan.4, ob. AZP 43-31/99	Nr rej.: 17/Wlkp/C Data wpisu: 14.04.2005 r.
622	TARNOWO PAŁUCKIE stan.5, ob. AZP 43-31/100	Nr rej.: 17/Wlkp/C Data wpisu: 14.04.2005 r.
623	TARNOWO PAŁUCKIE stan.6, ob. AZP 43-31/101	Nr rej.: 17/Wlkp/C Data wpisu: 14.04.2005 r.
624	TARNOWO PAŁUCKIE stan.7, ob. AZP 43-31/102	
625	TARNOWO PAŁUCKIE stan.8, ob. AZP 43-31/103	
626	TARNOWO PAŁUCKIE stan.9, ob. AZP 43-31/104	
627	TARNOWO PAŁUCKIE stan.10, ob. AZP 43-31/105	
628	TARNOWO PAŁUCKIE stan.11, ob. AZP 43-31/106	
629	TARNOWO PAŁUCKIE stan.12, ob. AZP 43-31/107	
630	TARNOWO PAŁUCKIE stan.13, ob. AZP 43-31/108	
631	TARNOWO PAŁUCKIE stan.14, ob. AZP 43-31/109	
632	TARNOWO PAŁUCKIE stan.15, ob. AZP 43-31/110	
633	TARNOWO PAŁUCKIE stan.16, ob. AZP 43-31/111	
634	TARNOWO PAŁUCKIE stan.19, ob. AZP 43-31/114	
635	TARNOWO PAŁUCKIE stan.20, ob. AZP 43-31/115	
636	TARNOWO PAŁUCKIE stan.21, ob. AZP 43-31/116	
637	SIEDLECZKO stan.2, ob. AZP 43-31/29	
638	SIEDLECZKO stan.3, ob. AZP 43-31/30	
639	SIEDLECZKO stan.4, ob. AZP 43-31/31	
640	SIEDLECZKO stan.5, ob. AZP 43-31/32	
641	SIEDLECZKO stan.6, ob. AZP 43-31/33	
642	SIEDLECZKO stan.7, ob. AZP 43-31/34	
643	ŁEKNO stan.56, ob. AZP 43-31/40	
644	ŁEKNO stan.1, ob. AZP 43-31/42	
645	ŁEKNO stan.2, ob. AZP 43-31/43	Nr rej.: 105 Data wpisu: 29.08.2011 r.
646	ŁEKNO stan.6, ob. AZP 43-31/47	
647	ŁEKNO stan.7, ob. AZP 43-31/48	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
648	ŁEKNO stan.8, ob. AZP 43-31/49	
649	ŁEKNO stan.9, ob. AZP 43-31/50	
650	ŁEKNO stan.10, ob. AZP 43-31/51	
651	ŁEKNO stan.11, ob. AZP 43-31/52	
652	ŁEKNO stan.12, ob. AZP 43-31/53	
653	ŁEKNO stan.13, ob. AZP 43-31/54	
654	ŁEKNO stan.14, ob. AZP 43-31/55	
655	ŁEKNO stan.15, ob. AZP 43-31/56	
656	ŁEKNO stan.16, ob. AZP 43-31/57	
657	ŁEKNO stan.17, ob. AZP 43-31/58	
658	ŁEKNO stan.18, ob. AZP 43-31/59	
659	ŁEKNO stan.19, ob. AZP 43-31/60	
660	ŁEKNO stan.20, ob. AZP 43-31/61	
661	ŁEKNO stan.21, ob. AZP 43-31/62	
662	ŁEKNO stan.22, ob. AZP 43-31/63	
663	ŁEKNO stan.23, ob. AZP 43-31/64	
664	ŁEKNO stan.24, ob. AZP 43-31/65	
665	ŁEKNO stan.25, ob. AZP 43-31/66	
666	ŁEKNO stan.34, ob. AZP 43-31/75	
667	ŁEKNO stan.35, ob. AZP 43-31/76	
668	ŁEKNO stan.36, ob. AZP 43-31/77	
669	ŁEKNO stan.38, ob. AZP 43-31/79	
670	ŁEKNO stan.38, ob. AZP 43-31/79	
671	ŁEKNO stan.39, ob. AZP 43-31/80	
672	ŁEKNO stan.40, ob. AZP 43-31/81	
673	ŁEKNO stan.41, ob. AZP 43-31/82	
674	ŁEKNO stan.42, ob. AZP 43-31/83	
675	ŁEKNO stan.43, ob. AZP 43-31/84	
676	ŁEKNO stan.44, ob. AZP 43-31/85	
677	ŁEKNO stan.45, ob. AZP 43-31/86	
678	ŁEKNO stan.46, ob. AZP 43-31/87	
679	ŁEKNO stan.47, ob. AZP 43-31/88	
680	ŁEKNO stan.48, ob. AZP 43-31/89	
681	ŁEKNO stan.49, ob. AZP 43-31/90	
682	SIEDLECZKO stan.8, ob. AZP 43-31/35	
683	ŁEKNO stan.32, ob. AZP 43-31/73	
684	WERKOWO stan.23, ob. AZP 43-32/142	
685	WERKOWO stan.24, ob. AZP 43-32/143	
686	WERKOWO stan.25, ob. AZP 43-32/144	
687	WERKOWO stan.26, ob. AZP 43-32/145	
688	WERKOWO stan.27, ob. AZP 43-32/146	
689	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.52, ob. AZP 44-31/105	
690	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.53, ob. AZP 44-31/106	
691	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.54, ob. AZP 44-31/107	
692	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.55, ob. AZP 44-31/108	
693	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.56, ob. AZP 44-31/109	
694	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.57, ob. AZP 44-31/110	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
695	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.58, ob. AZP 44-31/111	
696	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.2, ob. AZP 44-31/194	
697	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.3, ob. AZP 44-31/195	
698	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.4, ob. AZP 44-31/196	
699	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.5, ob. AZP 44-31/197	
700	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.6, ob. AZP 44-31/198	
701	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.7, ob. AZP 44-31/199	
702	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.8, ob. AZP 44-31/200	
703	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.9, ob. AZP 44-31/201	
704	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.10, ob. AZP 44-31/202	
705	WERKOWO stan.11, ob. AZP 44-31/203	
706	WERKOWO stan.12, ob. AZP 44-31/204	
707	WERKOWO stan.13, ob. AZP 44-31/205	
708	WERKOWO stan.14, ob. AZP 44-31/206	
709	WERKOWO stan.15, ob. AZP 44-31/207	
710	WERKOWO stan.16, ob. AZP 44-31/208	
711	WERKOWO stan.17, ob. AZP 44-31/209	
712	WERKOWO stan.18, ob. AZP 44-31/210	
713	WERKOWO stan.19, ob. AZP 44-31/211	
714	WERKOWO stan.20, ob. AZP 44-31/212	
715	WERKOWO stan.21, ob. AZP 44-31/213	
716	WERKOWO stan.22, ob. AZP 44-31/214	
717	WERKOWO stan.29, ob. AZP 44-32/1	
718	WERKOWO stan.30, ob. AZP 44-32/2	
719	WERKOWO stan.31, ob. AZP 44-32/3	
720	WERKOWO stan.32, ob. AZP 44-32/4	
721	WERKOWO stan.33, ob. AZP 44-32/5	
722	WERKOWO stan.34, ob. AZP 44-32/6	
723	WERKOWO stan.35, ob. AZP 44-32/7	
724	WERKOWO stan.36, ob. AZP 44-32/8	
725	WERKOWO stan.37, ob. AZP 44-32/9	
726	WERKOWO stan.38, ob. AZP 44-32/10	
727	WERKOWO stan.39, ob. AZP 44-32/11	
728	WERKOWO stan.40, ob. AZP 44-32/12	
729	WERKOWO stan.41, ob. AZP 44-32/13	
730	WERKOWO stan.42, ob. AZP 44-32/14	
731	WERKOWO stan.43, ob. AZP 44-32/15	
732	WERKOWO stan.44, ob. AZP 44-32/16	
733	ŁEKNO stan.26, ob. AZP 43-31/67	
734	ŁEKNO stan.27, ob. AZP 43-31/68	
735	ŁEKNO stan.28, ob. AZP 43-31/69	
736	ŁEKNO stan.29, ob. AZP 43-31/70	
737	ŁEKNO stan.30, ob. AZP 43-31/71	
738	ŁEKNO stan.31, ob. AZP 43-31/72	
739	RĄBCZYN stan.38, ob. AZP 44-31/91	
740	RĄBCZYN stan.39, ob. AZP 44-31/92	
741	RĄBCZYN stan.40, ob. AZP 44-31/93	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
742	RĄBCZYN stan.41, ob. AZP 44-31/94	
743	RĄBCZYN stan.43, ob. AZP 44-31/96	
744	RĄBCZYN stan.44, ob. AZP 44-31/97	
745	RĄBCZYN stan.45, ob. AZP 44-31/98	
746	RĄBCZYN stan.46, ob. AZP 44-31/99	
747	RĄBCZYN stan.47, ob. AZP 44-31/100	
748	RĄBCZYN stan.48, ob. AZP 44-31/101	
749	RĄBCZYN stan.49, ob. AZP 44-31/102	
750	RĄBCZYN stan.50, ob. AZP 44-31/103	
751	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.51, ob. AZP 44-31/104	
752	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.23, ob. AZP 44-31/161	
753	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.24, ob. AZP 44-31/162	
754	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.25, ob. AZP 44-31/163	
755	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.26, ob. AZP 44-31/164	
756	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.27, ob. AZP 44-31/165	
757	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.28, ob. AZP 44-31/166	
758	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.29, ob. AZP 44-31/167	
759	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.30, ob. AZP 44-31/168	
760	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.31, ob. AZP 44-31/169	
761	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.32, ob. AZP 44-31/170	
762	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.33, ob. AZP 44-31/171	
763	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.34, ob. AZP 44-31/172	
764	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.35, ob. AZP 44-31/173	
765	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.36, ob. AZP 44-31/174	
766	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.37, ob. AZP 44-31/175	
767	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.38, ob. AZP 44-31/176	
768	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.39, ob. AZP 44-31/177	
769	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.40, ob. AZP 44-31/178	
770	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.41, ob. AZP 44-31/179	
771	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.42, ob. AZP 44-31/180	
772	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.43, ob. AZP 44-31/181	
773	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.44, ob. AZP 44-31/182	
774	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.45, ob. AZP 44-31/183	
775	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.46, ob. AZP 44-31/184	
776	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.47, ob. AZP 44-31/185	
777	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.48, ob. AZP 44-31/186	
778	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.49, ob. AZP 44-31/187	
779	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.50, ob. AZP 44-31/188	
780	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.51, ob. AZP 44-31/189	
781	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.52, ob. AZP 44-31/190	
782	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.53, ob. AZP 44-31/191	
783	BRACHOLIN-KIEDROWO stan.54, ob. AZP 44-31/192	
784	WERKOWO-NIEMCZYNEK stan.1, ob. AZP 44-31/193	
785	RĄBCZYN stan.1, ob. AZP 45-31/9	Nr rej.: A-758 (107) Data wpisu: 28.07.1994 r. (28.09.2007 r.)
786	RĄBCZYN stan.1a, ob. AZP 45-31/10	
787	RĄBCZYN stan.2, ob. AZP 45-31/11	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
788	RĄBCZYN stan.3, ob. AZP 45-31/12	
789	RĄBCZYN stan.24, ob. AZP 44-31/77	
790	RĄBCZYN stan.25, ob. AZP 44-31/78	
791	RĄBCZYN stan.26, ob. AZP 44-31/79	
792	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.27, ob. AZP 44-31/80	
793	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.31, ob. AZP 44-31/84	
794	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.60, ob. AZP 44-31/113	
795	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.61, ob. AZP 44-31/114	
796	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.62, ob. AZP 44-31/115	
797	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.63, ob. AZP 44-31/116	
798	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.64, ob. AZP 44-31/117	
799	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.65, ob. AZP 44-31/118	
800	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.66, ob. AZP 44-31/119	
801	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.67, ob. AZP 44-31/120	
802	RĄBCZYN stan.68, ob. AZP 44-31/121	
803	RĄBCZYN stan.69, ob. AZP 44-31/122	
804	RĄBCZYN stan.70, ob. AZP 44-31/123	
805	RĄBCZYN stan.71, ob. AZP 44-31/124	
806	RĄBCZYN stan.72, ob. AZP 44-31/125	
807	RĄBCZYN stan.73, ob. AZP 44-31/126	
808	RĄBCZYN stan.75, ob. AZP 44-31/128	
809	RĄBCZYN stan.76, ob. AZP 44-31/129	
810	RĄBCZYN stan.77, ob. AZP 44-31/130	
811	RĄBCZYN stan.78, ob. AZP 44-31/131	
812	RĄBCZYN stan.79, ob. AZP 44-31/132	
813	RĄBCZYN stan.80, ob. AZP 44-31/133	
814	RĄBCZYN stan.82, ob. AZP 44-31/135	
815	RĄBCZYN stan.83, ob. AZP 44-31/136	
816	RĄBCZYN stan.84, ob. AZP 44-31/137	
817	RĄBCZYN stan.86, ob. AZP 44-31/139	
818	RĄBCZYN stan.88, ob. AZP 44-31/141	
819	RĄBCZYN stan.89, ob. AZP 44-31/142	
820	RĄBCZYN stan.90, ob. AZP 44-31/143	
821	RĄBCZYN stan.19, ob. AZP 44-31/72	
822	RĄBCZYN stan.20, ob. AZP 44-31/73	
823	RĄBCZYN stan.21, ob. AZP 44-31/74	
824	RĄBCZYN stan.22, ob. AZP 44-31/75	
825	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.28, ob. AZP 44-31/81	
826	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.29, ob. AZP 44-31/82	
827	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.30, ob. AZP 44-31/83	
828	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.32, ob. AZP 44-31/85	
829	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.33, ob. AZP 44-31/86	
830	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.34, ob. AZP 44-31/87	
831	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.35, ob. AZP 44-31/88	
832	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.36, ob. AZP 44-31/89	
833	RĄBCZYN-MROWINIEC stan.37, ob. AZP 44-31/90	
834	BRACHOLIN stan.8, ob. AZP 44-31/146	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
835	BRACHOLIN stan.9, ob. AZP 44-31/147	
836	BRACHOLIN stan.10, ob. AZP 44-31/148	
837	BRACHOLIN stan.11, ob. AZP 44-31/149	
838	BRACHOLIN stan.12, ob. AZP 44-31/150	
839	BRACHOLIN stan.13, ob. AZP 44-31/151	
840	BRACHOLIN stan.14, ob. AZP 44-31/152	
841	BRACHOLIN stan.1, ob. AZP 43-31/117	
842	BRACHOLIN stan.2, ob. AZP 43-31/118	
843	BRACHOLIN stan.3, ob. AZP 43-31/119	
844	BRACHOLIN stan.4, ob. AZP 43-31/120	
845	BRACHOLIN stan.5, ob. AZP 43-31/121	
846	BRACHOLIN stan.55, ob. AZP 43-31/122	
847	BRACHOLIN stan.15, ob. AZP 44-31/153	
848	BRACHOLIN stan.16, ob. AZP 44-31/154	
849	BRACHOLIN stan.17, ob. AZP 44-31/155	
850	BRACHOLIN stan.18, ob. AZP 44-31/156	
851	BRACHOLIN stan.19, ob. AZP 44-31/157	
852	BRACHOLIN stan.20, ob. AZP 44-31/158	
853	BRACHOLIN stan.21, ob. AZP 44-31/159	
854	RGIELSKO stan.80, ob. AZP 44-30/37	
855	RGIELSKO stan.81, ob. AZP 44-30/38	
856	RGIELSKO stan.82, ob. AZP 44-30/39	
857	RGIELSKO stan.83, ob. AZP 44-30/40	
858	RGIELSKO stan.84, ob. AZP 44-30/41	
859	RGIELSKO stan.85, ob. AZP 44-30/42	
860	RGIELSKO stan.86, ob. AZP 44-30/43	
861	RGIELSKO stan.87, ob. AZP 44-30/44	
862	RGIELSKO stan.88, ob. AZP 44-30/45	
863	RGIELSKO stan.89, ob. AZP 44-30/46	
864	RGIELSKO stan.90, ob. AZP 44-30/47	
865	RGIELSKO stan.5, ob. AZP 44-31/2	
866	RGIELSKO stan.6, ob. AZP 44-31/3	
867	RGIELSKO stan.7, ob. AZP 44-31/4	
868	RGIELSKO stan.8, ob. AZP 44-31/5	
869	RGIELSKO stan.9, ob. AZP 44-31/6	
870	RGIELSKO stan.10, ob. AZP 44-31/7	
871	RGIELSKO stan.11, ob. AZP 44-31/8	
872	RGIELSKO stan.12, ob. AZP 44-31/9	
873	RGIELSKO stan.13, ob. AZP 44-31/10	
874	RGIELSKO stan.14, ob. AZP 44-31/11	
875	RGIELSKO stan.15, ob. AZP 44-31/12	
876	RGIELSKO stan.16, ob. AZP 44-31/13	
877	RGIELSKO stan.17, ob. AZP 44-31/14	
878	RGIELSKO stan.18, ob. AZP 44-31/15	
879	RGIELSKO stan.19, ob. AZP 44-31/16	
880	RGIELSKO stan.20, ob. AZP 44-31/17	
881	RGIELSKO stan.21, ob. AZP 44-31/18	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
882	RGIELSKO stan.22, ob. AZP 44-31/19	
883	RGIELSKO stan.23, ob. AZP 44-31/20	
884	RGIELSKO stan.24, ob. AZP 44-31/21	
885	RGIELSKO stan.25, ob. AZP 44-31/22	
886	RGIELSKO stan.26, ob. AZP 44-31/23	
887	RGIELSKO stan.27, ob. AZP 44-31/24	
888	RGIELSKO stan.28, ob. AZP 44-31/25	
889	RGIELSKO stan.29, ob. AZP 44-31/26	
890	RGIELSKO stan.30, ob. AZP 44-31/27	
891	RGIELSKO stan.31, ob. AZP 44-31/28	
892	RGIELSKO stan.32, ob. AZP 44-31/29	
893	RGIELSKO stan.33, ob. AZP 44-31/30	
894	RGIELSKO stan.34, ob. AZP 44-31/31	
895	RGIELSKO-KAROLIN stan.4, ob. AZP 44-31/32	
896	RGIELSKO-KAROLIN stan.35, ob. AZP 44-31/33	
897	RGIELSKO-KAROLIN stan.36, ob. AZP 44-31/34	
898	RGIELSKO stan.37, ob. AZP 44-31/35	
899	RGIELSKO stan.38, ob. AZP 44-31/36	
900	RGIELSKO stan.39, ob. AZP 44-31/37	
901	RGIELSKO stan.40, ob. AZP 44-31/38	
902	RGIELSKO stan.41, ob. AZP 44-31/39	
903	RĄBCZYN-NOWA WIEŚ stan.10, ob. AZP 44-31/63	
904	RGIELSKO stan.2, ob. AZP 44-30/2	
905	RGIELSKO stan.3, ob. AZP 44-30/3	
906	RGIELSKO stan.47, ob. AZP 44-30/4	
907	RGIELSKO stan.48, ob. AZP 44-30/5	
908	RGIELSKO stan.49, ob. AZP 44-30/6	
909	RGIELSKO stan.50, ob. AZP 44-30/7	
910	RGIELSKO stan.51, ob. AZP 44-30/8	
911	RGIELSKO stan.52, ob. AZP 44-30/9	
912	RGIELSKO stan.53, ob. AZP 44-30/10	
913	RGIELSKO stan.54, ob. AZP 44-30/11	
914	RGIELSKO stan.55, ob. AZP 44-30/12	
915	RGIELSKO stan.56, ob. AZP 44-30/13	
916	RGIELSKO stan.57, ob. AZP 44-30/14	
917	RGIELSKO stan.58, ob. AZP 44-30/15	
918	RGIELSKO stan.63, ob. AZP 44-30/20	
919	RGIELSKO stan.64, ob. AZP 44-30/21	
920	RGIELSKO stan.65, ob. AZP 44-30/22	
921	RGIELSKO stan.66, ob. AZP 44-30/23	
922	RGIELSKO stan.67, ob. AZP 44-30/24	
923	RGIELSKO stan.68, ob. AZP 44-30/25	
924	RGIELSKO stan.69, ob. AZP 44-30/26	
925	RGIELSKO stan.71, ob. AZP 44-30/28	
926	RGIELSKO stan.72, ob. AZP 44-30/29	
927	RGIELSKO stan.73, ob. AZP 44-30/30	
928	RGIELSKO stan.74, ob. AZP 44-30/31	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
929	RGIELSKO stan.75, ob. AZP 44-30/32	
930	RGIELSKO stan.76, ob. AZP 44-30/33	
931	RGIELSKO stan.77, ob. AZP 44-30/34	
932	RGIELSKO stan.78, ob. AZP 44-30/35	
933	RGIELSKO stan.79, ob. AZP 44-30/36	
934	RGIELSKO stan.91, ob. AZP 44-30/48	
935	RGIELSKO stan.92, ob. AZP 44-30/49	
936	RGIELSKO stan.93, ob. AZP 44-30/50	
937	WĄGROWIEC stan.63, ob. AZP 44-30/177	
938	WĄGROWIEC stan.64, ob. AZP 44-30/178	
939	WĄGROWIEC stan.65, ob. AZP 44-30/179	
940	WĄGROWIEC stan.66, ob. AZP 44-30/180	
941	WĄGROWIEC stan.67, ob. AZP 44-30/181	
942	RGIELSKO stan.45, ob. AZP 44-31/43	
943	RGIELSKO stan.46, ob. AZP 44-31/44	
944	RĄBCZYN-NOWA WIEŚ stan.11, ob. AZP 44-31/64	
945	RĄBCZYN-NOWA WIEŚ stan.12, ob. AZP 44-31/65	
946	RĄBCZYN-NOWA WIEŚ stan.13, ob. AZP 44-31/66	
947	RĄBCZYN-NOWA WIEŚ stan.14, ob. AZP 44-31/67	
948	RĄBCZYN-NOWA WIEŚ stan.15, ob. AZP 44-31/68	
949	ŁAZISKA stan.28, ob. AZP 44-30/52	
950	ŁAZISKA stan.29, ob. AZP 44-30/53	
951	ŁAZISKA stan.14, ob. AZP 44-31/47	
952	ŁAZISKA stan.15, ob. AZP 44-31/48	
953	ŁAZISKA stan.16, ob. AZP 44-31/49	
954	ŁAZISKA stan.17, ob. AZP 44-31/50	
955	ŁAZISKA stan.18, ob. AZP 44-31/51	
956	ŁAZISKA stan.19, ob. AZP 44-31/52	
957	ŁAZISKA stan.20, ob. AZP 44-31/53	
958	ŁAZISKA stan.30, ob. AZP 44-30/54	
959	ŁAZISKA stan.31, ob. AZP 44-30/55	
960	ŁAZISKA stan.32, ob. AZP 44-30/56	
961	ŁAZISKA stan.33, ob. AZP 44-30/57	
962	ŁAZISKA stan.34, ob. AZP 44-30/58	
963	ŁAZISKA stan.35, ob. AZP 44-30/59	
964	ŁAZISKA stan.36, ob. AZP 44-30/60	
965	ŁAZISKA stan.37, ob. AZP 44-30/61	
966	ŁAZISKA stan.38, ob. AZP 44-30/62	
967	ŁAZISKA stan.39, ob. AZP 44-30/63	
968	ŁAZISKA stan.40, ob. AZP 44-30/64	
969	ŁAZISKA stan.41, ob. AZP 44-30/65	
970	ŁAZISKA stan.42, ob. AZP 44-30/66	
971	ŁAZISKA stan.43, ob. AZP 44-30/67	
972	ŁAZISKA stan.44, ob. AZP 44-30/68	
973	WĄGROWIEC stan.55, ob. AZP 44-30/169	
974	ŁAZISKA stan.1, ob. AZP 45-30/75	
975	OCHODZA stan.10, ob. AZP 44-30/69	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
976	OCHODZA stan.11, ob. AZP 44-30/70	
977	OCHODZA stan.12, ob. AZP 44-30/71	
978	OCHODZA stan.13, ob. AZP 44-30/72	
979	OCHODZA stan.14, ob. AZP 44-30/73	
980	OCHODZA stan.15, ob. AZP 44-30/74	
981	DŁUGA WIEŚ stan.1, ob. AZP 44-30/75	
982	DŁUGA WIEŚ stan.2, ob. AZP 44-30/76	
983	DŁUGA WIEŚ stan.3, ob. AZP 44-30/77	
984	DŁUGA WIEŚ stan.4, ob. AZP 44-30/78	
985	DŁUGA WIEŚ stan.5, ob. AZP 44-30/79	
986	DŁUGA WIEŚ stan.6, ob. AZP 44-30/80	
987	DŁUGA WIEŚ stan.7, ob. AZP 44-30/81	
988	DŁUGA WIEŚ stan.8, ob. AZP 44-30/82	
989	ŁĘGOWO stan.25, ob. AZP 44-30/104	
990	ŁĘGOWO stan.26, ob. AZP 44-30/105	
991	ŁĘGOWO stan.27, ob. AZP 44-30/106	
992	ŁĘGOWO stan.28, ob. AZP 44-30/107	
993	ŁĘGOWO stan.29, ob. AZP 44-30/108	
994	ŁĘGOWO stan.30, ob. AZP 44-30/109	
995	ŁĘGOWO stan.31, ob. AZP 44-30/110	
996	ŁĘGOWO stan.32, ob. AZP 44-30/111	
997	ŁĘGOWO stan.33, ob. AZP 44-30/112	
998	WĄGROWIEC stan.53, ob. AZP 44-30/167	
999	WĄGROWIEC stan.54, ob. AZP 44-30/168	
1000	SIENNO stan.2, ob. AZP 45-30/26	
1001	ŁĘGOWO stan.6, ob. AZP 44-30/88	
1002	ŁĘGOWO stan.7, ob. AZP 44-30/89	
1003	ŁĘGOWO stan.9, ob. AZP 44-30/91	
1004	ŁĘGOWO stan.13, ob. AZP 44-30/92	
1005	ŁĘGOWO stan.20, ob. AZP 44-30/99	
1006	ŁĘGOWO stan.21, ob. AZP 44-30/100	
1007	ŁĘGOWO stan.22, ob. AZP 44-30/101	
1008	ŁĘGOWO stan.23, ob. AZP 44-30/102	
1009	ŁĘGOWO stan.24, ob. AZP 44-30/103	
1010	ŁĘGOWO stan.10, ob. AZP 45-30/1	
1011	ŁĘGOWO stan.11, ob. AZP 45-30/2	
1012	ŁĘGOWO stan.12, ob. AZP 45-30/3	
1013	OCHODZA stan.1, ob. AZP 45-30/66	
1014	ŁAZISKA stan.2, ob. AZP 45-30/76	
1015	ŁAZISKA stan.3, ob. AZP 45-30/77	
1016	ŁAZISKA stan.4, ob. AZP 45-31/1	
1017	ŁAZISKA stan.5, ob. AZP 45-31/2	
1018	ŁAZISKA stan.6, ob. AZP 45-31/3	
1019	ŁAZISKA stan.7, ob. AZP 45-31/4	
1020	ŁAZISKA stan.8, ob. AZP 45-31/5	
1021	ŁAZISKA stan.9, ob. AZP 45-31/6	
1022	ŁAZISKA stan.10, ob. AZP 45-31/7	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
1023	SIENNO stan.21, ob. AZP 45-30/45	
1024	SIENNO stan.22, ob. AZP 45-30/46	
1025	OCHODZA stan.3, ob. AZP 45-30/68	
1026	OCHODZA stan.4, ob. AZP 45-30/69	
1027	OCHODZA stan.5, ob. AZP 45-30/70	
1028	OCHODZA stan.6, ob. AZP 45-30/71	
1029	OCHODZA stan.7, ob. AZP 45-30/72	
1030	SIENNO stan.4, ob. AZP 45-30/28	
1031	SIENNO stan.5, ob. AZP 45-30/29	
1032	SIENNO stan.6, ob. AZP 45-30/30	
1033	SIENNO stan.7, ob. AZP 45-30/31	
1034	SIENNO stan.8, ob. AZP 45-30/32	
1035	SIENNO stan.9, ob. AZP 45-30/33	
1036	SIENNO stan.10, ob. AZP 45-30/34	
1037	SIENNO stan.11, ob. AZP 45-30/35	
1038	SIENNO stan.12, ob. AZP 45-30/36	
1039	SIENNO stan.13, ob. AZP 45-30/37	
1040	SIENNO stan.14, ob. AZP 45-30/38	
1041	SIENNO stan.15, ob. AZP 45-30/39	
1042	SIENNO stan.16, ob. AZP 45-30/40	
1043	SIENNO stan.17, ob. AZP 45-30/41	
1044	SIENNO stan.18, ob. AZP 45-30/42	
1045	SIENNO stan.19, ob. AZP 45-30/43	
1046	SIENNO stan.20, ob. AZP 45-30/44	
1047	SIENNO stan.23, ob. AZP 45-30/47	
1048	SIENNO stan.24, ob. AZP 45-30/48	
1049	SIENNO stan.25, ob. AZP 45-30/49	
1050	SIENNO stan.26, ob. AZP 45-30/50	
1051	SIENNO stan.27, ob. AZP 45-30/51	
1052	SIENNO stan.28, ob. AZP 45-30/52	
1053	SIENNO stan.29, ob. AZP 45-30/53	
1054	SIENNO stan.30, ob. AZP 45-30/54	
1055	SIENNO stan.31, ob. AZP 45-30/55	
1056	SIENNO stan.32, ob. AZP 45-30/56	
1057	SIENNO stan.33, ob. AZP 45-30/57	
1058	SIENNO stan.34, ob. AZP 45-30/58	
1059	SIENNO stan.35, ob. AZP 45-30/59	
1060	SIENNO stan.36, ob. AZP 45-30/60	
1061	SIENNO stan.37, ob. AZP 45-30/61	
1062	SIENNO stan.38, ob. AZP 45-30/62	
1063	SIENNO stan.39, ob. AZP 45-30/63	
1064	SIENNO stan.40, ob. AZP 45-30/64	
1065	SIENNO stan.41, ob. AZP 45-30/65	
1066	PRZYSIECZYN stan.3, ob. AZP 45-30/5	
1067	PRZYSIECZYN stan.4, ob. AZP 45-30/6	
1068	PRZYSIECZYN stan.5, ob. AZP 45-30/7	
1069	PRZYSIECZYN stan.6, ob. AZP 45-30/8	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
1070	PRZYSIECZYN stan.7, ob. AZP 45-30/9	
1071	PRZYSIECZYN stan.8, ob. AZP 45-30/10	
1072	PRZYSIECZYN stan.9, ob. AZP 45-30/11	
1073	PRZYSIECZYN stan.10, ob. AZP 45-30/12	
1074	PRZYSIECZYN stan.11, ob. AZP 45-30/13	
1075	PRZYSIECZYN stan.12, ob. AZP 45-30/14	
1076	PRZYSIECZYN stan.13, ob. AZP 45-30/15	
1077	PRZYSIECZYN stan.14, ob. AZP 45-30/16	
1078	WIATROWO stan.33, ob. AZP 45-30/17	
1079	WIATROWO stan.34, ob. AZP 45-30/18	
1080	WIATROWO stan.35, ob. AZP 45-30/19	
1081	WIATROWO stan.29, ob. AZP 44-29/113	
1082	WIATROWO stan.30, ob. AZP 44-29/114	
1083	WIATROWO stan.31, ob. AZP 44-29/115	
1084	WIATROWO stan.32, ob. AZP 44-29/116	
1085	PRUŚCE stan.53, ob. AZP 45-29/53	
1086	WIATROWO stan.3, ob. AZP 45-29/109	
1087	WIATROWO stan.4, ob. AZP 45-29/110	
1088	WIATROWO stan.5, ob. AZP 45-29/111	
1089	WIATROWO stan.6, ob. AZP 45-29/112	
1090	WIATROWO stan.7, ob. AZP 45-29/113	
1091	WIATROWO stan.8, ob. AZP 45-29/114	
1092	WIATROWO stan.9, ob. AZP 45-29/115	
1093	WIATROWO stan.10, ob. AZP 45-29/116	
1094	WIATROWO stan.11, ob. AZP 45-29/117	
1095	WIATROWO stan.12, ob. AZP 45-29/118	
1096	WIATROWO stan.13, ob. AZP 45-29/119	
1097	WIATROWO stan.14, ob. AZP 45-29/120	
1098	WIATROWO stan.15, ob. AZP 45-29/121	
1099	WIATROWO stan.1, ob. AZP 45-29/107	
1100	WIATROWO stan.20, ob. AZP 45-29/126	
1101	WIATROWO stan.21, ob. AZP 45-29/127	
1102	WIATROWO stan.22, ob. AZP 45-29/128	
1103	WIATROWO stan.23, ob. AZP 45-29/129	
1104	WIATROWO stan.24, ob. AZP 45-29/130	
1105	WIATROWO stan.25, ob. AZP 45-29/131	
1106	WIATROWO stan.26, ob. AZP 45-29/132	
1107	WIATROWO stan.27, ob. AZP 45-29/133	
1108	WIATROWO stan.28, ob. AZP 45-29/134	
1109	PRZYSIEKA stan.4, ob. AZP 45-29/141	
1110	PRZYSIEKA stan.5, ob. AZP 45-29/142	
1111	PRZYSIEKA stan.1, ob. AZP 45-29/136	Nr rej.: 106 Data wpisu: 16.04.2009 r. (Orzeczenie 18.04.1934 r.)
1112	PRZYSIEKA stan.2, ob. AZP 45-29/137	
1113	PRZYSIEKA stan.3, ob. AZP 45-29/138	
1114	PRZYSIEKA stan.3a, ob. AZP 45-29/139	
1115	PRZYSIEKA stan.3b, ob. AZP 45-29/140	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
1116	PRZYSIEKA stan.6, ob. AZP 45-29/143	
1117	PRZYSIEKA stan.7, ob. AZP 45-29/144	
1118	PRZYSIEKA stan.9, ob. AZP 45-30/20	
1119	PRZYSIEKA stan.10, ob. AZP 45-30/21	
1120	PRZYSIEKA stan.11, ob. AZP 45-30/22	
1121	PRZYSIEKA stan.12, ob. AZP 45-30/23	
1122	PRZYSIEKA stan.13, ob. AZP 45-30/24	
1123	GRYLEWO stan.1, ob. AZP 42-30/65	
1124	KALISZANY stan.6, ob. AZP 42-29/22	
1125	KALISZANY stan.19, ob. AZP 42-30/19	
1126	KAMIENICA stan.16, ob. AZP 42-29/45	
1127	SARBKA stan.1, ob. AZP 43-29/18	
1128	SARBKA stan.2, ob. AZP 43-29/19	
1129	ŻELICE stan.13, ob. AZP 43-29/73	
1130	ŻELICE stan.87, ob. AZP 43-29/149	
1131	POTULICE stan.27, ob. AZP 44-29/13	
1132	POTULICE stan.28, ob. AZP 44-29/14	
1133	POTULICE stan.15, ob. AZP 44-28/135	
1134	POTULICE stan.24, ob. AZP 44-28/144	
1135	POTULICE stan.23, ob. AZP 44-28/143	
1136	JAKUBOWO stan.5, ob. AZP 44-28/147	
1137	RUNOWO stan.32, ob. AZP 44-29/56	
1138	WIATROWIEC stan.1, ob. AZP 44-29/83	
1139	TONISZEWO stan.6, ob. AZP 42-30/25	
1140	KOPASZYN stan.3, ob. AZP 42-30/51	
1141	KOPASZYN stan.4, ob. AZP 42-30/52	
1142	KOBYLEC stan.4, ob. AZP 43-30/61	
1143	BRZEŻNO STARE stan.4, ob. AZP 42-30/58	
1144	BRZEŻNO STARE stan.5, ob. AZP 42-31/59	
1145	ŁUKOWO stan.27, ob. AZP 42-31/104	
1146	ŁUKOWO stan.18, ob. AZP 42-31/95	
1147	ŁUKOWO stan.19, ob. AZP 42-31/96	
1148	BRZEŻNO STARE stan.2, ob. AZP 43-31/17	
1149	BRZEŻNO STARE stan.1, ob. AZP 43-31/16	
1150	ŁEKNO stan.50, ob. AZP 43-31/91	
1151	KONINEK stan.9, ob. AZP 43-31/27	
1152	WIŚNIEWO stan.6, ob. AZP 43-32/2	
1153	WIŚNIEWO stan.5, ob. AZP 43-32/1	
1154	SIEDLECZKO (KOŁYBIEC) stan.12, ob. AZP 43-32/140	
1155	SIEDLECZKO (KOŁYBIEC) stan.13, ob. AZP 43-32/141	
1156	ŁEKNO stan.33, ob. AZP 43-31/74	
1157	KROSNO stan.13, ob. AZP 43-31/15	
1158	RGIELSKO stan.1, ob. AZP 44-31/1	
1159	BRACHOLIN stan.22, ob. AZP 44-31/160	
1160	RĄBCZYN-REDGOSZCZ stan.59, ob. AZP 44-31/112	
1161	RĄBCZYN stan.74, ob. AZP 44-31/127	
1162	RĄBCZYN stan.23, ob. AZP 44-31/76	

Lp.	Miejscowość, nr stanowiska w miejscowości, nr AZP, nr stanowiska na obszarze	Wpis do rejestru zabytków
1163	RĄBCZYN stan.4, ob. AZP 45-31/13	
1164	NOWA WIEŚ stan.17, ob. AZP 44-31/70	
1165	NOWA WIEŚ stan.16, ob. AZP 44-31/69	
1166	ŁĘGOWO stan.11, ob. AZP 44-30/114	
1167	ŁAZISKA stan.21, ob. AZP 44-31/54	
1168	ŁAZISKA stan.11, ob. AZP 45-31/8	
1169	ŁAZISKA stan.22, ob. AZP 44-31/55	
1170	ŁAZISKA stan.25, ob. AZP 44-31/58	
1171	OCHODZA stan.2, ob. AZP 45-30/67	
1172	SIENNO stan.3, ob. AZP 45-30/27	
1173	PRZYSIECZYN-CZEKANOWO stan.1, ob. AZP 45-29/135	
1174	PRZYSIECZYN stan.2, ob. AZP 45-30/4	
1175	WIATROWO stan.16, ob. AZP 45-29/122	
1176	WIATROWO stan.17, ob. AZP 45-29/123	
1177	WIATROWO stan.18, ob. AZP 45-29/124	
1178	WIATROWO stan.19, ob. AZP 45-29/125	